

Avd:

Grupp:

Mål:

Wallenberg

1957, april ~ ^{31, elley} juni

VI

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Bescheinigung.

Die Königlich Schwedische Botschaft bescheinigt
hierdurch, dass

Herr Sten L u n d s t r ö m
beauftragt ist, in der Bundesrepublik Deutschland Erkun-
digungen zu unternehmen zum Zwecke der Klärung des Schick-
sals von einigen im Zusammenhang mit den Ereignissen gegen
Ende des Zweiten Weltkrieges vermissten schwedischen
Staatsangehörigen.

Die Botschaft wäre allen amtlichen Stellen sowie
allen Einzelpersonlichkeiten, an die Herr Lundström sich
in dieser Angelegenheit wendet, zu verbindlichstem Dank
verpflichtet für freundlichst gewährte Hilfe und Beistand
bei der Erfüllung des oben erwähnten Auftrags.

Bonn, den 9. April 1957.

(Ole Jödahl)
Königl. Schwedischer Botschafter

Stpl.

Lundström
i händsom 9/4-57/ fu

Bescheinigung.

Die Königl. Schwedische Gesandtschaft bescheinigt
hierdurch, dass

Herr Sten Lundström

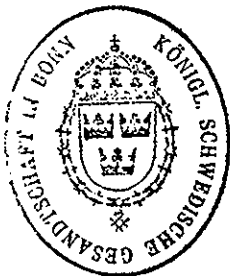
beauftragt ist, in der Bundesrepublik Deutschland Erkundigungen zu unternehmen zum Zwecke der Klärung des Schicksals von einigen im Zusammenhang mit den Ereignissen gegen Ende des Zweiten Weltkrieges vermissten schwedischen Staatsangehörigen.

Die Gesandtschaft wäre allen amtlichen Stellen sowie allen Einzelpersonlichkeiten, an die Herr Lundström sich in dieser Angelegenheit wendet, zu verbindlichstem Dank verpflichtet für freundlichst gewährte Hilfe und Beistand bei der Erfüllung des oben erwähnten Auftrags.

Köln, den 20. Oktober 1955.

R. Kumlin

(R. Kumlin)
Königl. Schwedischer Gesandter.

Herrn Sten 967-53 / Lpd

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 10 april 1957.

Sträng: N:o förtroligt.

19

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL

Broder,

I anslutning till mitt handbrev till Dig den 13 februari, varmed jag översände promemorior om samtal med Günther von Rehekampff och Horst-Theodor Mülle om Gogiberidse ut-sagor om Wallenberg, ber jag få meddela att Leifland i lördags hade ett nytt samtal med Rehekampff, sedan vi genom Mülle fått kännedom om att denne önskade komplettera sina tidigare lämnade uppgifter. Som Du finner av närslutna P.M., säger sig Rehekampff numera erinra sig att Gogiberidse någon gång mellan år 1950 och 1953 för honom uppgivit att han, då han vid tillfälle vårdades i Wladimirlägrets sjukhus, av en sovjetisk medfånge erfarit att Wallenberg skulle vistas i sjukhuset.

Jag vill tillägga att Lundström, som i förrgår anlände till Bonn och beräknar stanna här veckan ut, haft tillfälle att läsa igenom promemorian.

u/ Ole Jödahl

Herr Utrikesrådet Å s t r ö m,
Stockholm.

Exp. m.k. 10. 4. i landst. konv. / Lp

P. M.

över samtal den 6 april 1957 med Günther von Rehekampff i dennes bostad, Mauerstrasse 12, Darmstadt.

Horst-Theodor Mülle, med vilken jag den 11 februari i år hade ett samtal om Simon Gogiberidses utsaga om Wallenberg, meddelade mig per telefon den 4 dennes att han den 20 mars fått ett brev från Rehekampff, i vilket denne meddelade att han, sedan han efter mitt besök hos honom den 10 februari sökt ytterligare i sitt minne, numera gärna önskade komplettera sina då lämnade uppgifter. (Det må inskjutas att Mülle och Rehekampff redan före mina samtal med dem i februari brev-växlade med varandra; de från Sovjetunionen hemkomna fångarna upprätthåller ju sinsemellan en livlig korrespondens om sina kamraters öden.) Rehekampff hade i sitt brev till Mülle uppgivit att han skulle kontakta beskickningen i denna angelägenhet.

Då jag på kvällen den 6 dennes hade ett samtal med Rehekampff i dennes bostad i Darmstadt, meddelade han inledningsvis att han, såsom han uppgivit för Mülle, haft för avsikt att tillskriva mig men ännu icke haft tillfälle därtill. Under vårt samtal lämnade Rehekampff följande kompletterande utsaga, vilken jag för hand nedskrev och vars riktighet han därefter vitsordade med sin namnteckning och förklarade sig beredd att bestyrka med ed (namnen inom klammer ingår ej i originalet):

Beim Besuch vom Herrn L-d /Leifland/ vor etwa zwei Monaten konnte ich mich an folgende Tatsache nicht mehr erinnern, die mir jetzt wieder eingefallen ist. Irgendwann in den Jahren zwischen 1950-1953 hat mir S.G. /Simon Gogiberidse/ folgendes erzählt. Während eines seiner Krankenhausaufenthalte (in Gefängnis Krankenhaus) hat ihm dort ein russischer Mitgefangener zu wissen gegeben, dass unter den im Krankenhaus in strenger Einzelhaft gehaltenen Gefangenen auch ein Schwede sei, und zwar sei dieses Wallenberg.

Ich bemerke hierzu, dass das Gefängnis Krankenhaus nicht nur als Krankenhaus diene, sondern dass dort erwiesenenmassen auch einzelne Gefangene in strenger Isolierung gehalten wurden,

bei denen man Wert darauf legte, dass auch die Masse der übrigen Gefangenen nichts von ihrer Anwesenheit wusste.

Diesen Bericht von S.G. habe ich vom Anfang an als zweifelhaft angesehen, da die Nachricht durch mehrere Hände gegangen war und ein jeder von uns wusste, wie leicht unter dem Einfluss der Gefängnispsychose Phantasienachrichten geboren wurden. Zudem habe ich im Laufe der gesamten acht Jahre, die ich im Gefängnis in Wladimir verbrachte, diese Nachricht kein einziges Mal von anderer Seite bestätigt erhalten. Aus diesem Grunde war sie mir als höchst dubios entfallen, als mir Herr Leifland das erste Mal die Frage stellte, ob ich von S.G. etwas über den Fall W. gehört hätte.

gez. Günther von Rehekampff

Darmstadt, d. 6.4.57

Vorstehende Aussage bin ich jederzeit bereit, durch einen Eid zu bekräftigen.

gez. Günther von Rehekampff

Darmstadt, d. 6.4.57

Om de olika punkterna i denna utsaga lämnade Rehekampff under vårt två timmar långa samtal följande kompletterande upplysningar.

Om den ryske medfånge, som lämnat Gogiberidse uppgiften om Wallenberg, hade Gogiberidse - såvitt Rehekampff kunde erinra sig - icke berättat något. Rehekampff kunde alltså icke säga om det rörde sig om en fånge som vistades i Wladimir-fängelsets sjukhus för att vårdas för sjukdom, eller om fråga vore om någon som man av annan orsak isolerade från de andra fångarna (jfr stycke 2 i Rehekampffs utsaga). Ej heller hade Rehekampff av Gogiberidse erfarit huruvida den ryske fången själv skulle ha varit i kontakt med Wallenberg - exempelvis genom knackningsförbindelse eller sammanträffande i korridoren - eller om han i sin tur byggde på uppgifter från en annan medfånge.

Rehekampff erinrade sig att han, då Gogiberidse sagt honom att Wallenberg skulle vistas i fängelsesjukhuset, svarat att han starkt betvivlade riktigheten av denna uppgift. Vore den ryske fången, hade han sagt till Gogiberidse, verkligen helt säker på att det vore fråga om Wallenberg? Kunde det exempelvis icke tänkas att han hört talas om att en västerländsk diplomat skulle vara intagen där och att han, som Rehekampff uttrycker sig i sin skriftliga utsaga, "under dem Einfluss der Gefängnispsychose" därav dragit den förhastade slut-

satsen att det rörde sig om Wallenberg?

På min fråga huruvida Rehekampff närmare kunde fixera den tidpunkt då Gogiberidse talat om Wallenberg svarade han att det måste ha varit rätt lång tid innan han lämnade Wladimir (november 1955). Han hölle det för troligast att det varit antingen år 1950 eller 1951, mindre troligt 1952, möjligen - men icke sannolikt - så sent som 1953. Närmare kunde han icke säga, trots att han letat mycket i minnet den senaste veckan.

Efter det i utsagan nämnda tillfället hade Gogiberidse icke ytterligare för Rehekampff nämnt den ryske fångens uppgifter.

Anledningen till att Rehekampff, trots mina frågor vid besöket den 10 februari, då icke kunde erinra sig något om Gogiberidses utsaga om Wallenberg vore följande. Under de dryga tio år, från maj 1945 till oktober 1955, som Rehekampff tillbragt i sovjetiska fängelser hade han otaliga gånger fått höra att någon medfånge iakttagits eller skulle vistas i ett bestämt läger. Det hade varit omöjligt att lägga alla dessa uppgifter på minnet; erfarenheten lärde dessutom att ett mycket stort antal av dem var synnerligen svagt underbyggda. Rehekampff hade så småningom tagit till uppgift att närmare söka kartlägga och lägga på minnet dels tysk-baltarnas, dels de tyska krigsfångarnas från Heeresgruppe Kurland öden. (Fångarna i Wladimir hade var sin "sektor" att följa: Rehekampff de nyss nämnda grupperna; Supprian f.d. diplomater och konsulatstjänstemän; en tredje en annan strängt avgränsad grupp. Sedan sålunda olika kategorier av fångar hänförts till en viss "Sachbearbeiter", ökades möjligheterna att någorlunda säkert följa olika fångars öden. - Såsom omtalats i min P.M. den 13 februari, är Rehekampff av tysk-baltiskt ursprung och var vid kapitulationen tolk vid den tyska armégruppen i Kurland.) Han hade däremot icke på samma sätt bemödat sig att lägga på minnet uppgifter om andra fångars öden. Gogiberidses uppgift något av åren 1950-1953 hade därför fallit honom ur minnet och han hade icke erinrat

sig densamma vid mitt besök hos honom den 10 februari. Gogiberidses och hans samtal låge ju dessutom långt tillbaka i tiden, troligen sex eller sju år.

På min fråga svarade Rehekampff att han fortfarande vore mycket tveksam om huruvida Gogiberidses uppgift från 1950-1953 kunde tänkas innehålla någon kärna av sanning.

Utöver den i min P.M. den 13 februari in fine citerade Supprian nämnde Rehekampff följande tre tyskar vilka vid något tillfälle delat cell med Gogiberidse:

1. F. generalen M o h n k e, Hamburg. Vistats tillsammans med Gogiberidse "en längre tid".
2. F. amiralen V o s s, Berchtesgarden. Tillsammans med Gogiberidse cirka två månader.
3. F. överstelöjtnanten Rudolf P a l t z o, bosatt i Kaiserslautern, för tillfället möjligen placerad vid ett Bundeswehrrförband i Frankfurt.

+
+ +

Jag vill tillägga att jag i går kvälle hade tillfälle att i min bostad samtala med Mulle om Gogiberidses utsaga om Wallenberg år 1956. (Mulle är numera bosatt i Bonn och anställd vid ett förlag i stadens närhet.) Härvid bekräftade Mulle sina tidigare uppgifter, se min P.M. den 13 februari; något av särskilt intresse framkom emellertid icke, utöver en varning för att sätta allt för stor tilltro till Bastanov, som enligt Mulles mening vore en föga trovärdig person.

Bonn den 8 april 1957.

(Leif Leifland)

Beim Besuch vom Herrn L-f

vor etwa zwei Monaten konnte ich

mich an folgende Tatsache nicht mehr

erinnern, die mir jetzt wieder eingefallen ist.

Jugendwahn in den Jahren

zwischen 1950-1953 hat mir S. G.² fol-

gendes erzählt. Während eines seiner

Krankenausaufenthalte (im Gefängnis-

Krankenhaus) hat ihm dort ein russ-

ischer Mitgefangener zu wissen ge-

geben, dass unter den im Krankenhaus

ein strenger Einzelschaft gehaltenen Ge-

fangenen auch ein Schwede sei, und zwar

sei dieses Wallenberg.

Ich bemerkte hierzu, dass

das Gefängnis-Krankenhaus nicht nur

als Krankenhaus diente, sondern dass dort swietermassen auch einzelne Gefangene in strenger Isolierung gehalten wurden, bei denen man Wert darauf legte, dass auch die Masse der übrigen Gefangenen nichts von ihrer Anwesenheit wusste.
(fca.)

Diesen Bericht von S. G.³ habe ich von Anfang an als zweifelhaft angesehen, da die Nachricht durch mehrere Hände gegangen war und ein jeder von uns wusste, wie leicht unter dem Einfluss der Gefängnispsychose ~~zu~~ Phantasienachrichten geboren wurden. Zudem habe ich im Laufe der gesamten acht Jahre, die ich im Gefängnis in Uladimir verbrachte, diese Nachricht kein

einziges Mal von anderer Seite bestä-
tigt erhalten. Aus diesem Grunde war
sie mir als höchst dubios auffallen, als
mir Herr Leipold das erste Mal die
Frage stellte, ob ich von S. G. etwas
über den Fall W. gehört hätte.

Finthor von Rehekauff
Darmstadt, d. 6. 4. 57.

Vorstehende Aussage bin ich jedwem
bereit durch einen Eid zu bekräftigen.

Finthor von Rehekauff
Darmstadt
d. 6. 4. 57.

KUNGL. SVENSKA Lundström/BW
BESKICKNINGEN
Sten Lundström

Bonn den 10 april 1957. 19
Strängt förtroligt

N:o		6 BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

.//. Jag har haft tillfälle att samtala med general de Angeli i Hannover och köpmannen Heinrich Biermann i Barnstorf i enlighet med den färdplan varom vi kommit överens. PM över samtal med dem bifogas jämte av Biermann upprättade skisser från Lefortowskaja och Wladimir.

.//. Vid samtalet med de Angelis nämnde denne, att ingenjör Bretthauer, som bor i Essen, varit en relativt god iakttagare och möjligen skulle kunna lämna för oss intressanta upplysningar. Med anledning härav besökte jag också honom. Hans uppgifter har intagits i en PM som också bifogas tillsammans med av honom upprättad skiss över Wladimir.

De lämnade berättelserna innehåller tyvärr ej något av direkt positivt värde men torde dock i viss mån belysa betingelserna i Wladimir.

Av Biermann fick jag vidare veta, att ten Hompel numera är bosatt i Hamburg 20 under adress Eppendorfer Weg 274, varför han får anstå tills jag på nytt vänder norrut.

Vidare sökte jag i Solingen bankdirektören Joachim Hans von Hinkelday. Han hyr nu en våning där under adress Elisenstrasse 7, men är under vardagarna i tjänstgöring vid Rhein-Ruhr-Bank i Gütesloh, varför jag ej kom i kontakt med

Sekreteraren G. Lorentzon
Utrikesdepartementet
S t o c k h o l m

honom. Jag lyckades dock inhämta, att brodern, f.d. majoren Heinz-Helmut von Hinkeldey numera vistas i USA.

Dessutom har jag sökt Arnold Döring i Wipperfurth. Enligt Meldeamt där har han emellertid flyttat till Dassel (Kreis Einbeck) under adress Oberes Tor 310. Besöket hos honom får därför anstå tills jag kommer i trakten av Göttingen.

Den tidningsartikel, som Bretthauer omtalat i sin berättelse, återfinns i Der Spiegel nr 5 för 1957 på sidan 30. Som orientering i saken bifogas nämnda tidning. Med hänvisning till vad Supprian tidigare yttrat om Kurt Müller hemställer jag, att få besked om jag skall uppsöka honom eller icke. För det fall positivt besked lämnas på denna punkt är ambassaden i Bonn intresserad av att i förväg erhålla uppgift därom. ./.

På vägen till Bonn har jag ej helt följt den preliminära färdplanen, beroende på att jag från Essen var i telefonförbindelse med Leifland i Bonn, och då fick veta, att uppgifter av väst intresse för mitt arbete helt nyligen inhämtats av honom. Beträffande detta hänvisar jag till de PM som Leifland insänt rörande samtal med von Rehekampff och Mülle. Då Leifland har synnerligen god kontakt med dem synes eventuella ytterligare besök hos dem böra företagas av honom.

Under de närmaste dagarna kommer jag att med utgångspunkt från Bonn besöka närliggande orter enligt färdplanen såsom Aachen, Köln, Krefeld och Bad Godesberg. I Bad Godesberg har von Oertzen f.n. sin bostad under adress Vulkanstrasse 45.

De väntade uppgifterna från Suchdienst varom jag meddelade i mitt handbrev till Dig av den 3 april 1957 har ännu ej anlänt men jag hoppas få dem medan jag ännu är kvar här.

(S. Lundström)

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o <u>Strängt personligt.</u>		
AVD.	GR.	MÅL.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren köpmannen Heinrich Biermann, född 1909, hållet i hans bostad i Barntorf, Kreis Grafschaft Diepholz, Langestrasse 102, lördagen den 6 april 1957.

I samband med andra världskrigets slut tjänstgjorde Biermann som personlig referent hos tyske ministern i Sofia Dr. Becherle. Då Biermann i slutet av september 1944 tillfångatogs, fördes han till Moskva, där han i Lefortovskajafängelset insattes i en sjukcell (numreringar kan han ej längre minnas) belägen i den centrala utbyggnaden i II. Stock tillsammans med en tysk överste vid namn von Hölsen. Till cellen fördes även en annan tysk medborgare vid namn Moeder, som senare avlidit troligen i Wladimir. von Hölsen har frisläppts från fångenskapen och bor troligen i tyska östzonen, där han i varje fall har sin familj.

Beträffande var han varit placerad i olika celler i Lefortovskaja hänvisade Biermann för övrigt till en skiss, som han under samtalets gång gjorde upp.

I förstnämnda cell satt Biermann t.o.m. slutet av 1944. Därefter flyttades han tillsammans med sina cellkamrater till en cell i II. Stock, där de satt under åren 1945 - 1947.

Biermann blev i januari 1948 uttagen från sistnämnda cell och insatt i en annan i bottenvåningen, varefter han under tiden februari-april 1948 satt i en hörncell i II. Stock, där han som medfånge fick överstelöjtnant von Stransky. Biermann höll det för möjligt att von Stransky på den tiden berättat om en svensk som varit fånge i

Lefortowskaja. Biermann kunde ej säkert erinra sig svenskens namn, men detta hade troligen börjat med Wallen-.... I sammanhanget ville Biermann framhålla, att svenskens namn ofta förväxlats med namnet W a l l e n s t e i n, som även befunnit sig i Lefortowskaja. Några närmare detaljer angående vad som nämnts om svensken kunde Biermann ej komma ihåg.

I april 1948 kom ungerske militärattachén i Sofia, överste (?) S ö k e (?) till den cell, där Biermann och von Stransky redan satt. Biermann är säker på att denne ej haft något att berätta om svensken. De flyttades därefter till en cell i 2. Stock i en sidoflygel, där de var kvar till augusti 1948. Då togs Biermann ut från cellen och fördes upp i 3. Stock, där han under åtta dagar fick sitta tillsammans med två ryssar. Dessa talade om för Biermann, att S c h e l l h o r n åtta dagar tidigare suttit i cellen och i samband därmed blivit dömd till 25 års straff.

Sedan Biermann fått sin dom kom han med en transport till Wladimir. Santidigt fördes dit sex andra tyskar. Dessa var: siste polispresidenten i Berlin, G ö h r u m (såvitt Biermann vet ej återkommen); polisöverstelöjtnanten H a m m e r s c h m i d t från Berlin (ej heller återkommen enligt Biermann); en folktysk från Rumänien, vars namn Biermann glömt bort och som senare avlidit; tyske generalkonsuln i Bucarest friherre v o n G r e g o r y, som under fångenskapen blev svårt sjuk i kräfta och ej återkommit; överste D i e t l, om vilken officiellt tillkännagivits att han dött i Wladimir; samt en tysk medborgare vid namn B ö h m (nu bosatt i trakten av Neuwied vid Rhen). Den sistnämnde var ej sedd med blida ögon av medfångarna, när det framgick, att han hade något med ryssarna att göra. Böhm trodde sig veta det mesta av vad som föregick i fängelset.

I Wladimir blev Biermann insatt i corpus III. Ock-

så över fängelsebyggnaderna i Wladimir gjorde Biermann under samtalet upp skisser.

Han satt såvitt han kunde erinra sig hela tiden i corpus III. Under uppehållet där kom han att sitta i många olika celler, men han kunde ej komma ihåg cellernas nummer.

Biermann kunde inte erinra sig att någon svensk blivit nämnd i Wladimir.

Starke lär emellertid ha talat om en skandinav, men denne var såvitt Biermann kunde minnas norrman (dock utrustad med svenskt pass) och tidigare insatt i Lefortovskaja. Även von Stransky lär ha suttit tillsammans med denne norrman.

Bland medfångarna i Wladimir nämnde Biermann vidare tre finnar. Dessa var M a x i m o f f och B a s t a m o f f samt ytterligare en man, vars namn Biermann glömt. Biermann hade under någon tid delat cell med Bastamoff.

I samband med frigivningen fick Biermann reda på att österrikaren J a n s c y och tysken R e u s c h k e suttit flera år i ensamcell i corpus II:s bottenvåning. I nämnda byggnad, där sjukhuset var beläget, hade Biermann aldrig varit.

Det är Biermanns uppfattning att det i nämnda ensamceller gick att isolera fångar i åratal utan att någon uppgift härom behövde komma ut.

Biermann räknade vidare upp följande medfångar från Wladimir:

Major Ernst Wilhelm K e i t e l,
Dr. V o r w e r k,
N u s c h k e (nu i tjänst i Neapel),
S t r e c h e n b a c h,
H i e s b e r g e r, österrikare från Kreuz (?),
W a l t e r S c h m i d t,
Dr. M o h r m a n n (nu tysk minister i Bogota)
överste T a r b u k, österrikare (nu i Wien),
överstelöjtnant T a r b u k, österrikare (nu i Linz).

Dessa har Biermann varit tillsammans med huvudsakligen i corpus III:s bottenvåning, 2. och 3. Stock. Enligt Biermanns uppfattning utgjordes 1. Stock huvudsakligen av en kvinnoavdelning.

Under cirka 12 månader tiden 1949 - 1950 var bottenvåningen i corpus III ej belagd.

Corpus III undergick sommaren 1950 en reparation, som varade cirka 6 månader.

Jag förde därefter namnet S c h ö g g e l på tal. Om denne framhöll Biermann, att han betraktades som en tvivelaktig person och cellspion, vars uppgifter man fick ta med viss reservation.

På fråga om det fanns några georgier i Wladimir förklarade Biermann, att han lärt känna en sådan man där. Det var P a t a r i d s e, en ordentlig men dock något kolerisk man, som varit socialdemokrat och som 1920 emigrerat till Turkiet. Biermann hade vidare hört talas om men aldrig suttit tillsammans med G o g u b e r i d s e jämte ytterligare en georgier, vars namn Biermann ej kunde komma ihåg. De hade alla namn om sig att vara tillförlitliga.

I Wladimir fanns vidare två armenier, nämligen T e v - A r u t i n i a n (som varit i Sofia) och professor D e v i d i a n (som varit lärare i en skola i Bucurest).

Biermann framhöll slutligen som sin personliga uppfattning, att han ej kunde se någon anledning till att ryssarna ej skulle frigiva en svensk medborgare, om någon sådan numera vore i rysk fångenskap.

Bonn den 9 april 1957.

(S. Lundström)

19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
Strängt förtroligt.		
AVD.	GR.	MÅL

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren generalen (a.D.) Maximilian de Angelis, född den 2.10.1889, hållet i hans bostad i Hannover, Ellernstrasse 21, telefon 26312, lördagen den 6 april 1957.

Efter att en tid ha befunnit sig i jugoslavisk fångenskap, blev de Angelis i mars 1949 överlämnad till Sovjetunionen, där han i Moskva först blev insatt i Ljubljanskajafängelset och därefter i Lefortovskaja- och Butyrskajafängelserna. I februari 1952 blev de Angelis dömd till 25 års fängelse. Efter domen fördes han till Wladimir för att avtjäna straffet.

de Angelis har på senaste tiden vinnlagt sig om att så mycket som möjligt söka glömma fängelsetiden. Han sade sig därför ej kunna lämna detaljerade uppgifter angående de celler, där han suttit, och de medfångar han under olika tidsperioder haft.

Enligt de Angelis uppfattning fanns i Wladimir tre olika corpus och dessutom ett sjukhus. Han satt hela tiden i samma corpus, vilket han tror hade beteckningen corpus II. (Under mitt samtal med de Angelis fick jag den bestämda uppfattningen att han med nämnda corpus avser den fängelsebyggnad, som andra återkomna krigsfångar givit beteckningen corpus III.) I denna fängelsebyggnad satt de Angelis i troligen fyra olika celler, som var för sig var belägna i husets fyra olika våningsplan.

Bland sina medfångar nämnde de Angelis tyske medborgaren arkitekten Karl K o s c h, numera bosatt i München, Buschingstr. 11/3, med vilken han suttit lång tid

tillsammans. Kosch hade i motsats till de Angelis lagt sig vinn om att taga reda på så många uppgifter som möjligt om medfångarna. Tyske medborgaren B r e t t h a u e r hade de Angelis vidare haft som medfånge under relativt lång tid. Också han torde känna till förhållandena i Wladimir relativt bra.

I de celler i Wladimir, där de Angelis var insatt, hade samtidigt vistats i allmänhet mellan 8 - 10 fångar samtidigt. Bevakningen var mycket sträng så att fångarna i de olika cellerna var hårt avgränsade från varandra. Ändock fanns det medel och vägar som gjorde att det gick att få reda på vilka som för övrigt vistades i fängelset. Såsom bi-dragande till sådan upplysning angav de Angelis den ofta förekommande överflyttningen av fångar från en cell till en annan. Vidare spreds uppgifter om fångar genom undangömda meddelanden och knackningsförbindelser.

På fråga förklarade de Angelis, att han ej alls under sin ryska fängelsetid träffat eller hört talas om någon svensk fånge.

Först helt nyligen har de Angelis i tyska tidningar läst om en svensk medborgare, som i samband med krigsslutet blivit häktad i Budapest och förd till rysk fångenskap. För övrigt kände de Angelis ej till något i denna sak.

de Angelis var ej vid något tillfälle intagen på sjukhuset i Wladimir. Han har dock varit inne i denna byggnad i samband med att han besökt en tandläkare, som hade sin mottagning i översta etaget.

Då någon blev svårt sjuk, blev denne förd till sjukhuset, där tvåmansceller fanns. Blev någon så svårt sjuk, att han var nära att dö, lämnades denne alltid ensam i en cell. de Angelis har aldrig hört talas om att någon fånge varit i tillfälle att vara vittne till en medfånges död. Av denna anledning har det i många fall varit svårt att med bestämdhet avgöra vilka som avlidit under fångenskapen. Som ett

exempel härpå ville de Angelis anförä marschalk von Kleist. Beträffande dennes död hade de Angelis långt efter det dödsfallet måste ha inträffat, läst därom i en östtysk tidning, som fanns i fängelset.

I allmänhet var de ryska tidningar, som för fångarna fanns tillgängliga i fängelset cirka två månader gamla. Först under senare delen av vistelsen i Wladimir kom tidningarna snabbare till fångarna, som då även kunde få läsa östtyska tidningar.

På fråga om de Angelis kände en österrikare vid namn Dr. M a n f r e d, förklarade han, att han en längre tid suttit tillsammans med honom i Wladimir. Före tillfångatagandet hade Manfred varit advokat i Wien och utfört vissa tjänster åt ryssarna i samband med deras ockupation av Österrike. Under vistelsen i Wladimir tog de Angelis och många medfångar med honom i möjligaste mån avstånd från Manfred och lyckades med att få honom till en annan cell.

Jag frågade vidare de Angelis om han kände någon tysk major vid namn v o n H i n k e l d a y, vilket bekräftades. Med honom hade de Angelis under senare delen av vistelsen i Wladimir suttit tillsammans. von Hinkelday hade namn om sig att vara en god iakttagare.

de Angelis kände ej till några fångar vid namn C r e t n i k eller v o n B ö c h e n h o f f.

Bonn den 10 april 1957.

S. Lundström
(S. Lundström)

19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR. <u>Strängt förtroligt.</u>	MÅL.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren Dipl.ing. (Korvettenkapitän a.D.) Eduard Bretthauer, f. 1890, hållet i hans bostad i Essen-Stadtvald, Sunderholz 120, telefon 41676, måndagen den 8 april 1957.

I början av september 1944 blev Bretthauer, som då tjänstgjorde vid den tyska beskickningen i Bucarest såsom sambandsofficer rörande marina frågor, tillfångatagen av ryska myndigheter och tillsammans med andra legationstjänstemän förd med flyg till Moskva. Under denna resa var Bretthauer i sällskap med minister C l u d i u s och hans hustru, Dr. S t e l z e r och dennes hustru, överste D i e t l, överstelöjtnant v o n O e r t z e n, tre Sonderführer, nämligen kapten t e n H o m p e l, R e n s i n g h o f f och Landwehr v o n P r a g e n a u, handelsattachén Dr. V o r w e r k samt socialattachén L a n g e r (numera bostatt i Düsseldorf).

Efter ankomsten till Moskva blev Bretthauer förd till Lefortovskajafängelset och insatt i cell 141, belägen i 3:e våningen. Som cellkamrat fick han Dr. Vorwerk. Senare kom tyske medborgaren W i t t e r a till denna cell. I juni 1948 överflyttades Bretthauer och hans cellkamrater till cell 124 i samma våningsplan, där de satt i cirka 3 månader. Därefter blev Bretthauer dömd till 25 års fängelse och blev i samband med domen insatt i ensamcell (nr. 107), belägen i den centrala utbyggnaden likaså i 3:e våningen.

Under vistelsen i Lefortovskajafängelset hörde Bretthauer ej vid något tillfälle talas om att någon svensk medbor-

gare skulle finnas där.

Efter det att Bretthauer suttit ungefär en månad i cell 107 blev han förd till Wladimir-fängelset, där han hölls kvar till hösten 1955, då han frigavs och fick återvända till Västtyskland.

Bretthauer kom under vistelsen i Wladimir att vara insatt huvudsakligen i corpus III, där han i nämnda byggnad suttit i cirka 15 olika celler i samtliga våningsplan under olika tidsperioder. I Wladimir tillämpades - såvitt Bretthauer angick - det systemet, att han och hans cellkamrater i medeltal två gånger per år fick byta cell. Med ungefär samma intensitet fick han nya cellkamrater. Bretthauer kunde numera ej i detalj erinra sig numren på de olika celler han suttit i under vistelsen i Wladimir och ej heller lämna någon utförlig redogörelse för vilka hans cellkamrater varit under olika tidsperioder.

På fråga angående i vilka fängelsebyggnader i Wladimir Bretthauer varit insatt i, förklarade han, att han befunnit sig i corpus I, II och III. I corpus I hölls han fängslad cirka ett halvår 1951 i samband med reparation av corpus III.

Rörande sin vistelse i corpus II bad jag Bretthauer att så utförligt han över huvud taget kunde komma ihåg något därom relatera detaljer därför. Han ritade då en skiss, där han beträffande corpus II ritat in den ungefärliga cellindelningen i bottenvåningen. På den sida, där ingången var belägen, fanns cirka 10 sjukceller fördelade på ömse ingången. På den motsatta sidan fanns ungefär lika många "mystiska" celler. Dessa användes ej som sjukceller, utan där insattes fångar, som hölls utomordentligt strängt isolerade.

Beträffande lokaliteterna i corpus II förklarade Bretthauer vidare, att mellan bottenvåningen och I. Stock var ett öppet schakt. En trappa förde från korridoren i bottenvåningen upp till I. Stock. Utanför cellerna i I. Stock

fanns ett galleri runt om schaktet. I. Stock var helt avgränsat från II. Stock genom ett trägolv, som enligt vad Bretthauer kunde förstå, lagts in för att avgränsa II. Stock, där till viss del tuberkulösa fångar hölls fängslade. För att nerifrån komma upp till II. och III. Stock fick man lov att gå i det särskilt tillbyggda trapphuset, som låg ovanför ingången till corpus II.

I corpus II har Bretthauer suttit i fem olika celler. Sålunda satt han i mars 1949 i cell 24, belägen i I. Stock. Senare i samma månad och i april samma år var han insatt i cell 28, likaså i I. Stock. Omedelbart därefter fick han flytta till cell 51 i III. Stock.

I maj 1950 kom Bretthauer på nytt till corpus II och då till cell 30 i I. Stock. Han har vidare suttit i nämnda corpus 1950, då han i januari månad fått dela sjukcell 15 i bottenvåningen först med en balt (?) vid namn K ä s s e r g och sedan med tyske pressattachén S t a r k e.

Under vistelsen i corpus II lyckades Bretthauer och hans medfångar aldrig få reda på vilka som vistades i de s.k. mystiska cellerna utefter andra långväggen i bottenvåningen. Som exempel på hur strängt avgränsade fångarna i dessa celler hölls från andra fångar, nämnde Bretthauer, att han först långt senare, kort före frigivningen, sammanträffat med förre polisattachén R i c h t e r, vilken Bretthauer i Bucarest lärt känna före tillfångatagandet. Richter hade omtalat, att han under ett par år suttit just i de ommärkta "mystiska" cellerna i bottenvåningen, utan att genom knackningsförbindelser eller på annat sätt kunna meddela sig med fångarna i granncellerna. En annan fånge, som på liknande sätt under en lång tid hållits strängt isolerad i nämnda celler, är österrikaren J a n c s y.

Bland de utländska fångar, som var insatta i Wladimir, kände Bretthauer till finnarna Maximoff och B a s t a m o f f. Den sistnämnde var svenskorienterad i så mån att han var gift med en svenska.

Under samtalet erinrade sig Bretthauer vidare, att

han i Wladimir hört talas om ytterligare en finne, nämligen en man vid namn P u c h k a r i o f f.

På fråga, om Bretthauer i Wladimir träffat eller hört talas om någon svensk, som satt fängslad där, svarade han, att han aldrig träffat någon men väl hört talas om en svensk, vilken varit knuten till den svenska beskickningen i Budapest kort före krigsslutet. Det hade kort före tyskarnas frigivning hösten 1955 talats relativt mycket om denne svensk, vars namn Bretthauer ej genast kunde erinra sig. Han förklarade emellertid, att det var om denne svensk han i februari 1957 läst i tysk press att ryska myndigheter förklarat honom vara avliden i ett ryskt fängelse 1947. Då jag frågade, om han avsåg Wallenberg förklarade han genast att så var fallet.

Bretthauer kunde ej erinra sig vem som talat om Wallenberg eller vad som i detalj sagts om honom. Såvitt Bretthauer kunde komma ihåg hade det emellertid sagts, att någon tysk suttit tillsammans eller haft förbindelse med Wallenberg i Lubljanka eller Lefortowskaja.

På fråga om Bretthauer kunde erinra sig att ha träffat eller hört talas om någon fånge vid namn L a n g f e l d e r svarade han nej.

Jag förde därefter G o g n b e r i d s e på tal. Om denne kände Bretthauer till, att han suttit i en cell tillsammans med en son till en general K u t i c p o f f. I samband med att Kuticpoff 1951 var tillsammans med bl.a. Bretthauer i corpus III lyckades Kuticpoff vid ett tillfälle under en promenad i den till fängelsebyggnaden hörande rastgården utväxla några ord med Gognberidse, som samtidigt promenerade i den intilliggande rastgården. Härigenom fick Bretthauer veta att Kuticpoff och Gognberidse kände varandra.

Härefter frågade jag Bretthauer om han känner någon fånge vid namn Müller, varpå han svarade att två tyskar med detta namn fanns i Wladimir, nämligen före kommunistiske riksdagsmannen Kurt Müller och Dr. Siegfried M ü l l e r. Den förstnämnde har figurerat och tydligen lämnat uppgifter

till en artikel i tidskriften Der Spiegel. Med hänsyn till innehållet i artikeln bedömde Bretthauer att Kurt Müller numera knappast kan ha förbindelser med kommunister i ledande ställning.

Dr. Siegfried Müller höll Bretthauer för att rent allmänt vara en bra människa - "den bäste av oss tyskar i Wladimir."

Bonn den 9 mars 1957.

(S. Lundström)

INKOMMANDE CHIEFFER

Avsant Stockholm 10.4.57 kl. 15.50

Löst Bonn 10.4.57 kl. 13.00

Dnr 9. För kriminalassisten Lundström från Lorenzson.
De tre signalelementen äro: Flygförare fanjunkare Erik
Alex Alvar Älmeberg, född 11 september 1916, Vätterhejde,
Gotland, längd 184 cm, hårfärg mörkblond, ögonfärg grå.
Flygnavigatör fanjunkare Karl Gösta Blad, född 4 augusti
1920, Ulrika Eleonora, längd 189 cm, hårfärg brun, ögon-
färg grå. Färdmekaniker Johan Herbert Mattsson, född
20 mars 1920, Uppsala, längd 175 cm, hårfärg mellanblond,
ögonfärg grå.

Cabinet

11.4. Lundström bärst led.

aa / Lf

Call 4/0

INKOMMANDE CHIFFER

Avsant Stockholm 11.4.1957 kl. 18.25
Löst Bonn 12.4.1957 kl. 10.45

9

[Handwritten signature]

S. L. - m.

DNR 10. För Lundström från Lorenzon.

Vi vet endast följande om 48B: Strecker "Hermann"
född 1899 tysk konsul i Leningrad eller Kiev åter-
kommen 14 oktober 1955 och vistats Vladimir från
början av 1952 enligt Hinckeldcys lista adress
Moltkestrasse 35, Bonn.

Cabinet

aa
Herr Lundström tagit del / Lj

Call H

Sten Lundström, p.t. Bonn
KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19

Bonn den 12 april 1957.

Strängt förtroligt.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

15.4. Lundström ringt fr.
Frankfurt. Forträcker idag
t. Göttingen (Hotel zur
Sonne) o. stannar där till
onsdag f.m. / Lfild

Broder,

Efter att ha varit i tillfälle att samtala med f.d. överstelöjtnanterna Geissler och von Oertzen får jag härmed översända P.M. angående dessa samtal. Samtidigt bilägges ett par skisser, som von Oertzen upprättat beträffande Wladimir.

Jag var i går i telefonförbindelse med Dr. Nether på Suchdienst i Hamburg och fick då det beskedet, att deras undersökningar rörande vilka som synas vara lämpliga att ställa frågor till om Noriljsk-lägreit blivit fördröjda och ej kan väntas bli klara förrän nästa vecka. Anledningen till dröjsmålet är att den tjänsteman som skulle sköta om undersökningarna blivit sjuk.

Har tacksamt mottagit meddelandet i särskild ordning rörande Strecker som jag försöker att träffa idag.

Med hänsyn till att Richter synes böra prefereras kommer jag härafter att med det snaraste uppsöka honom. Tiden kommer dock ej att medgiva att jag samtidigt kontaktar alla de intervjuobjekt, som har adresser i södra delen av Tyskland. Jag får ju tänka på att vara i Ratzeburg i slutet av kommande vecka. Därför kommer jag att från Ludwigs-hafen/Mannheim att förlägga min verksamhet till

Frankfurt: Beckerle och Palzo

Kassel: Dr.med. Moser

Friedland: von Rosen

Göttingen: Moldering

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Dassel: Döring.

Beroende på hur långt framskriden tiden därefter
är, kommer jag att uppsöka Ratzeburg: Schröder och
Hamburg: ten Hompel.

Sedan detta program blivit avklarat har jag för
avsikt att åter söka mig söderut för att fullfölja de
uppgjorda riktlinjerna.

(S. Lundström)

Lundström/BW
KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Strängt förtroligt.		19
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

P.M.

angående samtal med Dr Dietrich von Oertzen,
född 1887, med bostad under adress Mehlem,
Wulkanstrasse 45, tel 12 653.

Samtalet med von Oertzen kom till stånd på dennes arbetsplats i Institut Finanzen und Steuern i Bonn, Am Markt 14, torsdagen den 11 april 1957.

von Oertzen förklarade att han i augusti 1944 blev krigsfånge i Bukarest, där han då tjänstgjorde som överstelöjtnant. Efter tillfångatagandet blev han med flyg förd till Moskva, där han i september 1944 blev insatt i Lefortovskaja-fängelset. Där förblev han i stort sett till slutet av november 1948 med undantag för några dagar, varunder han underkastades förhör i Ljubljanka-fängelset.

I Lefortovskaja-fängelset satt von Oertzen först i cell 145 i tredje våningen fram till sommaren 1945. Till denna cell kom i april eller maj 1945 den sociala medarbetaren vid tyska beskickningen i Bukarest, Langer, som dessförinnan suttit tillsammans med Roedl i cell 144 på andra sidan korridoren. Därefter blev von Oertzen överflyttad till en cell med nr 208 eller 209, som låg i utbyggnaden i fjärde våningen, där han blev kvar till våren 1946, då han kom till cell 101 i andra våningen alldeles intill trapphuset och rakt under cell 153. I cell 101 var von Oertzen kvar till

november 1948.

Under uppehållet i Lefortovskaja-fängelset erfor von Oertzen genom knackningsförbindelser, att en man vid namn Wallenberg fanns i fängelset. Meddelandet innehöll endast denna uppgift och något därutöver kände von Oertzen ej till om Wallenberg under fångenskapen. von Oertzen kan numera ej erinra sig om han fick detta meddelande medan han satt i cell 145 eller 101. Till någon av dessa celler var det dock underrättelsen kommit bland en mängd andra upplysningar om medfångar. Vem som lämnat uppgiften kan han ej erinra sig. Han lade ej namnet Wallenberg särskilt på minnet. von Oertzen utgick ifrån att det kunde röra sig om någon tysk medborgare från Schlesien, enär han kände till att där bodde en familj med detta namn. Först efter frigivningen har von Oertzen fått reda på att omnämnde Wallenberg är svensk och även erhållit närmare upplysningar om Wallenbergs person.

Sedan von Oertzen närmare tänkt efter uppger han, att det möjligen kunde vara av Landwehr von Pragenau eller av överstelöjtnant Braun, vilken avlidit under fångenskapen, han erfarit uppgiften om Wallenbergs existens i Lefortovskaja-fängelset.

I november 1948 transporterades von Oertzen till Wladimir, där han insattes i corpus III först i cell 53. Han blev senare omflyttad fem - sju gånger. Därvid kom han bl.a. till cell 18 och cell 76. Numren på de celler han för övrigt varit insatt i kommer han ej längre ihåg. Sommaren 1950 satt von Oertzen i corpus I medan corpus III renoverades. Han har även varit insatt i sjukhuset i corpus II. Det var dels 1949, då han tillsammans med en japan vid namn Maino satt i en tvåmanscell i bottenvåningen, och dels satt han i sjukhusets andra våning en tid under 1950. Han kan ej erinra sig något närmare därom. Cellnumren kommer von Oertzen ej ihåg. Det fanns - såvitt han kunde erinra sig - 18 eller 19 celler i sjukhusets bottenvåning, där alla cellerna var av samma format. Hur många celler som fanns i sjukhusets andra våning kunde von Oertzen ej minnas.

I Wladimir hörde von Oertzen ej vid något tillfälle talas

om att svenska fångar skulle finnas där. Ej heller hörde han att någon med namnet Wallenberg skulle finnas där.

Bland medfångarna i Wladimir räknade von Oertzen upp följande:

Dr Stelzer och hans hustru

Dr Vorwerk (nu verksam i Bonn)

Rensinghoff (nu i utlandstjänst, troligen i Belgrad)

Muschke,

Wittern (nu tysk konsul i Johannesburg)

Mohrmann (nu tysk ambassadör i ^{Bogota} ~~Peru~~)

Dr Pörzgen (nu utrikeskorrespondent i Moskva)

Graf Adelman

Schellhorn (lider av stark åderförkalkning)

Jag ställde frågan om von Oertzen kände någon österrikare vid namn Schöggel. Härtill svarade han, att Schöggels uppgifter fick tas med försiktighet. Han hör enligt von Oertzens uppfattning till den sortens människor, som man ej alltid får tro på. von Oertzen har aldrig sammanträffat med Schöggel utan endast hört talas om honom.

Jancsy var en man, som upprätthöll knackningsförbindelser natt och dag. von Oertzen satt länge tillsammans med honom. Jancsy föreföll att vara en mycket förnuftig och tillförlitlig person.

På fråga om von Oertzen kände någon rysk medfånge vid namn Gogiberidse, förklarade von Oertzen, att han under en tidsperiod, som han ej närmare kan precisera, satt tillsammans med honom i en 16-manna cell, vars nummer von Oertzen ej heller kommer ihåg. Gogiberidse gjorde sig känd som en mycket vederhäftig man.

Även finnen Bastamoff kände von Oertzen till. Såvitt von Oertzen kunde påminna sig var Bastamoffs moder svenska och hans far en rysk officer. Själv lär Bastamoff ha tillhört den finska underrättelsetjänsten. von Oertzen ansåg honom vara tillförlitlig men visste också om att en del medfångar ej var av samma åsikt. Bastamoff hade vistats rätt mycket i sjukhuset i Wladimir, enär han hade magbesvär.

På hösten 1956 blev von Oertzen uppringd av tyske med-

borgaren Mulle, vilken han ej kände tidigare. Mulle hade kommit till Wladimir, sedan von Oertzen kommit därifrån, och anledningen till telefonsamtalet var att Mulle ville framföra hälsningar från några litauer och greker, som fortfarande var kvar i Wladimir, då Mulle blev frisläppt.

Rörande formatet på cellerna i corpus III förklarade von Oertzen att det fanns stora celler som var cirka 6 x 7 meter och inrättade för 16 fångar. Dessutom fanns andra celler i storleken 4 x 6 meter, avsedda för 5 fångar.

Roedl kände von Oertzen till från tiden i Bukarest. Enär Roedl ej återkommit och några uppgifter om honom på senare tid ej är kända trodde von Oertzen att Roedl sannolikt är avliden.

von Oertzen återkom den 14 oktober 1955 till Västtyskland från den ryska fångenskapen.

Under samtalet upprättade von Oertzen några skisser över Wladimir.

På förmiddagen den 12 april 1957 besökte jag på nytt von Oertzen på hans kontor.

Jag frågade om han kände till huruvida Schöggel någon gång varit i sjukavdelningen i corpus II. Hårtill svarade von Oertzen att han ej kunde säga något positivt därom, enär han som förut framhållits själv ej träffat Schöggel. I Wladimir sökte emellertid de flesta fångar att även för lindrigare krämpor komma till sjukhuset, emedan förplägnaden var bättre där.

Därefter bad jag von Oertzen att om möjligt precisera när han suttit tillsammans med Gogiberidse. Angående detta kunde von Oertzen endast säga, att han varit tillsammans med Gogiberidse troligen i cell 45 och att von Rehekampff var där samtidigt.

När detta inträffade kunde emellertid von Oertzen ej minnas.

På fråga om Gogiberidse någonsin nämnt namnet Wallenberg, förklarade von Oertzen, att Gogiberidse pratade från morgon till kväll och att det därför var omöjligt att komma ihåg allt han sagt. von Oertzen har emellertid inget minne av att Gogiberidse nämnt något om Wallenberg.

Bonn den 12 april 1957.

(S. Lundström)

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
<u>Strängt förtroligt</u>		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

P.M.

angående samtal med tyska medborgaren f.d.
överstelöjtnanten Curt Geissler, f. 1894,
hållet i dennes bostad Köln-Ostheim, Greven-
strasse 8, telefon 87 26 08, onsdagen den
10 april 1957.

Geissler söktes av mig på den tidigare för oss kända adressen Köln-Zollstock, Hörninger Weg 360. Därför hade han emellertid flyttat till sin ovan angivna adress.

Rörande sin fångenskap efter andra världskriget (Geissler var fånge i Ryssland också i samband med första världskriget) förklarade han, att han i maj 1945 råkade i fångenskap i Tjeckoslovakien. Till denna tidpunkt hade Geissler, som tillhörde flygvapnet, varit verksam i Oberkommando der Wehrmacht såsom tillhörande Abwehr. I denna egenskap hade han varit underställd Canaris. Efter att under 14 dagar ha suttit i amerikansk fångenskap blev Geissler därefter överlämnad till ryska myndigheter. Han fick genast anträda en resa till norra delen av Ural, men kom av olika anledningar ej fram dit, förrän i november samma år. Geissler fick därefter tillbringa tiden fram till februari 1946 i ett läger i norra Ural. Vad detta läger hette, lyckades han aldrig fastställa.

I februari 1946 överfördes han till Moskva, där han sedan var insatt i såväl Ljubljanskaja-, Lefortovskaja- som Butyrskaja-fängelserna. Det sistnämnda fängelset var så stort,

att det enligt Geisslers uppskattning gott och väl skulle kunna rymma 10.000 fångar. Dessutom har han varit i Moskvas genomgångsläger Le Presnaja, vilket ligger intill järnvägen i Moskva. I de nyssnämnda fängelserna var han insatt fram till juni 1952. Beträffande tiden i Lefortovskajafängelset, som för Geisslers vidkommande inträffade mellan juli 1948 - september 1949, uppger han, att han då satt i cell 142 i II. Stock.

På fråga om Geissler i Moskva-fängelserna hörde talas om någon svensk fånge svarade han bestämt, att så ej var fallet.

I mitten av juni 1952 flyttades Geissler över till Wladimir och insattes - enligt vad han yttrade - i en cell med nr 142 i II. Stock.

Jag bad honom noggrannt söka rekonstruera numreringen i corpus III och efter en stunds eftertanke ändrade han sin förut bestämda uppgift och förklarade, att den cell han förut angivit med nr 142 sannolikt haft nr 42 (eventuellt nr 44) i stället. Han kunde emellertid icke precisera numreringen eller upprätta någon detaljerad skiss över fängelsebyggnaden.

Geissler fick vara kvar i denna cell till slutet av augusti 1952. I cellen hade 8 eller 9 fångar samtidigt varit insatta. Bland dem erinrade sig Geissler följande:

Dr Pörzgen,

Professor Clauberg,

Vicekonsul Herman Strecker (nu bosatt i Bad Godesberg, Eltreller Strasse 5),

Minister Beckerle (nu i Frankfurt/Main, Escherheimer Landstrasse 270),

Kapten Martins (nu bosatt i Opladen, Karlstrasse 12),

En japan vid namn Kassugi,

En ryss (namnet har Geissler glömt), vilken varit ställföreträdande minister, och som haft med ammunition att göra (entwicklung von Munition), samt ytterligare

en ryss - en ingenjör -, som varit vid stadsförvaltningen i Leningrad (även dennes namn har Geissler glömt).

Fångarna fick tid efter annan flytta från cell till cell men med de ovan angivna tyska medborgarna satt Geissler under

en längre tid tillsammans.

I slutet av augusti 1952 blev Geissler transporterad till Moskva för förnyade förhör. Förhören ägde rum i Ljubljanskajafängelset, där han hade ensam cell, och berörde ytterligare uppgifter, som ryssarna ville inhämta av honom. Däremot blev han ej utfrågad om sina erfarenheter från fängelsevistelsen.

Geissler fick i slutet av november 1952 återvända till Wladimir och blev på nytt insatt i den förut omnämnda cellen (nr 42 eller 44) där - såvitt han nu kan erinra sig - de förut omnämnda medfångarna satt kvar.

Vid något tillfälle, möjligen år 1953, medan Geissler satt kvar i cellen (42 eller 44) hörde han talas om att en svensk journalist och ytterligare en svensk skulle sitta fängslade i en cell i Wladimir. Cellnumret nämndes måhända, men detta har Geissler numera glömt. Huruvida svenskarnas namn nämnts kommer Geissler ej heller ihåg. Det är möjligt, att meddelandet om svenskarna överbringats från den intilliggande cellen med närmast högre nummer, i vilken bl.a. amiral Voss och någon tid även ambassadrådet Starke var insatta tillsammans med troligen några finnar.

Bland dem som satt i Geisslers cell (42 eller 44) upprätthöll särskilt japanen Kassugi, som kunde tala god tyska, ivriga knackningsförbindelser med den cell (43 eller 45) där bl.a. amiral Voss satt. Kassugi hade nämligen sin bädd alldeles intill den vägg, som skilde cellerna åt.

I februari 1954 flyttades Geissler från cell 42 (eller 44) till cell 12 (han nämnde först nr 18 men ändrade sig sedan till 12) i bottenvåningen i corpus III, där han fick sitta tillsammans med överste Schmid, nu bosatt i Krefeld. Vidare satt i cellen tolken vid tyska ambassaden i Sofia, Hans Divisch (nu bosatt i Berlin-Wilmersdorf), en japansk justitieminister samt ytterligare en japan, som varit militärattaché vid japanska ambassaden i Moskva. Japanernas namn har Geissler glömt. I cell 12 satt också general Weidling (siste kommandanten i Berlin), generallöjtnant Stahel och överstelöjtnant Braun (biträdande militärattaché med civil-

anställning vid tyska ambassaden i Bukarest). De tre sistnämnda har alla avlidit under fångenskapen.

Även en österrikare fanns i cell 12, nämligen en f.d. polisman vid namn Graber, vilken nu är frisläppt och bosatt under adress Wien XIX, Pyrkergrasse 1/7.

Från cell 12 flyttades Geissler i augusti 1954 och blev då transporterad till ett fängelse i Kirowograd, där han blev insatt i ensamcell. Såvitt han kunde utröna var han här den ende utlänningen. För övrigt utgjordes fångarna endast av ryssar.

I augusti 1955 återkom Geissler till Wladimir och blev införd i corpus III i cell 7 i bottenvåningen. Denna cell var liksom så många andra av cellerna i corpus III avsedd för 16 personer men Geissler fick vid tillfället vara ensam i cellen.

I samband med att de tyska fångarna skulle få amnesti kom Geissler i september 1955 upp till III. Stock i corpus III och sammanträffade där med en mängd tyska medfångar. Vid denna tidpunkt var celldörrarna olåsta och fångarna kunde fritt gå omkring och utbyta erfarenheter med varandra. Den 10 oktober 1955 kom Geissler med en transport från Wladimir och fick återvända till Västtyskland.

På särskild fråga förklarade Geissler, att han aldrig varit i sjukhuset i Wladimir.

Då jag frågade Geissler om han kände till någon fånge vid namn Schöggel svarade han nej. I samband med frågan kom Geissler emellertid på att han i Wladimir i corpus III, cell 12, suttit tillsammans med en österrikare vid namn Pöll. Denne tillhörde den grupp österrikare, som i oktober 1955 fått återvända till sitt hemland, trots att de ej fått amnesti av ryssarna.

Vidare frågade jag Geissler om han kände till österrikarna Huber och Hahn. Härtill svarade Geissler jakande. Han hade alltid ställt sig litet reserverad för Huber, vilken han ansåg ha varit alltför nyfiken. Huber var under vistelsen i Wladimir sjuklig och nervös. Rörande sina familjeförhållanden hade Huber förklarat, att hans far varit general. Viktor

Hahn betecknades av Geissler som en mycket tillförlitlig man. I sin ungdom hade han varit Hitler-Jugendführer. Hahn är nu frisläppt och bor i Niederösterreich i Langenlois under adress Rudolfstrasse 12/9.

Slutligen nämnde Geissler, att han kände till att tyske f.d. översten Axel Schildknecht, suttit i Wladimir åtminstone tiden 1953-1955. Hans adress är numera Köln-Nippes, Niehlerstrasse 93 ^{III} c/o Müller.

För att söka utröna, vilka Geissler avsett med sin uppgift om svenskar, som skulle ha varit i Wladimir, räknade jag upp och frågade om följande namn sade Geissler något: af Sandeberg, Tomsen och Wallenberg. De båda första namnen reagerade Geissler inte för. Då jag nämnde namnet Wallenberg stannade Geissler genast för detta. Han förklarade, att han i Wladimir i cell 42 eller 44 hört talas om namnet Wallenberg men kunde ej erinra sig närmare vad som sagts om honom. Ej heller kunde Geissler komma ihåg vem som yttrat något om Wallenberg. Såvitt Geissler nu kunde påminna sig gick meddelandet icke direkt ut på att Wallenberg skulle ha suttit i Wladimir. Det vore möjligt att någon av Geisslers medfångar vid något tidigare tillfälle och i något annat ryskt fängelse haft kontakt med eller hört talas om honom.

Då jag frågade om Geissler ej kunde ha förväxlat detta intryck med vad han eventuellt kunde ha läst i tysk press om Wallenberg, förklarade han, att han ej alls läst något om honom.

Namnet Gogiberedse nämndes för Geissler, men detta sade honom ingenting. Han hade ej hört talas om honom.

Geissler gjorde ett intryck av att vara mycket bestämd i sina spontana yttranden. Då jag kom in på detaljfrågor visade det sig emellertid vid flera tillfällen under samtalet, att han fick ändra sina första uppgifter, vilket särskilt var uppenbart i samband med hans försök att rekonstruera numreringen i Wladimir. Man bör därför enligt min mening ta hans uttalanden med en viss reservation.

Bonn den 12 april 1957.

Leifland/is

UNGL. SVENSKA

BESKICKNINGEN

Artiklar om Wallenberg.

Bonn den 10 april 1957.

19

N:o 1113/2 bil. (i vard. BIL.ex.)

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

0

Broder,

./1-2

Härmed ber jag i anslutning till tidigare handbrev få insända klipp av ytterligare två artiklar om Wallenberg; den ena publicerad i den ansedda veckotidningen Christ und Welt (Stuttgart) den 28 mars och 4 april, den andra i bildtidningen Stern (Hamburg) den 6 april.

u/ Ole Jödahl.

Herr Byråchefen B a c k l u n d ,
Stockholm.

Sp. 12/4. 57 ink. HF

Das Schicksal Raoul Wallenbergs

Ein Diplomat verschwindet

Das Schicksal des schwedischen Diplomaten Raoul Wallenberg ist eines der menschlich-bittersten Geschehnisse, wie sie sich in der ersten Nachkriegszeit ereignet haben. Wallenberg bemühte sich 1944/45 um die Freilassung ungarischer Juden in Budapest. Die Sowjets schleppten den jungen Schweden nach der Besetzung Budapests nach Moskau, wo er verschwand. Ist Wallenberg tot? Die Sowjets behaupten es in ihrer Note vom Februar dieses Jahres an die schwedische Regierung. Die Familie Wallenberg glaubt dies jedoch nicht. Sie weiß sich im Besitze von Informationen, daß Raoul Wallenberg noch lebt. Und so ersuchte denn in diesen Tagen der schwedische Gesandte in Israel, Lundberg, eine in Tel Aviv geplante Gedächtnisfeier für Wallenberg nicht abzuhalten. Über die Vorgänge und Hintergründe des „Falles Wallenberg“ berichten wir in dieser und der nächsten Ausgabe.

Der Name Raoul Wallenberg klingt kosmopolitisch. Nicht jeder vermutet gleich einen Schweden dahinter. Tatsächlich war der junge schwedische Legationssekretär Wallenberg, der es unternahm, im Budapest des Jahres 1944 Tausende von Juden vor Chaos und Vernichtung zu retten, im besten Sinn Kosmopolit. Einer angesehenen schwedischen Bankiers- und Diplomatenfamilie entstammend, in der Welt als Student, Architekt und Geschäftsmann herumgekommen, sprachkundig und von stiller, zäher Energie, selbstlos und mutig, wagte sich dieser Schwede an ein Rettungswerk, das nur derjenige unternehmen kann, der tief vom humanitären Gedanken beseelt ist. Er kam dabei um. Wenigstens spricht die Wahrscheinlichkeit dafür, daß er nach zweieinhalbjähriger Haft in sowjetischem Kerker sein Leben lassen mußte.

Dieser Raoul Wallenberg war im Alter von 32 Jahren ein verhältnismäßig junger Geschäftsmann in Stockholm. Damals, im Kriegsjahr 1944, arbeitete er für die Auslandsabteilung der von dem schwedischen Schiffsreeder Salén finanzierten „Mitteleuropäischen Handelsgesellschaft“. Ihr geschäftsführender Direktor war ungarischer Emigrant und Jude. Da er sich keine Reisen in das hitlerische Machtgebiet leisten konnte, war Wallenberg verschiedentlich für die Firma unterwegs. Er besuchte Deutschland, Frankreich und die im nazistischen Machtbereich gelegenen zentral-europäischen Länder. Dabei gewann er Einblick in die wachsende Gefährdung der auf dem europäischen Kontinent zurückgebliebenen „Nichtarier“. Die sogenannte „Endlösung“, die Ausrottung vermittels Gaskammern oder Genickschuß, war in Angriff genommen worden. Die Berichte, die Wallenberg nach Stockholm zurückbrachte, werden sich zu einer Registratur des Grauens verdichtet haben.

Man hörte von Theresienstadt. Im April-

Mai 1943 zeigte der Aufstand des Warschauer Ghettos, daß auch der letzten äußersten Verzweiflung sich kein Ausweg mehr ins Freie öffnete. Damals waren immerhin schon an 2,5 Millionen Menschen der von dem SS-Führer Adolf Eichmann geleiteten Tätigkeit der Vernichtungslager zum Opfer gefallen. Der Plan eines Budapester jüdischen Aktionsausschusses, der „Waada“, im Einvernehmen mit Eichmann das Naziregime zur Auslieferung von einer Million Juden nach Spanien gegen die Überstellung von 10 000 Lastwagen aus amerikanischem und britischem Besitz zu veranlassen, war gescheitert. Jetzt konnten nur noch Einzelaktionen helfen. Im Sommer 1944 beauftragte Präsident Roosevelt das New Yorker „War Refugee Board“, auf dem Umweg über das neutrale Schweden in Ungarn eine improvisierte diplomatische Hilfsaktion zu starten.

„Schutzpässe“

Der amerikanische Gesandte in Stockholm, Herschel Johnson, begab sich zum schwedischen Staatsminister Hansson. Er erreichte die Zusage, daß ein Spezialist für diese Tätigkeit mit Sitz in Budapest den Rang eines Legationssekretärs an der königlich schwedischen Gesandtschaft in Ungarn erhalten sollte. Johnson wußte von Raoul Wallenbergs Tätigkeit bei der „Mitteleuropäischen Handelsgesellschaft“, die übrigens im gleichen Stockholmer Haus wohnte wie die amerikanische Gesandtschaft. Er kannte Wallenbergs Gesinnung und Persönlichkeit und schlug ihn für den risikoreichen Posten vor. Wallenberg nahm an. Die schwedische Regierung war einverstanden, und im Juli 1944 reiste der junge Kaufmann — nunmehr in aller Form zum Diplomaten gemacht und nach Budapest versetzt — über Deutschland in die ungarische Hauptstadt ab.

Völkerrechtlich gesehen war es ein seltener Notbehelf, auf den man in Washington und Stockholm verfallen war. Die schwedische Regierung hatte dem ungarischen Reichsverweser Admiral Horthy vorgeschlagen, er solle seine Zustimmung dazu geben, daß den aus rassischen Gründen bedrohten ungarischen Staatsbürgern schwedische „Schutzpässe“ ausgestellt würden. Diese Ausweispapiere sollten denjenigen rassisch Verfolgten zustehen, die durch verwandtschaftliche Beziehungen oder durch geschäftliche Verbindungen an Schweden geknüpft waren. Die Inhaber eines solchen schwedischen „Schutzpasses“ sollten als Ausländer behandelt werden, die unter dem Schutz der schwedischen Gesandtschaft standen. Offiziell hatte man sich darauf geeinigt, daß sie „baldmöglichst“ in ihre „schwedische Heimat“ abtransportiert werden sollten.

Es war klar, daß dies Rettungsprojekt nicht allen zweihunderttausend ungarischen und mitteleuropäischen Juden zugutekommen konnte, die sich seit Kriegsbeginn unter die schwache, aber doch einigermaßen schützende Obhut des Reichsverwesers Horthy geflüchtet hatten. Die schwedische Gesandtschaft in Budapest hatte sehr rasch erkannt, daß ihr die Aufgabe der Auswahl der Schutzpaßberechtigten und ihrer Sicherung vor den radikalen ungarischen Antisemiten, der „Pfeilkreuz-Bewegung“, über den Kopf wuchs. Sie wünschte deshalb, daß ihr eine Sonderabteilung B angegliedert würde, die das Auswahlgeschäft nebst den Verhandlungen mit der ungarischen Regierung übernahm. Eben das wurde dem jungen Wallenberg vom schwedischen Außenministerium als Auftrag übergeben. Er wurde Chef der Abteilung B und kam mit einem Koffer voller Namenslisten und Empfehlungen an. In Budapest wurde ihm ein Büro im Keller einer Großbank eingerichtet, ein Chauffeur, der Ingenieur Langfelder, stand ihm zur Seite. Die Schwedin Asta Nilsson von der Organisation „Rettet die Kinder“ arbeitete mit. In Budapest stellte sich alsbald eine Schar von freiwilligen Helfern zur Verfügung. Es mögen an 400 gewesen sein, meist Juden.

Die Phönixstraße

Als Horthy die schwedischen Schutzpässe anerkannte, muß ihm bewußt gewesen sein, daß ein erbitterter unterirdischer Streit zwischen den unglücklichen 200 000 Menschen anheben werde über die Frage, wer zu den Ausgewählten gehören durfte. Wallenberg machte sich mit einer selbst unter diesen Umständen von allen Seiten bezügten Energie an die Arbeit. Er gab niemand auf. Seine Gesandtschaftsabteilung B brachte es während der stürmischen Sommer- und Herbstmonate 1944 fertig, „Schutzpässe“ für mehr als 10 000 ungarische Juden auszustellen und ihnen Anerkennung zu verschaffen. Der junge Schwede konnte jedoch nicht verhindern, daß die ungarischen „Pfeilkreuzler“, nach der Machtergreifung durch einen Putsch, ihrerseits die ungeschützten Juden in einem improvisierten Massenlager am Budapester Donauufer zusammentrieben. Es bestand kein Zweifel darüber, daß sie die 100 000 Unglücklichen vernichten wollten.

Der schwedische Legationssekretär brachte seine Schutzbefohlenen — im ganzen etwa 13 000 an der Zahl — in sogenannten „Schutzhäusern“ in der Phönixstraße in Budapest unter. Diese waren, völkerrechtlich gesehen, eine geradezu abenteuerliche Konstruktion. An der Front dieser Schutzhäuser prangte das schwedische Reichswappen mit seinen drei Kronen. Damit galten sie als exterritorial. Dieses Recht, das sie dem Zugriff der Pfeilkreuzlerhorden entzog, hat Wallenberg in täglichen Polemiken mit den nicht gerade gelehrten, aber doch in den grausigen Rechtspraktiken ihrer untergehenden Welt erfahrenen Judenfeinden deutscher und ungarischer Observanz verfochten. Er hat auch die 32 Häuser, in denen die angstvollen Menschen zusammengepfercht waren, mit Proviant, Trinkwasser und Arzneimitteln versorgt. Er hat, glaubwürdigen Berichten zufolge, mit Hilfe von Gestapobeamten, die das Entsetzen bekehrt hatte, und Ungarn, die die Pfeilkreuzler haßten, es verstanden, die geplanten Sprengstoffattentate gegen diese Schutzhäuser zu hintertreiben.

Anfang Januar 1945 drangen die ersten

Raoul Wallenberg

russischen Vorhuten in Budapest ein. Am 13. Januar standen sie vor den schwedischen Schutzhäusern. Zu diesem Zeitpunkt hatte sich der schwedische Botschafter in Ungarn, Danielson, auf die andere Donauseite, in die alte Burg zu Buda, mit seinem Personal zurückgezogen. Diesseits der Donau, in Pest, das die Russen alsbald in der Hand hatten, residierte Raoul Wallenberg. Es wäre ihm ein leichtes gewesen, sich rechtzeitig in das relativ sichere Asyl in Buda zurückzuziehen. Er blieb, weil er sich verpflichtet fühlte, seine Schützlinge persönlich den Sowjets zu übergeben und darüber zu wachen, daß nicht noch in letzter Stunde ein Unglück passierte. In der furchtbaren Erregung dieser Tage wäre ein Racheakt der sich benachteiligt fühlenden hunderttausend Insassen des Judenlagers an der Donau gegen die bevorzugten „Schutzpaßler“ durchaus denkbar gewesen. Wer garantierte dafür, daß sich die Befreiten nicht in einem Leidenschaftsausbruch, den die kämpfende Truppe weder voraussehen noch verhindern kann, gegen die „Reichen“, die „Privilegierten“, gegen die Schicksalsgefährten mit den guten Schwedenbeziehungen wandten, um ein Blutbad unter ihnen anzurichten? Wallenberg blieb und stellte sich den eindringenden sowjetischen Truppen als schwedischer „Charge d'affaires“. Ein Major brachte den schwedischen Legationssekretär mit seinem Hauptmitarbeiter, dem Ingenieur Langfelder, zu dem sowjetischen General Tschernischow, dem Kommandanten von Pest.

Es scheint, daß sich schon während dieser ersten Tage der sowjetischen Besetzung aufgebrachte Juden und Linksradikale mit Anklagen an den sowjetischen Oberkommandierenden gewandt haben. Wallenberg wurde von den Russen scharf, wenn auch höflich, bewacht. In der Zeit, die er noch in Budapest verbrachte, bis zum 17. Januar, quartierten ihn seine sowjetischen Begleiter in jeder Nacht in einem anderen Gebäude ein. Sein jeweiliger Aufenthalt wurde geheim gehalten — alles deutet darauf, daß das sowjetische Oberkommando mit der Möglichkeit von Attentaten gegen Wallenberg rechnete. Die ersten „Vernehmungen“ dürften auch bereits unter der Einwirkung von jüdisch-kommunistischen Beschuldigungen gestanden haben. Jedenfalls haben Zeugen bekundet, sie hätten Wallenberg am 14. Januar in erregter

Diskussion mit sowjetischen Offizieren gesehen. Am 17. Januar erschien er schließlich, begleitet von sowjetischen Wachmannschaften und Langfelder, vor seinem provisorischen Hauptquartier in der Benczurstraße in einem russischen Auto. Man gestattete den Schweden nur, ihr persönliches Eigentum mitzunehmen, offenbar standen sie unter sowjetischer „Schutzhaft“. Wallenberg gelang es, einige Worte mit seinen gewesenen Mitarbeitern zu wechseln. Er sagte, man wolle ihn in das Hauptquartier des sowjetischen Marschalls Malinowskij bringen, in Debrezzen, „ob als Gast oder als Gefangener, weiß ich nicht“.

Im Hauptquartier Malinowskij

Die erste Phase der nun anhebenden persönlichen Katastrophe Wallenbergs scheint sich einigermaßen erträglich angelassen zu haben. Man brachte ihn aus Malinowskij Hauptquartier über Rumänien und Kiew nach Moskau. Ingenieur Langfelder hat später während der Haft im sowjetischen Lefortovskaja-Gefängnis einem deutschen Mithäftling, dem Telegraphisten Huber, erzählt, daß man ihm und Wallenberg erklärt habe, sie seien nicht als Gefangene, sondern nur als Schutzhäftlinge hier. Die Begleitmannschaft ließ sie auf einer Zwischenstation in der rumänischen Stadt Jassy im Restaurant essen. In Moskau wurde ihnen die Untergrundbahn gezeigt, und sie begaben sich zu Fuß in das berüchtigte Ljubljankagefängnis.

Dort war Wallenberg zunächst nicht in Einzelhaft. Er bewohnte vom 31. Januar bis zum 1. März die Zelle 123, zusammen mit dem ehemaligen Polizeiatnaché der deutschen Gesandtschaft in Budapest, Gustav Richter, und dem österreichischen Leutnant Scheuer. Von Richter, der im Jahr 1955 entlassen wurde, erhielt das schwedische Außenministerium den ersten und bisher einzigen zuverlässigen Augenzeugenbericht über Wallenbergs erste Moskauer Zeit. Er ist in dem

Weißbuch wiedergegeben, welches das schwedische Außenministerium im März 1957 veröffentlichte. Nach Richters Angaben befand sich Wallenberg in zuversichtlicher Stimmung. Er fertigte während dieses gemeinsam mit den Deutschen verbrachten Monats in Zelle 123 ein Schreiben an die Gefängnisdirektion an, in dem er — in deutscher Sprache — gegen seine Verhaftung protestierte und verlangte, daß man ihn, als schwedischen Diplomaten, Kontakt mit der schwedischen Botschaft in Moskau aufnehmen lasse. Ein einziges Mal wurde Wallenberg während dieser vier Wochen zur Vernehmung gerufen. Er berichtete hernach seinen Mitgefangenen. „Über Sie wissen wir Bescheid. Sie sind Angehöriger einer großkapitalistischen Familie in Schweden.“

Das war das verhältnismäßig harmlose Vorspiel. Wallenberg kam alsbald in Einzelhaft. Er konnte sich nun nur durch die üblichen Klopfsignale mit anderen Häftlingen verständigen. Über die Mitteilungen, die er dabei machte, liegt der schwedischen Regierung reiches Material durch die Aussagen später freigelassener Gefangener vor. Sie ergeben nebeneinandergestellt ein deutliches Bild. Wallenberg und auch Langfelder wurden der Spionage bezichtigt. Sie wurden ins Lefortovskaja-Gefängnis gebracht und immer wieder vernommen. Wallenberg war sehr geschickt in der Handhabung des Klopfalphabets, und so erfuhren seine Mitgefangenen, daß man ihm sagte, er sei „ein politischer Fall“. Auf seine ständigen Bitten, ihm Verbindung mit der schwedischen Botschaft zu geben, erhielt er die unwahre Auskunft, die Botschaft und die schwedische Regierung hätten sich in keiner Weise um seinen Verbleib gekümmert. „Kein Mensch nimmt Notiz von Ihnen“, behauptete der Kommissar. Ein anderes Mal verstieg der Kommissar sich zu der verlogenen Argumentation: „Wenn die schwedische Regierung oder die Botschaft auch nur das geringste Interesse an Ihnen hätten, dann wären sie längst Ihre Wege an uns herangetreten!“

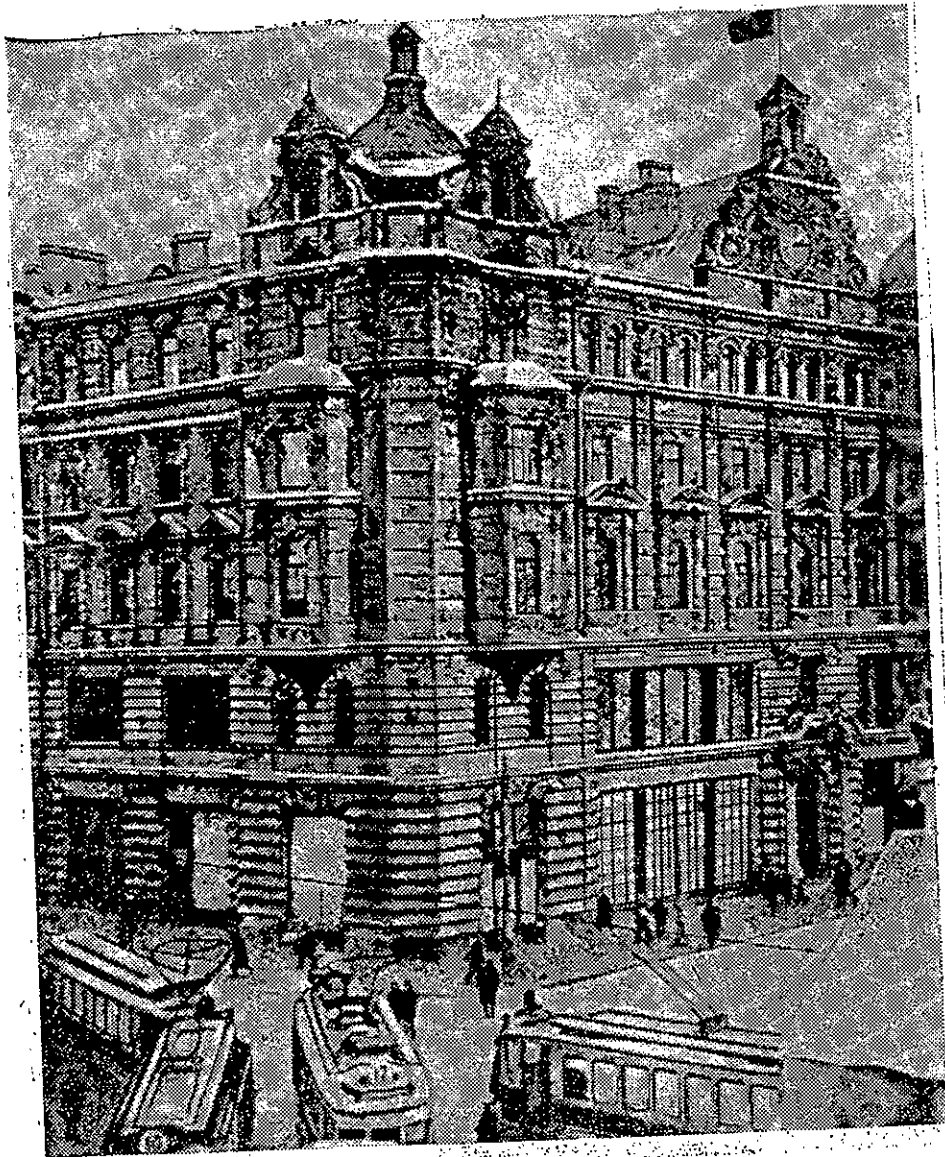
„Er ist uns unbekannt“

In diesem Stil ging es während des ganzen Jahres 1946 weiter, obwohl in Wahrheit das sowjetische Außenministerium schon am 16. Januar 1945 dem schwedischen Botschafter in Moskau, Söderblom, in einer Note mitgeteilt hatte, die sowjetischen Militärbehörden hätten Wallenberg und sein Eigentum in Budapest unter ihren „Schutz“ gestellt. Einen Monat später versicherte der weibliche Sowjetbotschafter in Stockholm der Mutter Raoul Wallenbergs, ihr Sohn befände sich wohlbehalten in sowjetischem Gewahrsam, und es sei kein Anlaß zu Beunruhigung. Die Botschafterin fügte gegenüber der Gattin des damaligen schwedischen Außenministers Günther hinzu, sie sei überzeugt, Wallenberg werde um so rascher in Freiheit gesetzt werden, je zurückhaltender die schwedische Presse sich in seinem Fall verhalte. Dieser Rat hinderte die schwedische Regierung natürlich nicht daran, ab Ende November 1945 in einer Note an den sowjetischen Vizeaußenminister Dekanosow und weiterhin in mehr als zwanzig schriftlichen und an fünfzig mündlichen Demarchen auf Wallenbergs Freilassung zu dringen. Der Ton wurde im Verlauf dieses „Meinungsaustausches“ immer schärfer. Botschafter Söderblom war schon am 15. Juni 1946 bis zu Stalin persönlich vorgestoßen und hatte von ihm das Versprechen erhalten, daß „die Angelegenheit aufgeklärt“ werden sollte.

Anfang Oktober erhielt die schwedische Botschaft in Moskau die schlimme Mitteilung, daß die sowjetischen Behörden sich nicht länger mit Wallenbergs Fall beschäftigen könnten, weil Stalin selber beschlossen hätte, sich damit zu befassen. Von nun ab breitete sich Schweigen über den Todeskampf des Beschuldigten. Es half nichts, daß führende demokratische Organisationen Bittgesuche für Wallenberg an Stalin richteten. Auch die Witwe des Präsidenten Roosevelt erreichte nichts mit ihrem der Sowjetbotschaft in Washington übergebenen Gnadengesuch. End-

lich, am 22. August 1947, teilte der sowjetische Vizeaußenminister Wischinsky amtlich mit: „Als Ergebnis eingehender Nachforschungen mußte festgestellt werden, daß Wallenberg sich nicht in der Sowjetunion befindet. Er ist uns unbekannt.“ Mit diesem Bescheid wurden ausdrücklich die bisherigen, ebenfalls hoch offiziell durch sowjetische Botschafter und Außenminister erteilten Auskünfte der Jahre 1945-46 zurückgenommen, wonach er sich in sowjetischem Gewahrsam befände und es ihm gut ginge.

Die Schweden erkannten diese Mitteilung jedoch nicht an. Sie waren von der Glaubwürdigkeit nicht überzeugt. Sie fuhrten fort, Wallenberg in ihren Noten weiterhin als lebend und in Gefangenschaft befindlich zu bezeichnen. Sie sammelten umfangreiches Material, das diese Auffassung belegte. König Gustav VI. verlieh an seinem 70. Geburtstag im November 1952 Wallenberg eine hohe Auszeichnung, die Medaille „Illis Quorum“, und dabei wurde ausdrücklich betont, daß diese Ehrung keineswegs posthum erfolgt sei. Stur aber blieb die Sowjetregierung von nun an bei ihrer durch Wischinsky im August 1947 vorgebrachten Version, wonach ein Mann namens Wallenberg ihr vollständig unbekannt sei. Auch nach Stalins Tod änderte sich daran nichts. Nur fügte Moskau angesichts des immer lückenloser werdenden schwedischen Beweismaterials hinzu, falls sich wider Erwarten Raoul Wallenberg doch in ihrem Machtbereich auffinden sollte, werde man ihn sofort ausliefern. Dies magere Ergebnis teilte auch Außenminister Udden, der sich im Sommer 1954 in Moskau aufgehalten und dabei die Wallenberg-Frage den Nachfolgern Stalins vorgelegt hatte, dem Reichstag zu Stockholm am 2. November 1955 mit. Als aber im April 1956 der schwedische Regierungschef Erlander dem Kreml einen Staatsbesuch abstattete, legte er dort ein so umfangreiches Memorandum über den „bei Kriegsende in Budapest verschwundenen schwedischen Di-

Das berühmte Gefängnis der Sowjets: die Ljubljanka.

plomaten Raoul Wallenberg" vor, daß seine sowjetischen Gastgeber sich zu dem Versprechen entschließen mußten, sie würden dieses Material genauestens prüfen.

Das Ergebnis ließ auf sich warten. Es war niederschmetternd. Am 6. Februar 1957 teilte die Sowjetregierung mit, Wallenberg sei der Name eines Häftlings im Ljubljankagefängnis, der nach einem handschriftlich geschriebenen Rapport des inzwischen verstorbenen Gefängnisarztes A. L. Smoltsow am 17. Juli 1947 einem Herzinfarkt erlegen wäre. Der zuständige Minister für die Staatssicherheit, Abakumow, habe verfügt, daß der Tote ohne Obduktion beerdigt werde. Man habe „Anlaß zu der Annahme“, daß sich dieses Dokument — das einzige, das sich trotz sorgfältiger Nachforschungen habe auftreiben lassen — auf den gesuchten Legationssekretär Raoul Wallenberg beziehe. Die Sowjetnote fährt fort, Raoul Wallenberg sei offenbar anläßlich der Kampfhandlungen arrestiert worden. Seine weitere Einkerkierung sowie auch die unrichtigen Angaben über ihn, die „von gewissen ehemaligen Leitern sowjetischer Sicherheitsbehörden während mehrerer Jahre dem sowjetischen Außenministerium übergeben worden sind, sind zweifellos ein Resultat der verbrecherischen Betätigung des damaligen Sicherheitsministers Abakumow.“ Dieser Abakumow, auf den die Schuld geschoben wird, ist im Herbst 1954 in Zusammenhang mit dem Sturz Berijas hingerichtet worden. Es ist klar, daß die Sowjets, nachdem sie zehn Jahre lang Wallenbergs Existenz geleugnet hatten, sich mit dieser Note endgültig aller Verantwortung zu entziehen versuchten.

Heimkehrer sagen anders aus

Die schwedische Antwort vom 20. Februar stellte fest, daß die Sowjetregierung sich

durch den Hinweis auf Abakumow der Verantwortung keinswegs entheben kann. Sie enthält auch den deutlichen Satz, es falle „schwer zu glauben“, daß bis auf das eine ärztliche Attest alles dokumentarische Material verloren gegangen sei. Kämen daher in Moskau weitere Zeugnisse ans Licht, so erwarte man, daß sie dem schwedischen Außenministerium mitgeteilt würden. Ihrerseits behält sich die schwedische Regierung vor, den Sowjets neue Unterlagen zur Verfügung zu stellen.

Die Mutter Wallenbergs und das in ihrem Auftrag arbeitende Stockholmer Aktionskomitee sind der Meinung, daß hinreichende Zeugnisse entlassener Häftlinge dafür vorliegen, daß Wallenberg noch jahrelang nach dem in der letzten Sowjetnote angegebenen Todesdatum gelebt hat. Zwar beurteilt das schwedische Außenministerium diese von der Mutter hoch bewerteten Unterlagen skeptisch, aber andererseits wird zugegeben, daß sich die Sowjets mit der merkwürdigen Formulierung, es „besteht Grund zu der Annahme“, daß sich das ärztliche Todesattest über einen gewissen Wallenberg auf den Gesuchten beziehe, eine letzte Hintertür offen gelassen haben. Die Sowjets könnten sich, wenn sich ein unabweisbares Rückkehrerzeugnis einstellt, wonach Raoul Wallenberg noch nach dem 17. Juni 1947 am Leben war, auf das Eingeständnis eines neuen „Irrtums“ herausreden.

Was aber ist über den politischen Hintergrund dieser rätselhaften und grausamen Vorgänge zu sagen? Hunderte von Diplomaten und Militärs Deutschlands und der Achsenmächte sind aus der Sowjethaft entlassen worden, darunter Personen, die nicht nur die Sowjets als ausgesprochene Kriegsverbrecher behandelt haben, sondern selbst solche, die nach ihrer Rückkehr in die Bundesrepublik vor Gericht gestellt wurden. Es gibt Zeug-

nisse dafür, daß persönlicher Mut und menschlicher Anstand in Einzelfällen vom sowjetischen Gegner anerkannt und belohnt worden sind. Warum ließ man diesen schwedischen Diplomaten, der bis in die letzten chaotischen Tage in Budapest seine Pflicht tat und dann persönlich seine Schützlinge dem sowjetischen Militär übergab, nach zweieinhalb qualvollen Kerkerjahren verschwinden? Es ist heute möglich, einiges Licht in dies Dunkel zu bringen. Doch davon in einem weiteren Beitrag.

Sigurd Paulsen

Das Schicksal Raoul Wallenbergs (II)

Zwischen Stalin und Zion

Auf der Fahrt durch Rumänien in die Sowjetunion zwischen zwei sowjetischen Sicherheitsoffizieren, die sich korrekt und bisweilen kameradschaftlich verhielten, wird der schwedische Diplomat Wallenberg wohl angenommen haben, man wolle ihn in Moskau nur über seine Budapester Mission vernehmen. Raoul Wallenberg hatte in der kurzen Zeit vom Juli 1944 bis Januar 1945, in der er vielen rassistisch Verfolgten schwedische Schutzpässe ausstellte und sie in „exterritorialen“ Schwedenhäusern in der Budapester Phönixstraße „vor dem Abtransport nach Schweden“ sammelte, sicherlich erkannt, daß seine Mission nur einem kleinen Teil des in der ungarischen Hauptstadt zusammengeströmten Judentums zugute kommen würde. Die Auswahl und die Prinzipien, nach denen sie erfolgte, mußte bei den Benachteiligten böses Blut erwecken. Ihnen drohte das Massengrab. Als dann die Rote Armee so zeitig eintraf, daß das große Elendslager der 100 000 Juden am Donaustrand nicht „rechtzeitig liquidiert“ worden war, ließ sich voraussehen, daß seine geängstigten Insassen sich mit Beschwerden gegen die Organisatoren der Schwedenmission an das sowjetische Oberkommando wenden würden.

Wir haben bereits erwähnt, daß man Wallenberg in den ersten Tagen, nachdem er von den Sowjets zurückgehalten worden war, in lebhafter Diskussion, ja vielleicht sogar in einem Wortwechsel mit russischen Offizieren vor seinem Budapester Büro beobachtet hatte. Die Annahme liegt nahe, daß er sich rechtfertigen mußte. Darauf weist auch Wallenbergs Äußerung vor seinem Abtransport, er fahre ins sowjetische Hauptquartier: „ob als Gast oder Häftling, weiß ich nicht“, hin.

Gewiß, wenn 13 000 Juden auserwählt wurden als Inhaber eines „Schwedenpasses“, während an 100 000 den Verfolgern zunächst nicht entrissen werden konnten, dann war es menschlich durchaus verständlich, daß neben Selbstdisziplin und Solidarität auch schlimme Instinkte, Egoismus und schreckgepeitschtes Intrigantentum sich regen mußten. Von den 800 000

Nichtariern, die sich nach einer Statistik der jüdischen Flüchtlingsorganisationen vom März 1957 1940 in Ungarn aufhielten, sind bis Kriegsende ungefähr 650 000 umgekommen. Wer dürfte es wagen, angesichts dieses Infernos jene anzuklagen, die mit dem Warschauer Ghetto und Auschwitz vor Augen zäh um ihre letzte Überlebenschance kämpften. Am Rande der Panik werden auch Verdächtigungen gegen Wallenberg und vor allem gegen seine jüdischen Hilfsarbeiter ausgestoßen worden sein. Hatten sie die Reichen bei der Austeilung von „Schwedenpässen“ bevorzugt? Fanden sich zu wenige Kommunisten oder Linksradikale unter den 13 000 in den „Schwedenhäusern“ vor? Hatten Bestechungen oder Schiebungen sonstiger Art bei der Auswahl eine Rolle gespielt? Es war beinahe selbstverständlich, daß sich Ängste und Verleumdungen explosiv entladen mußten nach dem Sturz der Nazi- und Pfeilkreuzlerherrschaft in Budapest. Eine jede umsichtige militärische Besatzungsbehörde, auch eine nichtsowjetische, hätte ungefähr ebenso handeln können wie die sowjetischen Oberkommandierenden in Ungarn vom Januar 1945. Es war zum mindesten verständlich, daß sie den bedrohten Leiter der Schwedenmission, ungeachtet seiner Diplomaten-eigenschaft, aus dem Lande abtransportierten und dabei gleichzeitig auf diplomatischem Wege dem schwedischen Außenministerium mitteilten, Wallenberg befinde sich in Sicherheit und werde anständig behandelt. Gewiß ist es völkerrechtswidrig, mit dem Angehörigen des diplomatischen Dienstes einer befreundeten Macht so zu verfahren. Schweden hatte obendrein die Interessenwahrung für die Sowjetunion in Ungarn während des Krieges übernommen. Aber Raoul Wallenbergs Sondermission war doch andererseits von einzigartiger Beschaffenheit. Er war bekanntermaßen nur um ihretwillen zum schwedischen Legationssekretär ernannt worden. Hätte Moskau ihn nach kurzer Vernehmung nach Schweden ausgeliefert, dann wäre die Angelegenheit wohl ohne politische Konsequenzen geblieben.

Das unheimliche Interesse

Doch Wallenberg kehrte nicht wieder, und trotz mehrfacher Demarchen erhielt der schwedische Botschafter in Moskau, Söderblom, keine Gelegenheit, mit dem Gefangenen persönlich in Verbindung zu treten. Während Monat auf Monat verstrich, mußten die verantwortlichen schwedischen Stellen sich darüber klar werden, daß das unheimliche Interesse des sowjetischen Geheimdienstes für diesen Mann nicht ausschließlich der Klärung etwaiger Vorwürfe galt, die von jüdischer oder kommunistischer Seite gegen ihn erhoben wurden. Es mußte einem größeren politischen Zusammenhang entspringen. Wir wissen durch einen Prozeß, der 1954/55 in

Israel gegen die Leiter der seinerzeitigen zionistischen Hilfsorganisation in Ungarn und gegen ihre Kritiker geführt worden ist, jetzt genauer über diese Hintergründe des Falles Wallenberg Bescheid — wahrscheinlich wissen wir mehr, als der Leiter der schwedischen Hilfsmission damals ahnen konnte. Der Prozeß wurde von Kastner gegen Verleumder geführt und ging verloren! Darauf wurde Kastner ermordet!

Schon jahrelang, bevor Wallenberg in Ungarn eintraf, versuchte das Judentum Osteuropas sich über eine Geheimorganisation in Budapest vor dem tödlichen Zugriff Adolf Hitlers zu retten. Der Staat

des ungarischen Reichsverwesers Admiral Horthy bot dafür günstige Voraussetzungen. Horthys auswärtiger Dienst stand während der ersten Kriegsjahre in normalen diplomatischen Beziehungen zu wichtigen westlichen Hauptstädten. Er arbeitete in freundschaftlichem Kontakt mit dem Vatikan und konnte über die katholischen Regierungen in Madrid und Lissabon jederzeit das Ohr der kriegführenden Westmächte und Amerikas erreichen. Deshalb hatte sich 1941 auf Initiative einiger Budapester Zionisten ein Komitee gebildet, das es sich zur Aufgabe machte, die Sache der Juden in Hitlers Machtbereich und der Antifaschisten — keineswegs nur die der Zionisten — zu führen. Es arbeitete mit unleugbarem Geschick. Dieses Komitee, „Waada“ genannt, bemühte sich, solange die Juden in Ungarn noch in relativer Sicherheit lebten, rassistisch Verfolgte aus dem benachbarten Polen und aus der Tschechoslowakei über geheime Auffangstationen an der Grenze nach Ungarn zu schleusen. Mehr als 50 000 Menschen verdanken ihm die Unterbringung in Horthys Ungarn. Es waren auch alliierte Soldaten darunter, nichtjüdischer Herkunft, denen es gelungen war, aus deutschen Kriegsgefangenenlagern zu fliehen. Sie wurden von der „Waada“ mit falschen Papieren versehen und in illegalen Wohnungen untergebracht. Viele von ihnen fanden auch Unterschlupf in besonders bewachten Bunkern. Diese unterirdischen Zufluchtsstätten waren sozusagen die illegalen Vorläufer der späteren, mit einem notdürftigen „völkerrechtlichen“ Nimbus versehenen „Schwedenhäuser“ Raoul Wallenbergs.

Es ist selbstverständlich, daß die Leiter des „Waada“ in dem Maße, wie die Unabhängigkeit Horthys von Hitler fragwürdig wurde und die Vernichtungsaktionen der Nazis in Auschwitz und anderwärts ihren Anfang nahmen, sich bemühten, eine Auswanderung aller Juden aus dem Bereich der Achsenmächte zu ermöglichen. Jedermann, der die Lage der Juden in Mitteleuropa kannte, wußte, daß ein solches Auswanderungsprojekt schon vor Kriegsausbruch von dem britischen Premierminister Chamberlain und dem südafrikanischen Ministerpräsidenten Smuts betrieben worden war. Sie schickten den mit den Nazis sympathisierenden damaligen Verteidigungsminister der Südafrikanischen Union, Oswald Pirow, Ende November 1938 zu Hitler, nachdem die vorhergehenden Verhandlungen, die auf eine Auswanderung der Juden unter Mitnahme ihres Hab und Guts zielten, durch das Attentat auf den deutschen Legationssekretär vom Rath in Paris und die darauf folgende „Kristallnacht“ gescheitert waren. Pirow hat Hitler am 24. November 1938 in Itzehoe gesprochen. Damals waren schon die ursprünglichen Forderungen auf Herausgabe von einer Milliarde Pfund Sterling des jüdischen Vermögens durch den vom Foreign Office benutzten Unterhausabgeordneten Captain Victor Cazalet auf die Hälfte ermäßigt worden. Auch die Herausgabe dieses Betrags hätte freilich die deutschen Aufrüstungsbemühungen augenblicklich stoppen müssen. Es ist fraglich, ob die Chamberlain-Smuts-Hitler-Gespräche, die stets auch um

die Hergabe afrikanischer Kolonien an das Dritte Reich kreisten und später im sogenannten „Madagaskar-Plan“ mündeten, mit vollem Ernst geführt worden sind. Sie liefen mit Unterbrechungen bis zum Januar 1939. Beide Seiten hatten schließlich ein Interesse daran, einander auf dem Wege über eine Scheinannäherung auszuhorchen. Bei Kriegsausbruch standen die Juden Mitteleuropas ungeschützt einer ständig steigenden Gefahr gegenüber. Die Budapester „Waada“ hat nun versucht, einen „Madagaskar-Plan“, der den veränderten Verhältnissen nach Beginn des Zweiten Weltkrieges angepaßt war, zur Ausführung zu bringen.

Dies verzweifelte Unterfangen ist wiederum mit Geschick betrieben worden. Die Chefs des „Waada“, Ingenieur Otto Komoly, Joel Brand, Samu Springmann, vor allem aber ein Dr. Israel (Rudolf) Kastner, fanden Unterstützung bei manchen Mitarbeitern der deutschen „Abwehr“ des Admirals Canaris. Canarisleute sollen Kurierdienste geleistet haben, um die „Waada“ mit Zweigstellen der jüdischen Weltorganisationen in der Schweiz in Verbindung zu bringen. Die „Neue Zürcher Zeitung“ hat diese Vorgänge anlässlich des erwähnten Prozesses in Israel am 15. Juli 1955 recht

ausführlich geschildert. Im Krieg waren es natürlich strengst gewährte Geheimnisse, deren Ausplaudern einem Unvorsichtigen den Tod bringen konnte.

Als Hitlers Lage verzweifelt zu werden begann, rissen seine Anhänger in Ungarn, die „Pfeilkreuzler“, am 19. März 1944 mit Gestapounterstützung die Macht an sich. Admiral Horthy war aus dem Spiel. Für die Juden und die „Waada“ schien es keinen Ausweg mehr zu geben. Doch sie wagten das Äußerste. Das Schweizer Blatt berichtet: „Als die Deutschen am 19. März Budapest besetzten, entschlossen sich die Vertreter des „Waada“, Joel Brand und Dr. Israel Kastner, selbst in die Höhle des Löwen zu gehen. Im Hotel Majestic traf Joel Brand den berüchtigten SS-Obersturmbannführer Adolf Eichmann, den Beauftragten Himmlers für die Vernichtung der Juden in Mitteleuropa. Es kam zu einem Handel: Eichmann verlangte von den jüdischen Weltorganisationen, als deren Vertreter in Budapest er die Gruppe Brand-Kastner ansah, 10 000 Lastwagen oder andere kriegswichtige Waren. Dafür wollte er eine Million Juden aus dem deutschen Machtbereich entlassen und an die spanische Grenze stellen.“ Der SS-Führer riet den „Waada“-Unterhändlern, rasch zu arbeiten, weil er sofort mit der Deportierung der ungarischen Juden nach Auschwitz beginnen mußte. Er bot ihnen Pässe und ein deutsches Kurierflugzeug nach Konstantinopel an und fügte hinzu: „Machen Sie schnell und sagen Sie den Alliierten, daß wir diese Lastautos nur im Osten einsetzen werden.“ Der letztere Hinweis enthält ein nazistisches Angebot, den Schwerpunkt der Kriegführung auf die Ostfront zu verlegen. Wäre es angenommen worden, dann hätte ihm sehr leicht der Vorschlag eines deutschen Sonderfriedens mit den Westmächten folgen können. Tatsächlich wissen wir aus den Verhandlungen im erwähnten Prozeß in Israel, daß Brand und Kastner in Begleitung eines Agenten namens Bundy Gross nach der Türkei flogen. Gross hat in Israel ausgesagt, daß er dort einem amerikanischen und einem britischen Vertreter Vorschläge auf Abschluß eines Sonderfriedens durch Vermittlung eines Funktionärs der Jewish Agency übergeben hat. Himmler und sein Anhang probierten also das gleiche Verfahren, das sie einige Monate später, in den Tagen des Zusammenbruchs, durch den SS-Führer Schellenberg, der mit dem schwedischen Rot-Kreuz-Vertreter, Graf Bernadotte, Verbindung aufnahm, noch einmal. Dem Schweden lieferten sie als „Vermittlergebühr“ skandinavische und andere KZ-Insassen aus. Dem „Waada“ ist es in Konstantinopel nicht einmal gelungen, eine „Anzahlung“ befreiter Juden zu erhalten, denn, wie der Prozeß in Israel zeigte, wurde Brand, der von dem nachmaligen israelischen Außenminister Moshe Sharett nach Aleppo gerufen war, dort von den Engländern verhaftet. Sie

Bei dem Besuch des schwedischen Ministerpräsidenten Tage Erlander in Moskau steht 1956 zwischen ihm und den Sowjetpolitikern (Bulganin und Molotow links) die Gestalt des verschwundenen Diplomaten.

brachten den „Waada“-Verhändler nach Kairo, behandelten ihn gut, ließen ihn mit

Spionage anklagte.

einem Sonderbeauftragten Roosevelts und mit dem britischen Minister Lord Moyne konferieren, setzten ihm aber doch auseinander, daß auch bei Bereitschaft, die verlangten Kriegslieferungen zu tätigen, alle Westalliierten ratlos vor dem Problem stünden, wie sie eine Million Juden übernehmen und transportieren sollten. Man bedenke, daß die Landung in Frankreich und die Errichtung der von Stalin dringend gewünschten „zweiten Front“ bevorstand.

Der wahre Verdachtsgrund

Es ist völlig unmöglich, daß Wallenberg sich während der an Arbeit und Bedrängnis überreichen Zeit, die er in Budapest verbrachte, mit Spionage im eigentlichen Sinn befassen konnte. Auch ist ausgeschlossen, daß die Sowjets dies im Ernst annehmen. Denkbar aber erscheint im Lichte dessen, was heute aktenkundig ist, daß Stalin argwöhnte, die schwedische „Schutzpaßaktion“ sei zur Rettung gerade jener „Waada“-Mitglieder erdacht worden, die ohne sein Wissen ein Sonderfriedensangebot überbrachten. Hier sollte man den eigentlichen Schlüssel zur Lösung des Rätsels suchen, warum Wallenberg schlimmer als ein Kriegsverbrecher behandelt, verhört und — möglicherweise — einem frühen Erschöpfungstod ausgesetzt wurde. Es läßt sich die Folgerung nicht von der Hand weisen, daß ein verhältnismäßig vernünftiges politisches Motiv und nicht der notorische Verfolgungswahn Stalins oder gar, wie die Sowjetregierung jetzt behauptet, ein bloßes Verbrechen von Berija und Abakumow die Tragödie verschuldet hat. So wird auch verständlich, daß der sowjetische Vizeaußenminister Dekanassow und die Botschafterin Kollontay in Stockholm zunächst, im Januar 1945, Wallenbergs Aufenthalt in Moskau offen zugaben und seine Rückkehr in Aussicht stellten. Beide dürften in gutem Glauben gesprochen haben. Dann aber schalteten sich Stalin und Berija ein, Wysschinsky kam mit seiner unglaublichen Erklärung im Sommer 1947 heraus, Wallenberg sei den Sowjets vollständig unbekannt. Der Unglückliche war in die Mühle des jahrzehntealten Gegensatzes zwischen Stalinismus und Zionismus geraten.

1700 Juden für 5 Millionen

In dieser auswegslos erscheinenden Lage gelang es Kastner immerhin noch, Himmeler die Freilassung von 1700 Juden in die Schweiz gegen fünf Millionen Schweizer Franken durch Verhandlungen mit dem SS-Standartenführer Kurt Becher abzurufen. Daraus drehten ihm dann radikale jüdische Kreise einen Strick, denn sie behaupteten, er habe nur Reiche und Privilegierte gehen lassen. Es zeichnete sich im israelischen Prozeß der gleiche Vorwurf ab, den wir hinter den ersten sowjetischen Kritikern an Wallenberg vermuten: Wallenbergs Mission und die schwedische „Schutzpaßaktion“ sind ja nichts anderes als ein Versuch Roosevelts und der jüdischen Weltorganisation, zu retten, was zu retten war, nachdem kein Madagaskar-Projekt und kein Eichmann-Angebot sich in die ungeheuren Kriegsanstrengungen mehr einpassen ließ.

Weiß man das, dann wird verständlicher, warum der sowjetische Geheimdienst sich für Raoul Wallenberg so nachdrücklich interessierte. Die Sowjets werden um die Jahreswende 1944/1945 von der mehrjährigen Tätigkeit des „Waada“ und von der Episode des Konstantinopelfluges Wind bekommen haben. Wie Stalin nun einmal war, ist es naheliegend, daß er Verrat witterte. Er dürfte es dem „Waada“ nicht verziehen haben, daß er ein nazistisches Angebot, dessen Annahme die Lieferung von 10 000 „nur im Osten“ einzusetzenden Lastwagen voraussetzte — und das vielleicht einen Separatfrieden mit dem Westen vorbereitete —, den Amerikanern und Engländern auch nur übermittelt hat. Die einfache Überlegung, daß der „Waada“ sich nicht weigern konnte, wenn er nicht die letzten Chancen aller von Hitler bedrängten Juden preisgeben wollte und daß auch die amerikanischen jüdischen Weltorganisationen sicherlich einen Weg gefunden haben würden, die Vernichtung Hitlers und Himmlers weiter zu betreiben, dürfte im Kreml nicht viel gewogen haben. Wallenberg, der wahrscheinlich die makabre Vorgeschichte seiner „Schutzpaßmission“ nur wenig oder gar nicht gekannt hat, wurde zu einer interessanten Schlüsselfigur bei den Bemühungen des sowjetischen Geheimdienstes, das „Komplott“ der imperialistischen Zionisten aufzuklären. Er erfuhr in der Ljubljanka, daß man ihn der

Nicht nur für Wallenberg war ein solches Mißgeschick tödlich. Eine große Anzahl von Zionisten in der Sowjetunion und in den restlichen jüdischen Bevölkerungskreisen der Satellitenstaaten hat dranglauben müssen. Stalin hat nach 1947 der Tschechei erlaubt, Waffen nach Israel für seine Erhebung zu liefern. Er hat den jungen Staat diplomatisch anerkannt, aber er wurde alsbald vollständig übermannt von dem Verdacht, Israel und die Zionisten wollten ihm die Herrschaft in der Tschechoslowakei und Polen, in Ungarn und Rumänien wieder entreißen. Der große Prager Schauprozeß gegen Slansky und Sling bedeutet den Höhepunkt dieser Auseinandersetzung. Damals „gestanden“ die Angeklagten, der israelische Ministerpräsident Ben Gurion habe durch Entsendung persönlicher Agenten maßgeblich am Aufbau eines zionistischen Spionagenetzes im Ostblock mitgearbeitet. Der Prager Ankläger, Dr. Josef Urvalek, prägte den von beispielloser Verantheit zeugenden Satz: „Die zionistischen Organisationen haben stets mit dem Weltkapitalismus zusammengearbeitet. Der Vertreter des Weltzionismus ist der Staat

Die Budapester Juden-KZs gingen mit dem Einmarsch der Sowjets auf, bevor das Schlimmste über sie hereingebrochen war.

Israel.“ Die diplomatischen Beziehungen zwischen Moskau und Tel Aviv wurden im Februar 1953 abgebrochen. Zuvor aber, am 12. August 1952, wurden an dreißig jüdische Schriftsteller in Moskau erschossen, die sämtlich dem während des Krieges gegründeten „Jüdisch-antifaschistischen Komitee“ in der Sowjetunion angehört hatten. Die Aufgabe dieses Komitees war gewesen, gute Beziehungen zu den amerikanisch-zionistischen Organisationen herzustellen. Nach Stalins Ansicht haben sie statt dessen „hochverräterisch konspiriert“ mit dem Ziel, die Sowjetregierung zu stürzen. Das gleiche wurde den Angeklagten des Prager Slansky-Prozesses vorgeworfen. Elf der dreizehn tschechischen Angeklagten gehörten zur „Jüdisch-kosmopolitischen Bourgeoisie“. Ist es nicht höchst wahrscheinlich, daß Stalin dem Budapest „Waada“ und seinem vermeintlichen Beschützer Wallenberg die Urhebererschaft all dieser „finsternen Umtriebe“ zur Last gelegt hat?

Der Argwohn blieb

Auch die heutigen Herren des Kreml scheinen nicht frei von solchem Argwohn. Sie haben die Beschuldigungen gegen die erschossenen jüdischen Intellektuellen des Moskauer Komitees zurückgenommen. — Es geschah, wie im Fall Wallenbergs, mit dem Hinweis, Berija sei an ihrem Unglück schuld. — Aber noch immer sind Bücher in jiddischer Sprache verboten. Man betrachtet die etwa vier Millionen Juden, die noch im Bereich des Ostblocks leben, als des Wunsches verdächtig, mit zionistischer Hilfe nach dem Westen oder nach Israel auszuwandern. Wieder, wie zu Zeiten des Madagaskar-Projekts, erhebt sich die Frage, ob der Zionismus, der ja offiziell verlangt, daß man sie ziehen läßt, Forderungen auf Mitgabe ihres Besitzes stellen wird, die das volkswirtschaftliche Gefüge des Auslieferungstaates — und auch heute wieder sein Rüstungspotential — in Unordnung bringen. Darauf läßt sich auch im Jahr 1957 der Schluß aufbauen, der Zionismus und Ben Gurion verfolgten nicht nur eigene Ziele, sondern sie ließen sich als Stoßkeil zur Aufspaltung der „Volksdemokratien“ mißbrauchen. Hierin mag einer der Gründe dafür liegen, daß die Sowjetregierung auch

jetzt noch, obwohl in die Enge getrieben, von dem schwedischen Material über Raoul Wallenbergs Gefangenenschicksal nur eine knappe, vielleicht irreführende Auskunft gibt. Ihr Verdacht gegenüber aller jüdischen, zionistischen und humanitär-westlichen Bemühung um Hitlers Opfer ist anlässlich des bis heute andauernden Streits um die Satellitenländer so wach wie eh und je. Auf der anderen Seite töbt im radikalen jüdisch-nationalistischen Lager auch noch der haßerfüllte Kampf gegen die Unterhändler des „Waada“ von 1944. Dr. Rudolf Kastner wurde Anfang März d. J. in Israel von einem Unbekannten auf der Straße niedergeschossen. Er starb kürzlich an den Folgen. Demnächst will der Oberste Israelische Gerichtshof in letzter Instanz ein Urteil fällen über die Frage, ob er selbstlos seine Rettungsversuche angestellt hat oder ob ihm eine Mitschuld dafür zugemessen werden soll, daß Tausende von Juden in Ungarn in die Vernichtungslager geschickt wurden. Bei solchem Stand der Dinge ist es nicht so „unfaßbar“, wie rasch niedergeschriebene Illustrierten-Aufsätze jetzt glauben machen wollen, daß Wallenberg seine edle Bemühung mit dem Leben bezahlen mußte.

Deutsche Zurückhaltung

Die deutsche Öffentlichkeit muß sich größte Zurückhaltung auferlegen bei der Darstellung und Bewertung dieser tragischen Vorgänge. Im deutschen Namen ist das eigentliche und unverzeihbare Verbrechen begangen worden, aus dem sich die Irrungen und Wirrungen in West und Ost entwickelten. Außerdem wird dadurch die kleine noch bestehende Chance verringert, dem unglücklichen schwedischen Diplomaten zu helfen, falls er — versteckt von ehemaligen Anhängern des Geheimpolizeichens Berija — doch noch in einem Gefängnis oder Lager leben sollte. Immerhin hat das schwedische Außenministerium vor wenigen Wochen, erst nach der Sowjetnote vom 6. Februar, mit der der Tod Wallenbergs im Juli 1947 mitgeteilt wurde, ein Weißbuch von 105 Seiten herausgebracht, das Indizien dafür enthält, daß Wallenberg nach dieser Zeit noch gelebt habe. Man hat in Stockholm die Akten also noch nicht geschlossen.

Sigurd Paulsen

Ein Toter macht Politik

Ein junger Mann zog aus,
um das Räderwerk der
Unmenschlichkeit aufzuhalten.
Er wurde selbst zermalmt - er verschwand in
einem Ort, aus dem ihn nicht
einmal die Macht seines
Landes zurückholen konnte

Raoul Wallenberg, ein schwedischer Diplomat, war 1944 ins eingekreiste Budapest geeilt. Sein Auftrag: Todeskandidaten retten. Eine der mysteriösesten Affären, eine der ergreifendsten Tragödien begann ihren Lauf

Um die Mitte des Jahres 1944 läutet in Stockholm im Haus Svearägen 88 das Telefon. Raoul Wallenberg, 32 Jahre alt, Sohn eines Diplomaten und von Beruf Kaufmann und Architekt, nimmt den Hörer ab. Der Außenminister ist am Apparat. Er bittet ihn zu sich.

Als der junge Mann das Außenministerium wieder verläßt, hat er einen Diplomatenaß und ein Schreiben bei sich, das ihn als Vertreter des Königreiches Schweden in Budapest ausweist.

Der Krieg treibt seinem schaurigen Ende entgegen. Europa hallt wider von den Schreckensschreie derer, die laut Hitlers Befehl aus sogenannten rassischen oder politischen Gründen auf keinen Fall überleben sollen. Der Geist des Roten Kreuzes hat plötzlich ganz Schweden aus der Zufriedenheit des Neutralen gerissen.

Mit einem Rucksack und einem alten Koffer als einzigem Gepäck fährt Wallenberg in die ungarische Hauptstadt. Sein Auftrag lautet: Menschenleben retten. Zutausenden werden die jüdischen Bürger Ungarns zusammengetrieben und in Güterwaggons gepfercht. Ihr Ziel sind die Vernichtungslager.

Wallenberg beginnt sein Rettungswerk. Im Keller der schwedischen Botschaft eröffnet er ein Büro. Jedem, der bedroht ist, stellt er einen schwedischen Paß aus — die einzige Möglichkeit, den Abtransport zu verhindern. Denn Bürger einer neutralen Macht sind für die Verfolger tabu. Sogar aus Deportationszügen holt Wallenberg Gefangene. Nicht genug damit: Er läßt eine Gruppe bereits Gereifter heimlich beschaffte SS-Uniformen anziehen, dringt mit dem Trupp in Gefängnisse ein und befreit die Häftlinge. 15 000 Menschen verdanken ihm ihre Rettung vor dem Tode.

Inzwischen hatte die russische Armee Budapest in die Zange genommen. Wallenberg atmete auf. Das Schlimmste schien überstanden zu sein — nicht nur für seine Schützlinge, auch für ihn. Schon seit Wochen hatte er keinen Schritt mehr tun können, ohne daß die Gestapo ihn beschattete. Jetzt aber war für die Geheimen keine Zeit mehr, sich um ihn zu kümmern oder ihn gar zu verhaften. Sie waren vollauf mit den Absetzvorbereitungen beschäftigt.

Der Budapester Stadtteil rechts der Donau fiel rasch in die Hände der Roten Armee. Wallenberg konnte nun nichts mehr tun. Am 10. Januar 1945 schloß er seine

Botschaft und fuhr mit seinem Chauffeur Langfelder auf die sowjetischen Linien zu, um sich beim Oberbefehlshaber, Marschall Malinowski, als erster Diplomat im besetzten Ungarn vorzustellen.

Noch am gleichen Tage rief der stellvertretende sowjetische Außenminister Dekanossow den schwedischen Gesandten in Moskau an und teilte mit, Wallenberg sei in Sicherheit, alle Maßnahmen zum Schutz seiner Person und seines Eigentums seien getroffen worden.

Im Hause Wallenberg in Stockholm herrschte an diesem Tag frohe Stimmung. Zum ersten Male glätteten sich wieder die Sorgenfalten auf der Stirn seiner weißhaarigen Mutter. Ihr Sohn Raoul war in Sicherheit. Er hatte alles gut überstanden. Wie leicht hätte etwas passiert sein können! Die Gestapo, das sowjetische Artilleriefeuer, die Sturmtruppen, die bestimmt nicht nach dem Paß fragen, bevor sie schießen...

Schreckensschreien derer, die laut Hitlers wohl in den nächsten Tagen eintreffen. Man überlegte, wen man zur Begrüßungsfeier einladen sollte und wen nicht. Aus dem Amt des Hofmarschalls drang die Nachricht, daß der König dem jungen Diplomaten einen hohen Orden verleihen wolle...

Aber Wallenberg kam nicht. Man wurde unruhig.

Telegramm des Außenministeriums am 9. 2. 45 an den schwedischen Gesandten in Moskau: „Sind beunruhigt, da über Wallenberg keine Nachricht. Bitten um Nachforschung.“

Der Schriftsteller Rudolf Philipp leitete als Mitbegründer des „Wallenberg-Komitees“ die private Fahndung nach dem verschwundenen Diplomaten. Auf abenteuerliche Weise beschaffte er im Ostsektor von Berlin den ersten Gegenbeweis zu der sowjetischen Behauptung, Wallenberg sei 1944 in Budapest von der Gestapo ermordet worden

Antwort am 13. 2. 45: „Habe die Russen erinnert.“

Telegramm am 8. 3. 45: „Erwarten Wallenberg dringend zurück.“

Antwort am 15. 3. 45: „Laut Radio Kosuth, Budapest, wurde Wallenberg am 8. 3. vermutlich von Gestapo-Agenten ermordet.“

Telegramm am 17. 3. 45: „Nochmals energisch Bescheid verlangen.“

Telegramm am 28. 3. 45: „Wallenberg ist am 13. 3. in Moskau gesehen worden.“

Antwort am 25. 4. 45: „Russen sagen beschleunigte Erledigung zu.“

Telegramm des Botschafters am 6. 7. 45: „Auf Grund von Nachrichten ist Wallenberg in Verkleidung sicher in Budapest...“ Am 10. 3. 46: „Es ist mir bekanntgeworden, daß Wallenberg mit drei russischen Militärs gesehen worden ist...“ Am 15. 6. 46: „Stalin hat versprochen, die Sache zu klären.“

Am 18. 8. 47 überreichte der Kreml eine

Antwortnote: „Wallenberg befindet sich in keinem Gefangenenerlager. Sein Name ist hier unbekannt.“

Wo war Wallenberg? Was war mit ihm geschehen? Wie konnte er plötzlich von der Gestapo ermordet worden sein? — die Sowjetregierung hatte doch bereits mitgeteilt, daß er unter ihrem Schutz stehe...! Da trafen die ersten geheimen Nachrichten über Wallenberg in Stockholm ein. Höheren Ortes schüttelte man die Köpfe: Unmöglich, völlig ausgeschlossen, daß die Russen Wallenberg als ihren Gefangenen festhalten. Schließlich hatte der Kreml bei Kriegsbeginn alle sowjetischen Staatsangehörigen in Ungarn unter den Schutz der schwedischen Botschaft gestellt, einige von ihnen waren von Wallenberg aus dem Gefängnis befreit worden. So konnte doch wohl der Dank der Russen nicht aussehen!

Wo aber konnte Wallenberg sich sonst noch befinden? Die Russen mußten es wissen. Sie hatten ihn schließlich „übernommen.“ Die schwedische Regierung trat kurz. Es war ihr unmöglich, in Moskau nicht massiv zu werden. Schweden litt unter einer diplomatischen Nachkriegsschwäche, in die das Land durch seine zeitweilige freundliche Haltung den Deutschen gegenüber geraten war. Man wünschte keinen Ärger mit Moskau. Deshalb auch schwiegte sich die Regierung vor der Öffentlichkeit über den Fall Wallenberg aus.

Das Wallenberg-Komitee trat auf den Plan. Der Schriftsteller Rudolf Philipp und der Generalsekretär Orne Anders hatten es gegründet. Die Meinung dieser Männer über die Dankbarkeit der Russen wich erheblich von der amtlichen Meinung ab. Für sie stand es fest: Wallenberg lebt und befindet sich in der Sowjetunion. „Ein Mann treibt im Wasser und droht zu ertrinken und einige Herren wollen ihm nicht helfen, um ihre Hosen nicht naß zu machen“, schrie Philipp den Außenminister an. Aber der weigerte sich, etwas zu unternehmen, bevor das Komitee keine Beweise auf den Tisch gelegt hatte.

Einige Monate später steigt Philipp auf dem Flugplatz Berlin-Tempelhof aus der Hamburger Mittagsmaschine. Als er an die Gepäckausgabe tritt, legt sich eine Hand auf seinen Arm. Philipp dreht sich um. „Bist du Benkt?“ fragt er den Fremden. „Ja, ich bin Rudolf“, antwortet der. Das verabredete Erkennungszeichen: Jeder nennt den Vornamen des anderen.

Im Auto wendet sich Philipp an seinen Begleiter, den Attaché der schwedischen Botschaft in Berlin, Benkt Ljunglin. „Sie wissen, weshalb ich hier bin?“ — „Wallenberg“, antwortet der Attaché kurz. „Ja“, sagt Philipp. „Ich habe einen Mann aufgetrieben, der mit Wallenbergs Chauffeur Langfelder zusammen im Moskauer Lefortowskaja-Gefängnis gesessen hat. Er müßte auch etwas über Raoul wissen.“ „Fahren wir gleich hin“, schlägt Ljunglin vor. „Das geht nicht so leicht. Er wohnt im Osten, scheint ein guter Kommunist zu sein, sonst wäre er nach der Gefangenschaft nicht drüben geblieben.“

Philipp's abenteuerlichste Aktion geht ihrem Höhepunkt entgegen. Ein beinahe unglaublicher Zufall hatte ihn auf die Spur dieses Mannes gebracht, der mit einem Schlag Klarheit über Wallenbergs Schicksal schaffen konnte.

Von einem der deutschen Mitglieder seines Komitees war gemeldet worden, daß ein gewisser Eberhard Müller aus Ostberlin den Chauffeur im Gefängnis gesehen habe. Endlich war also ein Faden gefunden. Aber — man konnte verzweifeln — wie sollte man Müller ausfindig machen? Wie viele Müller gibt es in Berlin? Nieder geschlagen hatte Philipp, der sonst niemanden in seine Defektivarbeit einweihte, die Meldung seinem Freund Evert Sundblad gezeigt. Diese Abweichung von der Regel verwandelte das Stück Papier, auf dem die Meldung stand, von einem wertlosen Fetzen in einen Schatz: Denn Sundblad war mit Müller befreundet. In der Vorkriegszeit hatten sie sich in Berlin kennengelernt. Die mitgelieferte Personalbeschreibung stimmte.

Jetzt standen Philipp und der Attaché vor Müllers Wohnungstür. Sie hatten sich die Rollen von harmlosen Privatmännern zugelegt, die nur Grüße von Sundblad überbringen und ein paar Kleider abgeben wollten. Alles weitere würde sich dann schon finden.

Müllers Freude über den Besuch kannte

...

...

...

...

...

...

...

...

...

Die letzte Aufnahme, die von Wallenberg (sitzend) gemacht wurde: In seinem Büro im Keller der Budapester Botschaft hält er am 8. Januar 1945 die letzte Besprechung mit seinen Helfern. Zwei Tage später fuhr er zu den sowjetischen Linien, um sich als erster Diplomat im besetzten Ungarn vorzustellen

keine Grenzen. Fast hätte er seine Besucher umarmt. Aber plötzlich erstarb sein Redeschwall.

„Herr Attaché“, fragte er leise, „ist Wallenberg zurück?“

Die beiden Männer fuhren zusammen. Woher kannte Müller den Attaché? Würde er die Polizei rufen?

„Welcher Wallenberg?“ stammelte Ljunglin.

Ohne Einleitung, ohne Erklärung brach es aus Müller heraus: „Das ist sehr wichtig für mich. Wenn Wallenberg nicht zurück ist, dann kann ich nicht verstehen, weshalb ich frei bin. Alle, die Berührung mit ihm und Langfelder hatten, wurden aus den Gefangenenlagern und sogar aus den Repatriierungslagern in die Gefängnisse zurückgeholt.“

Zwei Stunden später überlas Philipp noch einmal das Protokoll, das er über Müllers Aussagen gemacht hatte. Mit beinahe fotografischer Genauigkeit hatte Müllers Gedächtnis fast jedes Wort festgehalten, das in der Zelle 105 des Lefortowskaja-Gefängnisses zwischen ihm und Wallenbergs Chauffeur gefallen war.

Das hatte Langfelder erzählt:

„Am 10. Januar fuhren wir auf die russische Seite hinüber. Der erste Armee-Stab nahm uns freundlich auf, erklärte aber, daß wir uns bei Marschall Malinowski persönlich melden mußten. Auch ein weiterer Stab erklärte sich nicht kompetent.“

Wir wurden unter Bewachung gestellt und mußten drei Nächte bei diesem Stab verbringen. Später brachte man uns in ein Haus am Stadtrand von Budapest. Man ließ uns lange warten. Schließlich kam ein Major und sagte: „Bitte, Ihre Papiere!“

Wallenberg antwortete: „Ich bin Diplomat, ich kann Ihnen nur die Papiere geben, die ich für richtig halte.“

Der Major: „Ich habe alle Papiere gesagt!“

Wallenberg: „Das heißt, daß Sie uns verhaften?“

Der Major: „Das können Sie auffassen wie Sie wollen!“

Später brachte uns ein Offizier über Rumänien, Odessa und Kiew nach Moskau. Auf einem Bahnhof in Rumänien gab Wallenberg einem Arbeiter oder Bauern einen Zettel mit der Bitte, ihn nach Schweden zu schicken. Darauf hatte er einige Namen geschrieben und mitgeteilt, daß wir verhaftet seien.

In Kiew verließen wir den Zug und machten mit dem Offizier einen Spaziergang in die Stadt. Der Offizier kaufte eine Zeitung und las laut den neuesten Frontbericht vor.

In Moskau begleitete uns der Offizier in ein Warenhaus, wo wir für unser Geld Einkäufe machen konnten. (Wallenberg trug bei seiner Verhaftung eine große Summe

amerikanischer, schwedischer und ungarischer Währung bei sich. Anm. d. Red.) Dann führte uns der Offizier ins Innenministerium. Dort wurden einige Fragen an uns gerichtet. Anschließend brachte man uns in das gegenüberliegende Ljubjanka-Gefängnis.“

Der Beweis war erbracht: Wallenberg war nicht ermordet worden, Wallenberg war Gefangener des Kreml.

Das schwedische Außenministerium und das Wallenberg-Komitee legten das Müller-Protokoll in den Panzerschrank.

Aber wenn man einen neuen Angriff starten wollte, dann sollten die Beweise so erdrückend sein, daß die Sowjets Farbe bekennen mußten.

Der fehlende Rest war in kurzer Zeit beschafft. Systematische Umfragen bei allen deutschen Heimkehrertransporten erbrachten insgesamt siebzehn Zeugen, die Wallenberg vom 31. Januar 1945 an erst im Lefortowskaja-Gefängnis, dann in der Ljubjanka gesehen oder mit ihm „geklopft“ hatten. Wallenberg saß in der Lefortowskaja in Zelle 203, in der Ljubjanka in Zelle 123. Über seine Familie hatte er ganz selten gesprochen, und wenn, dann hatte sich das Gespräch immer nur um seine Mutter gedreht. „Was werden meine Angehörigen sagen, wenn sie erfahren, daß ich im Gefängnis sitze“, war seine ständig wiederkehrende Redensart.

Im Gegensatz zu den üblichen Geflohenheiten der Sowjets, wurde Wallenberg nur einmal innerhalb der ersten zwei Monate seiner Gefangenschaft dem Untersuchungskommissar vorgeführt. Das Verhör war schon nach einhalb Stunden beendet. Wallenberg berichtete seinem Zellengenossen, der Kommissar habe die Vernehmung mit den Worten begonnen: „Sie sind uns bekannt. Sie gehören einer großkapitalistischen schwedischen Familie an.“

Um die Jahreswende 1945/46 erkundigte sich Wallenberg durch Klopfzeichen bei dem deutschen Wissenschaftler Ernst Wallenstein, wie er ein Protestschreiben an Stalin beginnen und schließen solle. Wallenstein schlug vor, mit „Herr Präsident“ zu beginnen und mit „... genehmigen Sie, Herr Präsident, den Ausdruck meiner größten Ehrerbietung ...“ zu schließen.

Wallenbergs Mutter. Sie glaubt nicht an den Tod ihres Sohnes

Der Zeuge Ernst Wallenstein hatte die Erfahrung gemacht, daß solche Briefe tatsächlich weitergeleitet wurden.

Stalin aber hatte der schwedischen Regierung mitgeteilt, daß er keine Ahnung von dem Mann habe.

Das gesammelte Material ging in Abschriften sofort nach Moskau ab. Die Sowjets hatten Beweise verlangt. Bitte — hier waren sie.

Schweigen.

Ministerpräsident Erlander fuhr auf Staatsbesuch nach Moskau und betonte im Kreml, „welchen großen Wert die Frage nach dem Schicksal Wallenbergs für die schwedische Seite habe“.

Nichts erfolgte.

Da erschütterte plötzlich die ungarische Revolution das rote Riesenreich. Die Sowjets reagierten, wie man es nicht anders erwarten konnte. Sie bezeichneten den Aufstand als faschistisch und ersckten ihn in einem Meer von Blut und Tränen. Empörung erfaßte die ganze freie Welt. Von den Russen nahm keiner mehr auch nur ein Stück Brot. Wohin sie immer auch kamen, stießen sie auf eisige Ablehnung. Auch die Länder, die sich bis dahin Rußland gegenüber neutral verhalten oder sogar zwischen den Sowjets und dem Westen zu vermitteln versucht hatten, winkten ab. Erst recht nicht dachten sie jetzt mehr daran, den Kreml vor der UN gegen Eisenhowers Plan zu unterstützen, die Staaten des Nahen Ostens vor jeder Einmischung von außen mit Gewalt zu bewahren.

Die Russen sahen sich in die Enge getrieben. Sie reagierten wie immer in solchen Fällen: durch Staatsbesuche, Austauschen freundlicher, verlockender Noten, Abrüstungsvorschläge und Regelung alter Streitfragen versuchten sie wieder Stimmung für sich zu machen. Sie erinnerten sich auch Schwedens. Sie wußten, daß die schwedisch-russischen Beziehungen so lange nicht besser werden konnten, wie keine Antwort über Wallenbergs Schicksal erteilt wurde.

Am 7. Februar bat Außenminister Gromyko den schwedischen Botschafter zu sich in den Wolkenkratzer an der Moskwa. In geradezu feierlicher Haltung übergab er dem Botschafter ein Memorandum. Der Diplomat ahnte sofort, welchen Inhalt das Schreiben hatte.

„Als Resultat (der Untersuchungen, Red.) wurde ein Dokument vom Krankendienst im Ljubjanka-Gefängnis gefunden, das sich auf Raoul Wallenberg bezieht. Dieses Dokument hat die Form eines handgeschriebenen Rapports, gerichtet an den früheren Minister für Staatssicherheit, Abakumow, und ist ausgestellt vom Chef des Krankendienstes an diesem Gefängnis, A. L. Smoltsov. Es hat folgenden Inhalt: „Ich rapportiere, daß der Ihnen bekannte Gefangene Wallenberg heute nacht plötzlich in seiner Zelle starb, vermutlich als Folge eines entstandenen Herzinfarkts ... 17. Juli 1947.“

Der „Fall Wallenberg“ ist nun also aufgeklärt. Der Kreml hat seine Antwort auf alle Fragen gegeben — nur auf eine nicht: Weshalb war Wallenberg überhaupt verhaftet und zu Tode geschunden worden?

Einige Beobachter glauben, den wahren Grund zu kennen: Weil er ein Mitglied der schwedischen Bankiersfamilie Wallenberg war.

Vor vierzig Jahren — 1918 — hatte eine ukrainische Freiwilligenarmee die Sowjets aus ihrem Land gejagt und in Kiew eine unabhängige Republik ausgerufen. Erst nach langen blutigen Kämpfen gelang es damals der Roten Armee, die Ukraine zurück ins russische Reich zu holen. In seinen Memoiren schrieb später der Sowjetaußenminister Maxim Litwinow, die Aufstandsbewegung sei von dem schwedischen Zündholzkönig Ivar Kreuger und der Finanz-

dynastie Wallenberg finanziert worden. Raoul Wallenberg aber gehörte dieser Familie an, deren Name auf die Hauptdarsteller des Moskauer Theaters noch 1945 wie ein Auftrittszeichen gewirkt haben muß.

Wie waren die Worte des Kommissars, der Wallenberg in der Ljubjanka vernommen hatte?

„Sie sind uns bekannt. Sie gehören einer großkapitalistischen Familie in Schweden an.“

Wer war der General, in dessen Hauptquartier in der Budapester Gyömrői StraÙe man Wallenberg und Langfelder verhaftet hatte?

General Tschernikow, ein Ukrainer.

Als die Nachricht von Raoul Wallenbergs Tod in das stille Haus in der Svearägen 88 kam, hörte niemand ein Wort der Klage. Die Mutter des jungen Mannes, der ausgezogen war, um das Räderwerk der Unmenschlichkeit aufzuhalten, schüttelt nur ungläubig den Kopf. Für sie ist Raoul Wallenberg auch jetzt noch nicht tot.

BESKICKNINGEN

införskaffande av upplysningar om V. Lesins och fru Lapins.

Bonn den 17 april 1957.

Strängt förhålligt.

1 bil. BL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL

Broder,

Åberopande Lorentzons telefonsamtal med Leifland den 30 mars och 1 april ber jag få meddela att vi under hand bett Auswärtiges Amt att - under iakttagande av all tänkbar diskretion och utan att vis à vis sina kontakter nämna att vi stode bakom förfrågan - hos de tyska säkerhetsorganen söka anskaffa närmare upplysningar om Wilhelms L e s i n s och fru Lucija L a p i n s . Auswärtiges Amt har vänt sig till förbundsregeringens underrättelsetjänst (f.d. "Organisation Gehlen"), vilken nu i en hemligstämplad promemoria, som fogats till en skrivelse till ministeriet den 15 dennes, lämnat de upplysningar om de båda letterna som funnits tillgängliga i aktsamlingarna.

Som Du finner av organisationens promemoria, som jag närsluter i avskrift, är dessa uppgifter rätt magra och innehåller knappast något utöver vad vi redan vet. Det heter i slutet av promemorian att närmare uppgifter om Lesins skulle kunna inhämtas "ohne weiteres", då man har vissa kontakter med lettiska emigrantkretsar. Beträffande fru Lapins torde det däremot vara ganska svårt att erhålla ytterligare upplysningar till följd av hennes tillbakadragna leverne; det skulle erfordra att fru Lapins kontaktades "in geeigneter Weise ..., um zunächst ein Vertrauensverhältnis herzustellen". - Auswärtiges Amt har bett om svar

Herr Utrikesrdäet Å s t r ö m ,
Stockholm.

*Exp.-i (arkat, b. Lorentzon ställt
Kuvant m. K. 17.4.57 / Lf*

huruvida vi önskar att dessa ytterligare undersökningar skall företagas.

Även om vår kontaktman i Auswärtiges Amt lovat oss att eventuella vidare undersökningar från den tyska säkerhetstjänstens sida beträffande Lesins och fru Lapins skall företagas med sedvanlig yrkesmässig diskretion, föreligger ju dock en viss risk för att vederbörande blir medvetna om att de är föremål för den tyska säkerhetspolisens uppmärksamhet och att de sätter detta i samband med de uppgifter de lämnat oss om att svenska flygare skulle vistas i Noriljsk. Att detta skulle utplåna deras egen beredvillighet att lämna oss eventuella ytterligare uppgifter i denna fråga är ju självklart; dessutom kan man ju inte utesluta möjligheten av att även andra emigranter och från sovjetunionen hemkomna tyskar, vilka vi kan ha intresse av att höra i detta eller något annat sammanhang, så småningom får kännedom om att vi i detta fall kopplat in den tyska säkerhetspolisen, vilket givetvis kan bli till stor nackdel för oss. Vidare vill jag erinra om att frågan har en annan aspekt, nämligen att vi fått våra uppgifter från fru Lapins först sedan vi uttryckligen förbandit oss att icke yppa hennes identitet; om hon - trots de försiktighetsåtgärder som man utlovat på tysk sida - blir medveten om den tyska polisens intresse, kommer hon kanske att sätta detta i förbindelse med sina till oss lämnade uppgifter och dra den slutsatsen att vi svikit hennes förtroende på denna punkt.

Som Du ser är jag alltså tveksam om lämpligheten av att be Auswärtiges Amt att begära ytterligare upplysningar om Lesins och fru Lapins. Innan vi på nytt kontaktar ministeriet, vore jag tacksam få veta om Du anser det så väsentligt för ärendet att ytterligare upplysningar på ovan angivet sätt framskaffas angående de båda personerna, att vi bör ta de risker som kan vara föfbundna därmed. Kanske kunde saken anstå till dess det visat sig om andra personer, som vistats i Noriljsk kan påträffas?

u/ Ole Jödahl

9
Übersinnat an Mr Mann und
berik los honsam 15.4.57 / Lf

17.4.57 Leifland/is
brä Åström + bil
u/Jödahl

Geheim

Es wurde nach vorhandenen Unterlagen folgendes ermittelt:

1. Herr Wilhelm L e s i n s ist Herausgeber der lettischen Emigrantenzeitung "Latvija". Mitherausgeber und Redakteur ist Herr Paul K o v a l e w s k i . Letzterer ist als im westlichen Sinne zuverlässig anzusehen. Hinter der Zeitung "Latvija" steht das "Lettische Zentralkomitee" in Münster/Westfalen.

Lesins ist Berufsjournalist aus Riga, geb. 19.11.1903. Er tritt nicht besonders hervor; nach der Einstellung der Zeitung "Latvija" kann aber bei ihm eine eindeutig westliche Einstellung vorausgesetzt werden.

Lesins ist verheiratet und besitzt vier Kinder. Er selbst ist schwer Tbc-krank. Diese Krankheit war der einzige Hinderungs-^{grund} für die von ihm angestrebte Auswanderung nach den USA.

Ob und inwieweit er noch Verbindung zu Verwandten oder Bekannten in Lettland besitzt, ist nicht bekannt.

2. Frau Lucija L a p i n s , geb. 23.3.1895 in Mitau, ist am 24.7.1956 von Riga zugezogen. Sie ist bei uns noch nicht in Erscheinung getreten. Nach den Unterlagen der Meldebehörde ist sie verwitwet und hat zwei Kinder im Alter von 33 und 35 Jahren. Sie wohnt jetzt in München, Merowingerstr. 31, bei ihrer älteren Tochter, Frau H ö l z e l . Bei den Polizeibehörden ist sie ohne Vorgänge.

Es ist bisher nicht besonders recherchiert worden. Es könnte dies in Bezug auf Herrn Lesins aber ohne weiteres geschehen, da zu dem lettischen Emigrantenkreis gewisse Beziehungen bestehen. Was Frau Lapins betrifft, so dürfte dies nicht ganz einfach sein, da sie offenbar sehr zurückgezogen lebt.

Wenn man zu konkreten Feststellungen in dieser bewußten Angelegenheit kommen will, so müßte man wohl Frau Lapins selbst in geeigneter Weise angehen, um zunächst ein Vertrauensverhältnis herzustellen. Ziel müßte es sein, zumindest zu klären, welchen Grad von Zuverlässigkeit die von ihr stammenden Angaben haben.

Bonn, den 15. April 1957

17.4.57 Leifland/is
br. Lorentzon + bil.
u/Leifland

Frankfurt am Main den 16 april 1957

Sten Lundström

p.t. Konsulatet i

Frankfurt a. M.

Strängt förtroligt.

3 bil.

Ink. 17/4.

Utr Leifland / Lorentzon 17/4. / Jpl

Broder,

I anslutning till vår tidigare överenskommelse får jag härmed översända av mig införskaffade upplysningar i efterforskningarna efter Wallenberg. PM över samtal med Gustav Richter och Adolf-Heinz Beckerle bifogas jämte ett personligt och strängt förtroligt handbrev avsett för Loretson.

Jag får be Dig att omgående sända materialet till Stockhol

Hjärtliga hälsningar

Din tillgivne

Sten Lundström

/Sten Lundström/

Attaché Leif Leifland

Svenska Ambassaden

B o n n

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19

Bonn den 17 april 1957.

Strängt Förtroligt.

§ bil. BL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL

17.4. Lundström ringt fr.

Göttingen. Avreisen till Hannover

via Dassel; övernattar 17.4/18.4

Grand Hotel Mummus, Hannover / LfL.

Broder,

./.

Härmed ber jag få översända ett till Dig ställt,
strängt förtroligt handbrev, som Lundström igår sänt oss
från Frankfurt am Main.

./.

Richters beriktigande i Christ und Welt den 11 den-
nes närslutes; den artikel han hänvisar till i tidningens
nummer för den 28 mars har vi i urklipp insänt med Jö-
dahls handbrev till Åström den 10 dennes.

u/ Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Exp. i Laskat, till Lorentzon stället
Kuvant den 17.4.57 / LfL

Sten Lundström
p.t. Konsulatet i
Frankfurt a. M.

Frankfurt am Main den 16.4.1957

Strängt förtroligt

2 bil.

Bil till Leiflant-

Lorentzon 17.4.57

Broder,

./.
Lördagen den 13 april 1957 träffade jag i Ludwigshafen Gustav Richter och fick därvid ett samtal angående för oss angelägna förhållanden, vilket framgår av närslutna p.m. jämte en av honom upprättad skiss.

./.
Igår träffade jag här i staden f.d. minister Beckerle, som tyvärr inte kunde precisera sina uppgifter i någon nämnvärd grad. P.M. över samtal med honom så följande.

Jag har också sökt komma i kontakt med Strecker, men han var ej hemma, då jag sökte honom i Bad Godesberg, varför ett samtal med honom får anstå tills jag på nytt kommer i trakten av B-onn.

Överste Palzo visade sig vara okänd här i Frankfurt. När jag under veckoslutet var i Ludwigshafen och därigenom relativt nära Kaiserslautern, reste jag dit i söndags och fick av Palzos anhöriga veta, att han var på tjänsteresa av något slag. Mitt önskemål om ett sammanträffande skall emellertid brevlades meddelas honom, varför jag väl i sin tid kan vänta besked om var och när ett sådant kan komma till stånd. Av Palzos syster fick jag veta, att major von Hinkelday, som nu är anställd i Bundeswehr, i USA genomgår en kurs och beräknas återvända till Västtyskland i nästa månad.

Sekreteraren G. Lorentzon
Utrikesdepartementet
S t o c k h o l m

Slutligen får jag hänvisa till mitt närmaste program
sådant det är skisserat i mitt handbrev till Dig den
12 april i år.

Med de hjärtligaste påskhälsningar

Din trogna

Sten Lundström

/Sten Lundström/

PM

angående samtal med f d tyske ministern Adolf-Heinz Beckerle, född 1902, bosatt i Frankfurt am Main, Eschersheimer Landstrasse 270. Samtalet ägde rum på Hotell Frankfurter Hof i Frankfurt a. M. måndagen den 15 april 1957.

Rörande sin fångenskap i Sovjetunionen förklarade Beckerle följande.

I september 1944 blev Beckerle, som då var tysk minister i Sofia, av luftlandsatta ryska militärer tillfångatagen tillsammans med en stor del av andra medlemmar av tyska beskickningen där. Tillfångatagandet ägde rum i Bulgarien intill den turkiska gränsen under en resa med tåg, som i öfriga svensk press.

Beckerle överfördes genast till Moskva, där han fram till slutet av år 1950 var insatt i Ljubljanskaja- Lefortovska och Butyrskaja-fängelserna under olika tidsperioder. Han flyttades under denna tid 12 gånger till Ljubljanskaja-fängelset och 13 gånger till Lefortovskaja-fängelset. Inom fängelserna fick han dessutom byta cell mycket ofta. I Ljubljanskaja-fängelset satt Beckerle sålunda i mellan 40 - 50 olika celler. Han förklarade, att han numera ej i detalj kunde redogöra för vilka olika celler han suttit i eller vilka cellkamrater han därvid haft.

På fråga om Beckerle under fångenskapen träffat någon italiensk journalist vid namn Trandafilo, förklarade Beckerle, att så ej var fallet och att han ej heller hört talas om honom. Däremot erinrade sig Beckerle, att han i Ljubljanskaja-fängelset suttit tillsammans med italienske ministern i Bucarest, Ondonigo, och italienske kanslisten (?) Simon, som tidigare tillhört italienska beskickningen i Sofia.

Troligen i november - december 1950 var Beckerle under några veckor intagen i Butyrskaja-fängelset, varifrån han i slutet av december 1950 överfördes till fängelset i Verchne Uralsk, där han blev kvar i cirka fyra månader. Sedan kom han på våren 1951 till Wladimir-fängelset och blev insatt i corpus III, där han under olika tidsperioder kom att sitta i cirka 10 olika celler, vars nummer han ej mer kan erinra sig.

Rörande de övriga fängelsebyggnaderna i Wladimir kände Beckerle till att ett corpus var belagt med kriminella fångar, och att ett annat innehöll ett sjukhus. I det senare var Beckerle förlagd vid ett tillfälle år 1955, då han fick dela cell med en polack, vars namn Beckerle glömt. På båda sidor om deras cell var ryssar insatta, med vilka Beckerle ej kunde ha någon knackningsförbindelse p g a dels språksvårigheter och dels risken för att dessa ryssar kunde vara engagerade av fängelseledningen som spioner.

Beckerle har under fångenskapen aldrig träffat någon svensk som varit fången och ej heller har han någonsin bestämt minne av att ha hört talas om någon sådan fånge. Möjligen kan det förhålla sig så, att någon i samband med någon transport mellan fängelserna sagt att han kommit att vara tillsammans med en svensk. Först kort före Bet Beckerle tillsammans med andra tyska fångar fick lämna Wladimir och Beckerle då i corpus III fick lov att tala med de andra fångarna i samma våningsplan, fick han reda på att Richter suttit tillsammans med en svensk - namnet hade Beckerle glömt. Likaså hade han i lägret i Friedland av Wallenstein fått reda på att denne skulle ha haft förbindelse med en svensk, vars namn var Wallenberger eller något liknande.

Rörande sina cellkamrater och fångar i angränsande celler i Wladimir, nämnde Beckerle, att förutom tyskar därockså funnits fångar från ett flertal olika nationer. Emellanåt fick Beckerle sitta ensam i en cell. Efter en sunds eftertanke nämnde han namnet på följande medfångar:

Kapten Martins (nu i Opladen),

Professor Clauberg (vilken Beckerle tagit bestämt avsteg från),

Fältmarskalk Schörner,
General Weidling (avliden),
Överstelöjtnant Geissler,
Heinrich Biermann (som varit Beckerles personlige
referent i Sofia),

Dr Pörzgen (tidigare pressattaché; nu utlandskorrespo-
dent i Moskva), och

Paul Wittern.

Beckerle förklarade vidare, att han i motsats till
många andra fångar icke ständigt höll i minnet i vilka
celler han varit i under olika tidsperioder. Under fången-
skapen försökte han i stället intressera sig för andra sa-
ker med hjälp av tillgänglig litteratur o. d.

Då jag frågade Beckerle om han i Wladimir träffat några
österrikare, svarade han, att han gjort det men att det
varit folk av en nivå, som gjorde att han ej gärna ingått
i närmare samtal med dem. Han kunde genast erinra sig
Franz Hawlik nu bosatt i Wien XXI. Anående denne var
Beckerle inte helt klar med hur han skulle bedoma honom.
Under fångenskapen förhöll sig Hawlik som en anständig män-
niska, men senare har Beckerle hört, att Hawlik i Österrike
skulle ha blivit inblandad i "någon historia".

Jag frågade därefter Beckerle om det funnits någon stor-
vuxen österrikare i Wladimir, som utgivit sig för att vara
mästerboxare. Hårtill uppgav han, att så var fallet och
att denne skulle heta Schöggel eller något liknande. Han
var en obehaglig person, som konstaterats gå ryssarnas
ärenden i fängelset, vilket han troligen gjort för att
skaffa sig själv fördelar. Under några veckor före Schöggels
frigivning - Beckerle kan ej närmare precisera tiden -
var de tillsammans i en cell. Schöggel hade talat från mor-
gon till kväll, men Beckerle hade ej alls lagt hans yttran-
den på minnet och kan ej erinra sig att Schöggel haft något
att säga om en svensk fånge. Det förekom ofta att Schöggel
fick flytta från cell till cell, vilket i viss mån berodde
på att hans medfångar strävade efter att bli av med honom

från den egna cellen. På detta förhållande kom Schöggel givetvis att känna till relativt mycket om sina medfångar.

Då jag frågade om Beckerle kände till huruvida Schöggel vistats i sjukhuset, uppgav han, att han var övertygad om att Schöggel varit där. Denne hade nämligen berättat om tyskar i sjukhuset och då kommit in på sådana detaljer - som senare visat sig vara riktiga - att han rimligtvis ej kunnat få reda på förhållandena utan att själv ha varit i sjukhuset. Enär Schöggel tydligen arbetade för den ryska fängelseledningen, lyckades han också utverka att få komma till sjukhuset, där förplägnaden var bättre än i corpus III. Beckerle betvivlade att Schöggel skulle ha varit boxare av klass, däremot var han utbildad massör, vilket Beckerle, som tidigare varit engagerad i sportkretsar, kunde bedöma.

I januari 1957 blev Beckerle uppringd av Schöggel, som då tillfälligt befann sig i Frankfurt a. M. Denne önskade sammanträffa med Beckerle, vilket dock ej blev av, enär Beckerle föreburit att han var upptagen vid tjänsten. Schöggel omtalade emellertid vid detta telefonsamtal, att han blivit anställd vid polisen i Salzburg, där han förut sade sig ha tjänstgjort. Anledningen till besöket i Tyskland uppgav Schöggel närmast vara att han kallats som vittne i det rättsliga förfarande som inletts mot fältmarskalk Schörner.

Beckerle kände till att Paul Koch cirka ett år efter sin återkomst till Västtyskland avlidit.

I Wladimir satt Beckerle även tillsammans med finnar, men deras namn kunde han ej komma ihåg.

För den händelse Beckerle senare skulle erinra sig något som kunde ha intresse för våra undersökningar, skulle han i brev till svenska ambassaden i Bonn meddela detta.

Frankfurt am Main den 15 april 1957.

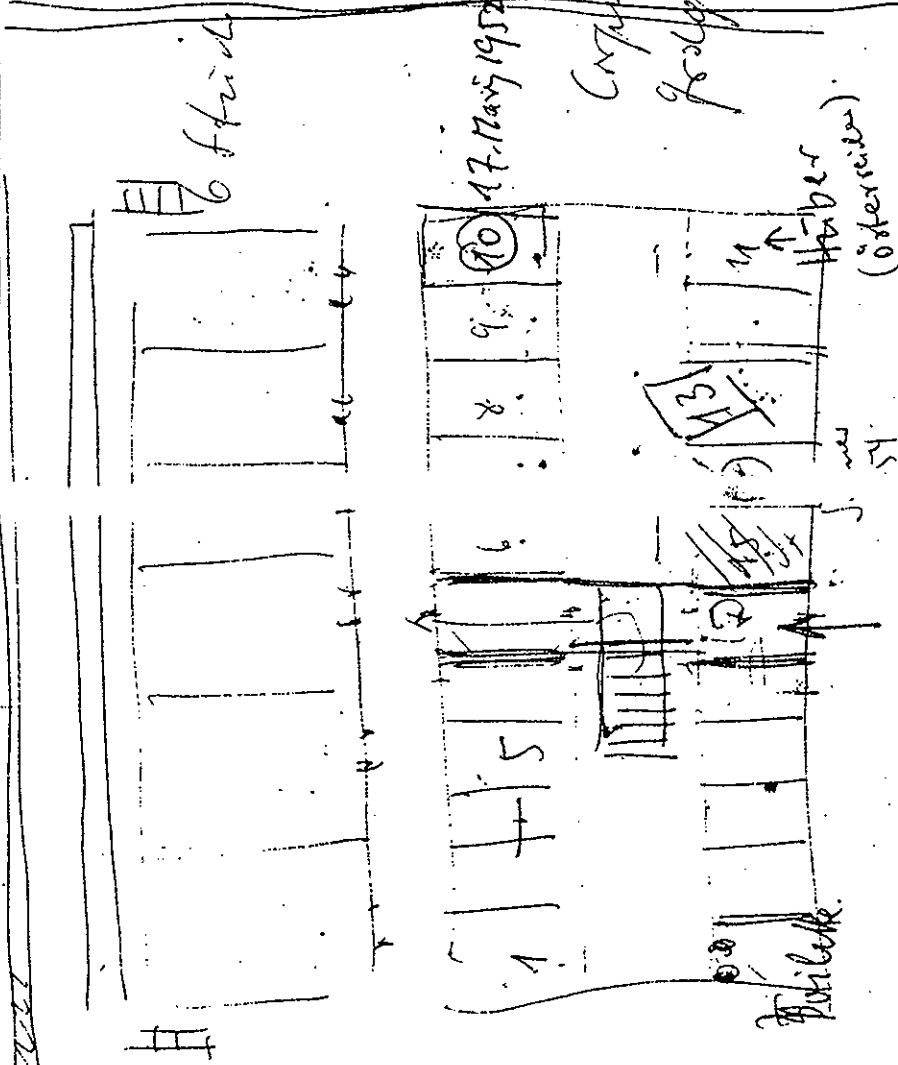

/S Lundström/

April 1955 - May 1955

Francz Hammer
(Tel. Gregory 174-6
Summer 54-55.

Ho Li Wen (32 years)

Hermann.
Margarethe (25 Jhr.)
(Zelle 9).

~~SECRET~~

Copy 4

[illegible]

Heber (Österreich)

600 pms II

W. H. L.

1954

Capitulum

Japan Edinburgh 1851

 π (time)

Principi Ketel: I

Wolfgang Meierstein
Hannover 42-Jahre

PM

angående samtal med tyske medborgaren, tjänstemannen Gustav Richter, hållet lördagen den 13 april 1957 i hans bostad i Ludwigshafen, Herdenstrasse 14.

Rörande de uppgifter, som förekommit i pressen, varav framgått, att Richter åberopat tre vittnen, vilka senare än 1947 skulle ha haft förbindelse med Wallenberg, förklarade Richter, att han avsåg följande tre fall.

1. I nr 34 av den i Ludwigshafen utgivna dagliga tidningen Die Rheinpfalz, som utkom den 9 februari 1957, förekommer en artikel, vari ingår en uppgift, att den italienske journalisten T m a n d a f i l o - tidigare fånge i Sovjetunionen den 9 februari 1957 skrivit i den italienska tidningen Il tempo, att han i april 1950 skulle ha träffat Wallenberg i cell 172 i Ljubljanskaja-fängelset. Uppgift härom var den 9 februari 1957 också intagen i nr 34 av tidningen General Anzeiger, utgiven i Ludwigshafen.
2. och 3. I nr 33 av den i Frankfurt am Main utgivna tidningen Abendpost den 8 februari förekommer en artikel, varav framgår, att S u p p r i a n och d e M o h r haft knackningsförbindelser med Wallenberg. Det framgår ej direkt av artikeln, att denna förbindelse upprätthållits efter 1947, men uppgiften är skriven på sådant sätt, att man kan få den uppfattningen. Rörande detta förklarade Richter, till vilken jag tidigare med uttalande om tack för hans föregående medverkan i våra undersökningar överlämnat vitboken, som jag i vissa delar översatt för honom, att - såvitt han kunde förstå - uppgiften om denna sena knackningsförbindelse med Wallenberg möjligen haft sin grund i att någon journalist tagit fasta på Claudio de Mohrs utsaga, intagen under nr 3 i vitboken. Enligt de Mohr har ju han den uppfattningen, att han själv och Supprian från deras cell nr 152 i Lefortovskaja-fängelset

1717

haft knackningsförbindelser med cellen rakt ovanför, där Wallenberg och Roedel skulle ha varit insatta, ända till april 1948, då de Mohr och Supprian förflyttades från cell 152.

+ + +

Jag förde därefter in samtalet på Richters erfarenheter från Wladimir-fängelset.

Han förklarade, att han tillsammans med överste Kitschmann den 17 mars 1952 överfördes till fängelset och insattes i en hörncell med nummer 10 i bottenvåningen av corpus II, som innehöll sjukhusavdelningen. Under sommaren 1952 flyttades de till corpus III till en hörncell med nummer 54 i 3:e våningen och förblev där i cirka fyra veckor, varefter de återfördes till cell 10 i corpus II. Richter och Kitschmann hölls strängt isolerade och de kunde endast i mycket liten utsträckning erhålla underrättelser om medfångar. Rörande dessa kände Richter till, att följande fångar vid olika tidsperioder befunnit sig i corpus II, nämligen

österrikaren Huber i cell 11 (en hörncell i bottenvåningen på andra sidan korridoren)

Graf Adelmann i andra våningen tillsammans med några japaner

major Keitel (ensam i en cell i andra våningen)

Dr Krenner tillsammans med en finne i tredje våningen

Wolfgang Meiners i tredje våningen; nu bosatt i Hannover.

Förutom i nämnda cell 10 har Richter också under kortare tidsperioder varit förlagd till andra celler i de övre våningarna i corpus II. Några av dessa cellnummer kunde Richter emellertid ej erinra sig.

Sommaren 1954 var Richter - fortfarande tillsammans med Kitschmann - insatt i cell 14 i bottenvåningen i corpus II. Därvid erfor Richter, att i den angränsande cellen 15 fanns en ryss, som emellanåt fick synnerligen högljudda raserianfall. I granncellen nummer 13 satt då några japaner, som Richter ej kunde få någon närmare knackningsförbindelse med.

Senare kom Richter och Kitschmann tillbaka till cell 10.

Richter lyckades då få knackningsförbindelse med österrikaren Franz Haumer, som satt i andra våningen i en cell rakt ovanför cell 10 tillsammans med senare avlidne friherre von Gregory. Denne blev sommaren 1954 förd till Moskva för operation. Cell nummer 9 stod under långa perioder tom eller var möjligen belagd med ryska fångar, som Richter ej vågade hålla någon knackningsförbindelse med.

Under tiden april - maj 1955 kunde Richter konstatera, att två österrikiskor vid namn Ilo Winkler (32 år gammal) från Wien och Margarethe Herrmann (25 år gammal) satt tillsammans i cell 9. I samband med att Richter och Kitschmann fått företaga promenader i den till corpus II hörande rastgården, hade Richter lyckats erhålla namnuppgifterna av kvinnorna, som då hade talat genom en springa vid deras cellfönster. I maj 1955 fick dessa kvinnor återvända till Österrike.

I september 1955 överfördes Richter och Kitschmann till corpus III till en cell i 4:e våningen, där de fick vara kvar till frigivningen. Därvid stod cellvärnarna på så att det stod fångarna fritt att besöka varandra inom samma våningsplan. Det visade sig då, att de tyska medfångarna ej haft reda på att Richter och Kitschmann funnits i Wladimir. Inom corpus III hade relativt goda knackningsförbindelser kunnat upprätthållas, medan detta var så gott som omöjligt i corpus II.

Richter hörde aldrig talas om att Wallenberg eller någon annan svensk skulle ha varit insatt som fånge i Wladimir.

I corpus II var - enligt Richters mening - emellertid isoleringen, som förut framhållits, så skärpt, att det mycket väl vore tänkbart, att under en följd av år hålla en fånge insatt utan större risk för att dennes existens blev känd.

+ + +

I samband med samtalen uttryckte Richter sin förvåning över att det av honom tidigare intalade tonbandet spelats

upp i svensk radio, utan att han först tillfrågats om så fick ske. Han menade, att han intalat bandet under den förutsättningen, att det endast var avsett för Raoul Wallenbergs moder. Richter ansåg, att han genom nämnda radio-utsändning allt för mycket fått framträda i förgrunden och hemställde bestämt om att ytterligare uttalanden från honom ej offentliggjordes.

Vidare förklarade sig Richter ej förtä, att familjen Wallenberg ej på något sätt hört av sig till honom, sedan han meddelat, vad han känt till om Raoul Wallenberg.

Richter ställde sig emellertid allt fortfarande beredd att till representanter för svenska myndigheter lämna ytterligare uppgifter i den mån han kunde erinra sig sådana av betydelse.

+ + +

Slutligen uppgav Richter, att han i nr 15 av den tyska veckotidningen Christ und Welt, som utgavs den 11 april 1957, fått ett beriktigande infort *örande de uppgifter bekräftande honom*, vilka i en artikelserie angående Wallenberg förut återgivits i tidningen. I denna har bland annat förekommit den uppgiften, att Richter före tillfångatagandet skulle ha varit verksam i Budapest, vilket ju är felaktigt, och som genom Richters insändare rättats till.

+ + +

Under samtalet upprättade Richter en skiss, närmast över corpus II i Wladimir.

Frankfurt am Main den 15 april 1957

S Lundström
/S Lundström/

aa / Lps

2/

Der Tagesspiegel (Berlin) - 19 april 1957

Ehrung für Wallenberg

Tsp. Berlin. Der Heinrich-Stahl-Preis 1957 wurde gestern abend von dem Vorsitzenden der Berliner Jüdischen Gemeinde, Galinski, dem Beauftragten der Familie des schwedischen Diplomaten Raoul Wallenberg im Berliner Ernst-Reuter-Haus überreicht. In einer Feierstunde, die aus Anlaß des vierzehnten Jahrestages des Aufstandes im Warschauer Ghetto stattfand, sagte Galinski, Raoul Wallenberg sei für die deutschen Juden ein Symbol für die namenlosen Helfer, die den Verfolgten während des Krieges zur Seite gestanden hätten.

Galinski kritisierte anschließend die „Renazifizierung“ des öffentlichen Lebens in der Bundesrepublik. Er erklärte, „die Renazifizierung unseres öffentlichen Lebens vollzieht sich lautlos. Die demokratischen Kräfte werden wie in der Weimarer Republik isoliert“. Weiter sagte Galinski, neonazistische Kreise hätten einen neuen „Angriff“ auf das Judentum begonnen. Es seien bisher nur Gruppen und Organisationen. Aber sie veröffentlichten antisemitische Pamphlete und Schriften, „obwohl in Deutschland nur wenige Juden übriggeblieben sind“.

Galinski kritisierte auch Offiziere der Bundeswehr, die nach einer Vorführung des Films „Nacht und Nebel“, in dem die Terrormaßnahmen der Nationalsozialisten gegen das jüdische Volk gezeigt wurden, lediglich geäußert hätten, „na, so schlimm wird es ja wohl nicht gewesen sein“. Derartige Offiziere seien unfähig, die Jugend eines demokratischen Staates zu erziehen, sagte er.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19

Bonn den 18 april 1957.

Förtroligt

N:o

BIL

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL

1 ex. genomslag t. Lorentzon

Broder,

På hemställan av legationsrådet Maenss i Auswärtiges Amts andra politiska avdelning ("Länderabteilung") besökte jag i morse Maenss, som bad att få orientera mig i följande angelägenhet.

Auswärtiges Amt hade mottagit en skrivelse från tyska ambassaden i Stockholm om att Rudolf Philipp bett ambassaden vidarebefordra ett av Philipp författat beriktigande av en nyligen i den illustrerade veckotidningen Der Stern publicerad artikel om fallet Wallenberg (artikeln insänd med handbrev Jödahl-Backlund 10.4.57). Maenss visade mig Philipps fyra sidor långa inlägga, vars sista stycke "Diese Analyse schrieb ich auf Anregung der Stockholmer Botschaft der Deutschen Bundesrepublik," efter samråd med Philipp överstrukits med bläck i det till Auswärtiges Amt insända exemplaret.

I ambassadens missiv bestrides att ambassaden på något som helst sätt uppmuntrat till ("angeregt") /^{en} sådan "analys" av artikeln. Vidare säges i missivet, att det sedermera framkommit att Philipp, tyvärr utan att härom informera ambassaden, skickat ett genomslag av sin exposé direkt till Der Sterns chefredaktör Henri Namen utan att ha strukit sista stycket.

Ambassaden säger sig ej ha velat underlåta att efterkomma Philipps begäran om vidarebefordran av beriktigandet

Herr Byråchefen B a c k l u n d ,
Stockholm.

ehuru - vilket man också sagt Philipp - "den riktiga vägen" hade varit att gå via svenska ambassaden i Bonn, vilket Philipp emellertid icke velat, varav tyska ambassaden drager slutsatsen, att Philipp befarat att "dort auf Zurückhaltung zu stossen".

Slutligen fäster ambassaden Auswärtiges Amts uppmärksamhet på att Philipp vid upprepade tillfällen uttalat sig mycket kritiskt om fallet Wallenbergs behandling från officiellt svenskt håll, vadan ambassaden tillråder Auswärtiges Amt att ej vidtaga någon åtgärd i detta ärende utan att i förväg ha tagit kontakt med oss.

Härtill har jag endast att tillägga, att Maenss yttrade att Auswärtiges Amt förmodligen komme att taga kontakt med redaktionen av Der Stern för att underrätta denna om att sista stycket i Philipps inlaga ej vore riktigt och ^{om} att denna passus i samförstånd med Philipp varit struken i det till Auswärtiges Amt inkomna exemplaret. Jag inskränkte mig till att taga detta meddelande ad notam.

Då man ju får räkna med eventualiteten att Philipp, därest hans inlaga ej blir återgiven i Der Stern så som han önskar, kommer att fullfölja sin polemik mot tidskriftens artikel, har jag ej velat underlåta att informera Dig om vad som förekommit.

u/ K.A. Damgren

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 23 april 1957.

19

N:o	2	bil.	BIL.
INK. D. N:o			
AVD.	GR.	MÅL.	

Broder,

./1-2

Här en avskrift av tyska röda korsets skrivelse ^{x)}
 samt ett privatbrev från Stockholm. Jag sänder med nästa
 kurir en avskrift av Suchdiensts skrivelse till Stockholm
 med några rader om Dina närmaste planer.

u/ Leif Leifland

x) Vid Leif Leifland / Lönköping 23.4.57.

Herr Sten Lundström,
 c/o Hotel Bender,
Dortmund.

exp. 23.4.57/5
 Riksbanken.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19

Bonn den 23 april 1957.

~~Förtroligt.~~
N:o

1 bil.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

Broder,

./.

Härmed ber jag få översända en avskrift av en skrivelse från tyska röda korsets Suchdienstcentral i Hamburg med dels några uppgifter om lägret i Noriljsk och dels en lista över tyskar och andra som vistats i detta läger. Lundström, som för närvarande befinner sig i Hamburg och under veckans lopp beger sig söderut, kommer närmast att ta kontakt med Kurt Neumann och Horst Günther Bachstek i Hamburg samt med Wilhelm Puzischa i Dortmund. Han beräknar anlända till Bonn någon gång under veckans lopp och kommer då att lämna ytterligare uppgifter om sitt program.

Som Du finner av Suchdiensts lista, är en, Hans Haunold, bosatt i Österrike och en annan, Richard Dahm, i Helsingfors.

u/ Leif Leifland

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Upp. m. K. 24.4 / Hed

DEUTSCHES ROTES KREUZ

SUCHDIENST HAMBURG

Abteilung II (Zivilgefangene in der UdSSR)

HAMBURG-OSDORF, DEN 18. April 1957
BLOMKAMP 51
FERNRUF: 827953-56
DRAHTANSCHRIFT: SUCHDIENST HAMBURG

Az.: A II/F 1/Kl.-Mi/Lo-
Bei Beantwortung bitte angeben!

An die
Schwedische Botschaft in Bonn
z. Hd. Herrn L u n d s t r ö m

(22c) B o n n
Koblenzer Str. 94

Betr.: Raoul W a l l e n b e r g
Bezug: Ihr persönlicher Besuch auf unserer Dienststelle
am 4. 4. 1957 - unser Schreiben vom 11. 4. 1957

Sehr geehrter Herr Lundström!

Wunschgemäß übermitteln wir Ihnen nunmehr den zugesagten Bericht über Norilsk:

Lager Norilsk Postfach Nr, Moskau 5110/32, interne, nur für den Postverkehr innerhalb der UdSSR bestimmte Nr., 384. Der Strafverwaltungsbezirk Norilsk liegt im Mündungsgebiet des Jenissej (70. Breitengrad). Die einzige Stadt, die noch im Aufbau begriffen ist, ist Norilsk, die heute ca. 50 - 100 000 Einwohner zählt. Der eigentliche Hafen ist Dudinka, ca. 120 km westlich. Er ist mit Norilsk nur durch eine Schmalspurbahn verbunden. Sonst gibt es keinerlei Bahnverbindungen dorthin. Das gesamte Gebiet, das höchstens drei Monate im Jahr auf dem Wasserwege erreichbar ist, wird allgemein als Tajmyr-Halbinsel bezeichnet. Es ist sonst lediglich durch Flugzeuge erreichbar. Im gesamten Strafgebiet sind folgende Bodenschätze vorhanden: Gold, Silber, Kobalt, größere Vorkommen von reinem Nickel und Kupfer, außerdem Kohle. Im genannten Bereich sollen sich schätzungsweise 35 bis 40 Lager befinden. Diese Lager waren in zwei Kategorien geteilt:

1. Strenge Zwangsarbeitslager (sogen. Spez.-Lager) und
2. Arbeitsbesserungslager (sogen. I.T.L. Lager mit eigener Verwaltung). Die einzelnen Lager sind in sich durchnummeriert.

Bisher wurden bekannt: 8 Spez. Lager mit den Nr. 1-5 u. 8. I.T.L. Lager sollen erheblich mehr dort sein, von denen uns bisher die Lager Nr. 6, 7, 9, 10 und 21 bekannt sind. Eine Gesamt-Belegungstärke läßt sich nicht angeben, da nur für die Spez.-Lager Einzelheiten über die Belegungstärke bekannt wurden. Nach dem Stand von Ende 1953 sollen sich damals ca. 17 000 Gefangene in den Spez.-Lagern befunden haben.

In der Mehrheit waren dort Ukrainer und der Rest umfaßte fast sämtliche Nationen. Der Anteil der Deutschen war verhältnismäßig gering. Im Schnitt weniger als 1 %. Vereinzelt befanden sich auch Kriegsgefangene darunter. Aus diesem Gebiet wurden entlassen:

Juli 1953: 24 Männer und 5 Frauen mit dem Transport 8/53.

Im Dezember 1953: 7 Männer mit dem Transport 12/53.

Im August 1954 sollen alle Deutschen aus dem Strafgebiet verlegt worden sein. Angeblich kamen sie nach Tajschet-Krassnojarsk.

Folgende Heimkehrer befanden sich im Lager 384:

Dr. Valerian Plater, Wiesbaden, Schlüchterstr. 14

Jakob Sukowski, Berlin-Schöneberg, Albertstr. 8

Kurt Neumann, Hamburg-Eimsbüttel, Ophagen 20

Gerhard Martens, Bad Godesberg, Schwannstr. 38

Christel Greger, Flensburg, Mühlenholz 39

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.

Lager 384/1:

Horst Günther Bachstek, Hamburg 13, Mittelweg 151.

Lager 384/2:

Wilfried Busch, Hannover, Göttinger Cuaussee 17.

Lager 384/3:

Gerhard Martens, Bad Godesberg, Schwannstr. 38
(s.Lg. 384)

Christel Greger, Flensburg, Mühlenholz 39
(s.Lg. 384)

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.
(s.Lg. 384)

Lager 384/4:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24
Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.
(s.Lg. 384)

Lager 384/5:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24.
(s.Lg. 384)

Lager 384/6:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24
(s. Lg. 384)

Ruth Lück, Exten Nr. 203 Kr. Rinteln.

Lager 384/7:

--

Lager 384/8:

--

Lager 384/9:

--

Lager 384/12:

Werner Matussek, Berlin-Tempelhof, Volkmannstr.20/24

Allgemein:

Hans Wagner, Schramberg, Hauptstr. 45, Kr. Rottweiler

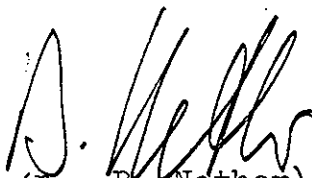
Hans Haunold, Hollabrunn/Ndr.Österr., Stadelstr. 51

Wilhelm Puzischa, Dortmund-Dorstfeld, Haiden-Rynschstr.20

Richard Dahm, Helsingfors/Finnl., Budewarden 34, 17-15.

Wir hoffen, daß Sie von den angeführten Heimkehrern weitere wertvolle Hinweise empfangen, und wir wären Ihnen dankbar, wenn Sie uns von den Ergebnissen Kenntnis geben würden.

Mit freundlichem Gruß

(Dr. B. Nether)

Avskrift

Deutsches Rotes Kreuz

Suchdienst Hamburg

Abteilung II (Zivilgefangene in der UdSSR)

(24a) Hamburg-Osdorf, den

18. April 1957

Az: A II/F 1/Kl.-Mi/Lo-
Bei Beantwortung bitte angeben.

An die
Schwedische Botschaft in Bonn
z.Hd. Herrn L u n d s t r ö m

(22c) B o n n
Koblenzer Str. 91

Betr.: Raoul W a l l e n b e r g
Bezug: Ihr persönlicher Besuch auf unserer Dienststelle
am 4.4.1957 - unser Schreiben vom 11.4.1957

Sehr geehrter Herr Lundström:

Wunschgemäß übermitteln wir Ihnen nunmehr den zugesagten Bericht über Norilsk:

Lager Norilsk Postfach Nr, Moskau 5110/32, interne, nur für den Postverkehr innerhalb der UdSSR bestimmte Nr., 384. Der Strafverwaltungsbezirk Norilsk liegt im Mündungsgebiet des Jenissej (70. Breitgrad). Die einzige Stadt, die noch im Aufbau begriffen ist, ist Norilsk, die heute ca. 50 - 100 000 Einwohner zählt. Der eigentliche Hafen ist Dudinka, ca. 120 km westlich. Er ist mit Norilsk nur durch eine Schmalspurbahn verbunden. Sonst gibt es keinerlei Bahaverbindungen dorthin. Das gesamte Gebiet, das höchstens drei Monate im Jahr auf dem Wasserwege erreichbar ist, wird allgemein als Tajmyr-Halbinsel bezeichnet. Es ist sonst lediglich durch Flugzeuge erreichbar. Im gesamten Strafgebiet sind folgende Bodenschätze vorhanden: Gold, Silber, Kobalt, grössere Vorkommen von reinem Nickel und Kupfer, ausserdem Kohle. Im genannten Bereich sollen sich schätzungsweise 35 bis 40 Lager befinden. Diese Lager waren in zwei Kategorien geteilt:

1. Strenge Zwangsarbeitslager (sogen. Spez.-Lager) und
2. Arbeitsbesserungslager (sogen. I.T.L. Lager mit eigener Verwaltung). Die einzelnen Lager sind in sich durchnummiert.

Bisher wurden bekannt: 8 Spez. Lager mit den Nr. 1-5 u. 8. I.T.L. Lager sollen erheblich mehr dort sein, von denen uns bisher die Lager Nr. 6, 7, 9, 10 und 21 bekannt sind. Eine Gesamt-Belegungstärke lässt sich nicht angeben, da nur für die Spez.-Lager Einzelheiten über die Belegungstärke bekannt wurden. Nach dem Stand von Ende 1953 sollen sich damals ca. 17 000 Gefangene in den Spez.-Lagern befunden haben.

In der Mehrheit waren dort Ukrainer und der Rest umfasste fast

sämtliche Nationen. Der Anteil der Deutschen war verhältnismässig gering. Im Schnitt weniger als 1 %. Vereinzelt befanden sich auch Kriegsgefangene darunter. Aus diesem Gebiet wurden entlassen:

Juli 1953: 24 Männer und 5 Frauen mit dem Transport 8/53.

Im Dezember 1953: 7 Männer mit dem Transport 12/53.

Im August 1954 sollen alle Deutschen aus dem Strafgebiet verlegt worden sein. Angeblich kamen sie nach Tajschet-Krassnojarsk.

Folgende Heimkehrer befanden sich im Lager 384:

Dr. Valerian Plater, Wiesbaden, Schlüchterstr. 14

Jakob Sukowski, Berlin-Schöneberg, Albertstr. 8

Kurt Neumann, Hamburg-Eimsbüttel, Ophagen 20

Gerhard Martens, Bad Godesberg, Schwannstr. 38

Christel Greger, Flensburg, Mühlenholz 39

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.

Lager 384/1:

Horst Günther Bachstek, Hamburg 13, Mittelweg 151.

Lager 384/2:

Wilfried Busch, Hannover, Göttinger Cuaussee 17.

Lager 384/3:

Gerhard Martens, Bad Godesberg, Schwannstr. 38
(s.Lg. 384)

Christel Greger, Flensburg, Mühlenholz 39
)s.Lg. 384)

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.
(s.Lg. 384)

Lager 384/4:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.
(s.Lg. 384)

Lager 384/5:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24.
(s.Lg. 384)

Lager 384/6:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24
(s.Lg. 384)

Ruth Lück, Exten Nr. 203 Kr. Rinteln.

Lager 384/7:

--

Lager 384/8:

--

Lager 384/9:

--

Lager 384/12:

Werner Matussek, Berlin-Tempelhof, Volkmarstr. 20/24

Allgemein:

Hans Wagner, Schramberg, Hauptstr. 45, Kr. Rottweiler

Hans Haunold, Hollabrunn/Ndr.Österr., Stadelstr. 51

Wilhelm Puzischa, Dortmund-Dorstfeld, Haiden-Rynschstr. 20

Richard Dahm, Helsingfors/Finnl., Budewarden 34, 17-15.

Wir hoffen, dass Sie von den angeführten Heimkehrern weitere wertvolle Hinweise empfangen, und wir wären Ihnen dankbar, wenn Sie uns von den Ergebnissen Kenntnis geben würden.

Mit freundlichem Gruss

gez. Dr. B. Nether

Avskrift

Deutsches Rotes Kreuz

Suchdienst Hamburg

Abteilung II (Zivilgefangene in der UdSSR)

(24a) Hamburg-Osdorf, den

18. April 1957

Az: A II/P 1/Kl.-Mi/Lo-
Bei Beantwortung bitte angeben.

An die
Schwedische Botschaft in Bonn
z.Hd. Herrn L u n d s t r ö m

(22c) B o n n
Koblenzer Str. 91

Betr.: Raoul W a l l e n b e r g

Bezug: Ihr persönlicher Besuch auf unserer Dienststelle
am 4.4.1957 - unser Schreiben vom 11.4.1957

Sehr geehrter Herr Lundström:

Wunschgemäß übermitteln wir Ihnen nunmehr den zugesagten Bericht
über Norilsk:

Lager Norilsk Postfach Nr. Moskau 5110/32, interne, nur für den Postverkehr innerhalb der UdSSR bestimmte Nr., 384. Der Strafvollzugsbezirk Norilsk liegt im Mündungsgebiet des Jenissej (70. Breitgrad). Die einzige Stadt, die noch im Aufbau begriffen ist, ist Norilsk, die heute ca. 50 - 100 000 Einwohner zählt. Der eigentliche Hafen ist Dudinka, ca. 120 km westlich. Er ist mit Norilsk nur durch eine Schmalspurbahn verbunden. Sonst gibt es keinerlei Bahnverbindungen dorthin. Das gesamte Gebiet, das höchstens drei Monate im Jahr auf dem Wasserwege erreichbar ist, wird allgemein als Tajmyr-Halbinsel bezeichnet. Es ist sonst lediglich durch Flugzeuge erreichbar. Im gesamten Strafgebiet sind folgende Bodenschätze vorhanden: Gold, Silber, Kobalt, grössere Vorkommen von reinem Nickel und Kupfer, ausserdem Kohle. Im genannten Bereich sollen sich schätzungsweise 35 bis 40 Lager befinden. Diese Lager waren in zwei Kategorien geteilt:
1. Strenge Zwangsarbeitslager (sogen. Spez.-Lager) und
2. Arbeitsbesserungslager (sogen. I.T.L. Lager mit eigener Verwaltung). Die einzelnen Lager sind in sich durchnummeriert. Bisher wurden bekannt: 8 Spez. Lager mit den Nr. 1-5 u. 8. I.T.L. Lager sollen erheblich mehr dort sein, von denen uns bisher die Lager Nr. 6, 7, 9, 10 und 21 bekannt sind. Eine Gesamt-Belegungszahl lässt sich nicht angeben, da nur für die Spez.-Lager Einzelheiten über die Belegungszahl bekannt wurden. Nach dem Stand von Ende 1953 sollen sich damals ca. 17 000 Gefangene in den Spez.-Lagern befunden haben.

In der Mehrheit waren dort Ukrainer und der Rest umfasste fast

sämtliche Nationen. Der Anteil der Deutschen war verhältnismässig gering. Im Schnitt weniger als 1 %. Vereinzelt befanden sich auch Kriegsgefangene darunter. Aus diesem Gebiet wurden entlassen:

Juli 1953: 24 Männer und 5 Frauen mit dem Transport 8/53.

Im Dezember 1953: 7 Männer mit dem Transport 12/53.

Im August 1954 sollen alle Deutschen aus dem Strafgebiet verlegt worden sein. Angeblich kamen sie nach Tajschet-Krassnojarsk.

Folgende Heimkehrer befanden sich im Lager 384:

Dr. Valerian Plater, Wiesbaden, Schlüchterstr. 14

Jakob Sukowski, Berlin-Schöneberg, Albertstr. 8

Kurt Neumann, Hamburg-Eimsbüttel, Ophagen 20

Gerhard Martens, Bad Godesberg, Schwannstr. 38

Christel Greger, Flensburg, Mühlenholz 39

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.

Lager 384/1:

Horst Günther Bachstek, Hamburg 13, Mittelweg 151.

Lager 384/2:

Wilfried Busch, Hannover, Göttinger Cuaussee 17.

Lager 384/3:

Gerhard Martens, Bad Godesberg, Schwannstr. 38
(s.Lg. 384)

Christel Greger, Flensburg, Mühlenholz 39
(s.Lg. 384)

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.
(s.Lg. 384)

Lager 384/4:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.
(s.Lg. 384)

Lager 384/5:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24.
(s.Lg. 384)

Lager 384/6:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24
(s.Lg. 384)

Ruth Lück, Exten Nr. 203 Kr. Rinteln.

Lager 384/7:

-. -

Lager 384/8:

-. -

Lager 384/9:

-. -

Lager 384/12:

Werner Matussek, Berlin-Tempelhof, Volkmarstr. 20/24

Allgemein:

Hans Wagner, Schramberg, Hauptstr. 45, Kr. Rottweiler

Hans Haunold, Hollabrunn/Kdr.Österr., Stadelstr. 51

Wilhelm Puzischa, Dortmund-Dorstfeld, Haiden-Kynschstr. 20

Richard Dahm, Helsingfors/Finnl., Rudewarden 34, 17-15.

Wir hoffen, dass Sie von den angeführten Heimkehrern weitere wertvolle Hinweise empfangen, und wir wären Ihnen dankbar, wenn Sie uns von den Ergebnissen Kenntnis geben würden.

Mit freundlichem Gruss

gez. Dr. D. Kether

Meddelat S. Lundström per lön 25/4/57

10/4/57

t

svensk - bonn

svensk - bonn

INK. AMT BONN		
D.nr. <u>IV 51</u>		
26 APR 1957		
AVD.	GR.	MÅL
	0	

87

cabinet sthm 119 24/4/57

svensk bonn

51 foeljande pressmeddelande idag foer publicering kl 19:
cit till svar paa den svenska noten den 19 februari i
wallenbergsaffaeren har sovjetregeringens utrikesministerium
meddelat den svenska ambassaden i moskva att i ministeriets
p.m. den 6 februari alla upplysningar framlagts vilka er-
haallits saasom resultat av en omsorgsfull och allsidig
undersoekning av vederboerande sovjetorgan. sovjetregeringen
foerfogar tyvaerr icke oever naagra som helst ytterligare
upplysningar, tillaeegges det i den nya noten slutcit=

cabinet+

cabinet sthm

aa / Zfw

Uppgiften att svenska flygare

— överlevande från den av rysarna 1952 nedskjutna DC 3:an — skulle finnas i ett ryskt fångläger, närmare bestämt i staden Norilsk i Sibirien, har varit synlig vid flera tillfällen. Det senaste meddelandet kommer från en lettisk kvinna som tagit sig över till Västtyskland och som bygger på upplysningar hon i Lettland erhållit från en 1955 repatrierad lettisk officer. Denne skulle i Norilsk ha sammanträffat med svenskarna; han sägs uttryckligen ha förklarat att det inte kunnat vara fråga om någon förväxling med balter av mer eller mindre svensk härstamning.

Uppgiften om svenska flygare i Norilsk är som sagt inte ny. När den för någon månad sedan publicerades — fast i betydligt vagare form — i en i Västtyskland utgiven lettisk tidning förklarade UD att departementet tidigare hade undersökt fallet, men kommit till slutsatsen att det rörde sig om en personförväxling. Man utgår från att UD denna gång inte nöjer sig med att ta kontakt med den lettiska kvinnan — som ju är ett andrahandsvittne — utan också söker komma i förbindelse med den lettiske officer som enligt uppgift personligen skulle ha sammanträffat med svenskarna i Norilsk. Inga förutfattade meningar bör få avhålla departementet från att gå till botten med denna sak.

aa / Lfll
DAGENS NYHETER, 23 april 1957
=====

"SVENSKA FLYGARE

CARL EINAR JONSSON

BÖRGE NILSSON

J. H. MATTSON

GOSTA BLAD

Den nedskjutna DC 3:an hade ovanstående besättning, men endast fyra omtalas som fångar i Norilsk, varför de andra fyra eventuellt skulle befinna sig på annan plats.

FÅNGAR I SIBIRIEN

ERIK H. CARLSSON

BENGT BOOK

IVAR SVENSSON

ALVAR ALMEBERG

Flykting förde budet från läger i Sovjet

Från DN:s Tysklandskorrespondent Bo Järborg

MÜNCHEN, måndag.

Glöm inte att meddela Sverige att svenska flygofficerare sitter i strafflägret i Norilsk i Sibirien! Med denna avskedshälsning lämnade en lettisk kvinna för en tid sedan Riga och for till släktingar i Tyskland. På lördagen hade Dagens Nyheters medarbetare ett samtal med henne i hennes nya hem utanför München. Hon upprepar meddelandet från Riga, som hon fått till vidare befordran av en f.d. lettisk officer, som i Norilsk träffat samman med fyra svenskar, överlevande från den DC-3:a tillhörande flygvapnet som ryssarna sköt ned i juni 1952.

Kvinnan, som vi här av säkerhetsskäl kan kalla fru K, kände den lettiske officeren sedan många år och var för god vän redan med hans far. Vid Lettlands återerövring av ryssarna blev officeren tagen till fånga och internerad i Sibirien. På hösten 1955 fick han komma tillbaka på grund av invaliditet. I november 1955 träffades fru K och officeren för första gången efter hans återkomst. Officeren berättade om sina många år därborta i Sibirien och om det sista lägret han suttit i.

Forts. sidan sju, spalt ett.

UD i kontakt Undersökningar

Utrikesdepartementet förklarar på Dagens Nyheters fråga att departementet har varit i kontakt med den lettiska kvinnan och att hennes uppgifter nu undersöks. Detta arbete fortsätter. Några uppgifter utöver detta vill man inte lämna på officiellt håll. UD:s förklaring torde innebära att man anser kontroll nödvändig om en svensk framstöt till Moskva skall kunna grundas på den lettiska kvinnans uppgifter.

"Glöm inte meddela var flygarna finns"

Det var Norilsk, som tydligen är ett läger för officerare av alla grader och alla nationaliteter. Där fanns representanter för alla de baltiska folken, där fanns österrikare, tsecker, rumäner och bulgarer. Under samtalslets gång sade officeren plötsligt:

— Och i smickeriet där jag arbetade, senast mötte jag också svenskar.

— Svenskar! utropade jag, säger fru K. Hur har svenskar kunnat komma dit, Sverige var ju aldrig med i kriget.

— Jo, det är svenska flygare, vilkas plan blev nedskjutet över Östersjön för några år sedan, förklarade officeren.

Han berättade vidare att hans svenska lägerkamrater varit mycket nedslagna och pessimistiska. Ingen hemma vet att vi sitter här, och därför kan ju heller ingen göra något för oss, sade de.

Sedan gick det en tid och fru K arbetade med att få sina tillstånd ordnade för att lämna landet. I maj förra året var allt äntligen klart. Pass var utställt, utresevisum fanns och fru K hade fyllt i otaliga frågeformulär.

"Glöm inte att meddela"

I två dygn gjorde jag ingenting annat än fyllde i formulär, säger hon. Ett av dem var tjockt som en bok. Jag höll nästan på att ge upp det hela, så mycket invecklade papper var det.

Men allt gick väl, dagen för avresan närmade sig. Vännerna ordnade ett avskedskalas. Dit kom också officeren. När han bjöd farväl sade han allvarligt:

— Glöm inte att meddela Sverige att svenska flygofficerare sitter i Norilsk!

Fru K var naturligtvis villig att vidarebefordra allt som kunde hjälpa svenskarna i Norilsk. Hon bad därför officeren att få en lista över namnen på de svenska officerarna, men han svarade:

— Nej, det är onödigt och farligt, du kan bli kroppsvisterad, gud vet hur många gånger på vägen, och finner man en namnlista hos dig råkar du i fara och svenskarna blir heller inte hjälpta. Det räcker om du talar om att det finns svenska officerare där. De svenska myndigheterna vet nog vilka människor är fråga om.

Med de orden reste fru K så till Västtyskland och friheten. Men när hon kom fram till sina släktingar blev hon sjuk, och sedan visste hon inte riktigt till vilken instans hon skulle vända sig med sitt meddelande. Så dröjde det en tid innan budet från Norilsk nådde fram till bestämmelselandet.

"Förväxling utesluten"

Fru K beklagar i dag att hon inte har mer detaljer att berätta om svenskarna.

— Jag var bara en budbärerska, säger hon, och jag fick ingenting mer veta än vad jag nu talat om. Jag skulle gärna velat ha möjligheter att ge tröst och hopp åt de svenska flygarnas hustrur och släktingar. Det kan jag nu inte. Jag kan bara upprepa den hälsningen jag fick att framföra: Det sitter svenska officerare i Norilsk, hjälp dem!

U K förklarar flera gånger att lettiska officerer som förmedlad

hälsningen från Norilsk är en absolut ärlig och pålitlig man. Hon anser det fullkomligt uteslutet att han skulle ha förväxlat baltavenska med rikssvenska, ty han hade också talat om att han träffat många baltar av svensk härkomst. Han kunde alltså utan vidare skilja på de två nationaliteterna.

Officeren togs till fånga av ryssarna redan 1944 och satt i läger till 1955 på hösten. Det är inte särskilt sannolikt att han på annat sätt än av de direkt berörda kunde ha hört tala om de svenska flygplan som sköts ned över Östersjön.

Frihet i sista ögonblicket

Fru K själv är också en mycket trovärdig kvinna. Hon är 62 år gammal nu och har ett svårt liv bakom sig. Redan i början på 20-talet kom hon i konflikt med de ryska kommunisterna, och hennes män blev strax efter den ryska annekteringen av Lettland dömd till döden. Halva sitt liv har förstörts av kommunisterna, säger hon.

När hon kom till Tyskland var hon så psykiskt och fysiskt utmattad att läkarna menade att hon kommit ut i sista ögonblicket. Två månader till och hon hade brutit samman totalt, sade de henne.

— De sista åren hade jag kontorsarbete, berättar hon. 10–16 timmar om dygnet fick jag arbeta. Det blev 420 rubel i månaden för det och det räckte precis till mitt rum, till svart bröd, salt och lök. Så levde vi i Riga. Det var ett svårt och tungt liv. Ännu i dag kan jag ibland tro att jag drömmer när jag vaknar upp här i Tyskland. Allting finns, varje dag blir man mätt, folk är vänliga och glada, man behöver aldrig vara rädd och man är fri. Jag kan knappast tro att det är sant!

Men just därför att vi har det så bra här i Västern får vi inte glömma dem som är kvar där på andra sidan, och särskilt inte dem som sitter bakom taggtråden i Norilsk och annorstädes.

Ätta sköts ned

Den svenska DC 3-an sköts ned av ryskt flyg 20 km öster om Färö norr om Gotland den 13 juni 1952. Planet hade åtta män ombord. — I rapporten från München nämns blott fyra. Planet tillhörde flygvapnet och var ombyggt till övningsplan för radionavigering. De åtta svenskarna ombord var radiotelegrafisterna Erik Carlsson, Bengt Book, Ivar Svensson, Carl Jonsson och Börge Nilsson, fanjunkarna Alvar Almeberg och Gösta Blad samt färdmekanikern J H Mattson. Om de lettiska uppgifterna stämmer, skulle fyra av dem sitta i ett annat fängslager eller också vara döda.

Sedan nedskjutningen har allt varit tyst om de svenska flygarnas öde. I en rysk not några dagar senare erkändes blott indirekt att DC 3-an hade skjutits ned.

Den 18 juni sköts ett av flygvapnets Catalinaplan ned av ryssarna väster om Dagö. Planet deltog i spaningarna efter den försvunna DC 3-an. Samtliga ombordvarande räddades av ett tyskt fartyg.

aa / 2/24

Tysk uppgift om svenskar okänd i UD

MÜNCHEN, måndag.

UP. Svenska ambassadtjänstemän har kontrollerat en uppgift av en lettisk kvinna om att fyra svenska flygare hålles fångna i ett straffläger i Sibirien och funnit att kvinnans uppgifter är i stort sett korrekta, uppgavs det på måndagen i lettiska flyktingskretsar.

Enligt dessa kretsar skulle tjänstemannen förklarat att den berättelse som "fru K" avgivit överensstämmer med liknande uppgifter som mottagits från tidigare tyska krigsfångar som återvänt från de ryska lägren de senaste två åren.

Svenska ambassadtjänstemän var inte tillgängliga under helgen för att bekräfta uppgiften om deras besök hos "fru K".

Hon berättade för ambassadtjänstemännen att hon besökts i Riga av en lettisk officer som frigivits från Norilsklägret i Sibirien 1955. Han hade berättat för henne att han träffat fyra svenskar som blivit nedskjutna över Östersjön i juni 1952 och sedan förts till lägret.

Enligt de lettiska talesmännen skulle de svenska ambassadtjänstemännen förklarat att hennes historia överensstämde till "omkring 99 procent" med liknande uppgifter från återvändande tyskar.

På UD vill man inte uttala sig om riktigheten i den tyska uppgiften förrän det svenska utredningsarbetet är klart. Man finner det dock egendomligt om svenska ambassadtjänstemän skulle ha lämnat lettiska flyktingskretsar uppgifter av denna karaktär. Att tyska krigsfångar skulle träffat svenskarna i Norilsk känner inte UD till.

Sten Lundström
p t Dortmund

Strängt förtroligt.
Dortmund den 25 april 1957
3 bil.

Ink. 26/4
Herr Lorentzon 26/4 / JPL

Broder,

./1-2
./.

Med förhoppning att få närslutna PM angående samtal med
Bachstelz och Kuzicha jämte handbrev till Lorentzon över-
bringade till honom med morgondagens kurir, sänder jag
härmed ovannämnda handlingar till Dig.

Mottog i dag på morgonen tacksamt Ditt ilbrev från
Bonn, daterat 23 april 1957.

Din tillgivna

Sten Lundström
/Sten Lundström/

Herr Attachén
Leif Leifland
o n n

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 26 april 1957.

Strängt förtroligt.

1 bil.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

Broder,

I anslutning till mina skrivelser den 17 och 23 dennes
ber jag närslutet få översända ytterligare ett till Dig
ställt, strängt förtroligt handbrev från Lundström.

./.

u/ Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,

Stockholm.

Exp.: Laddat Kuvert den 26.4. m.k. / Lfled

Sten Lundström
p t Dortmund

Strängt förtroligt.
Dortmund 25/4 1957.
2 bil.

*Bil till Liefland/
Lorentzon 26.4.57.*

Broder,

Jag har de senaste dagarna fortsatt med att taga kontakt med de personer, som Suchdienst i Hamburg förklarat ha varit i Norilsk. Trots min tidigare hemställan hos Suchdienst att endast få namn på personer, som varit där 1952 och därefter, synes tyvärr namnförteckningen omfatta även sådana personer, vilka befunnits i området före nämnda tidsperiod.

./.

Tisdagen den 23 april 1957 hade jag i Hamburg ett samtal med Horst Günter Bachstelz. PM över samtalet bifogas. Han hade - som framgår av berättelsen - över huvud taget aldrig varit i Norilsk. Uppgiften härom kan möjligen ha uppkommit genom en förväxling mellan Stalinsk och Norilsk.

./.

I går hade jag ett samtal med Wilhelm Puzicha, varom PM bifogas. Han är nu över 70 år gammal och är intagen på ett ålderdomshem i Dortmund. Det var följande mycket tidsödande att spåra upp honom. Som framgår av hans redogörelse hänförs sig hans vistelse i Norilsk till en ur vår synpunkt alltför tidig period.

+ + +

På vägen till Dortmund besökte jag bankdirektören Joachim Hans von Hinkelday i Gütersloh. Han uppgav, att hans broder, Heinz-Helmut, beräknas återkomma från USA till Wiesbaden någon av dagarna 5 - 7 maj 1957. Jag bad att till honom få framförd vår önskan om ett sammanträffande

err Sekreteraren
nnar Lorentzon
t o c k h o l m.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

~~akta~~

9

Stockholm den 25 oktober 1965.
Överlämnas av Utrikesdepartementet
till Ambassadören Jödahl, B o n n,
för strängt förtrolig kännedom.

Leif Leifland
(Leif Leifland)

och att meddelande om lämplig tidpunkt härför skulle lämnas till Leifland, vilket bankdirektören lovade ombesörja.

+ + +

Mina närmaste planer är nu att försöka få träffa

K r u m r e y (nämnd av Döring) i Düsseldorf,

S c h m i d t (111) i Krefeld,

R a m p e l b e r g (95) i Aachen och

S c h i l d k n e c h t (109) i Köln.

Därefter beräknar jag att helt kort besöka Bonn för att på söndag träffa P a t z o i Kaiserslautern.

Till slut ber jag om överseende med utskriften, som tillkommit under fältmässiga förhållanden.

Härliga hälsningar
Din tillgivne
Henrik Lundström
Henrik Lundström,

PM

angående samtal med tyske medborgaren, affärsbiträdet Horst Günter B a c h s t e l z, hållet i dennes bostad : Hamburg - Langenhorn, Ermlandweg 17 f, tisdagen den 23 april 1957.

I mars 1946 kom Bachstelz i fångenskap vid Cottbus i Östtyskland, varifrån han överflyttades till ett fängels i Bautzen. Under tiden mars 1947 till maj 1950 hölls han insatt i ett arbetsläger i Stalinsk. Därefter fördes han över till Swerdlowsk, varifrån han i oktober 1955 frigavs och fick resa till Västtyskland.

Under sin ryska fångenskap har Bachstelz aldrig träffat eller hört talas om svenskar i samma belägenhet.

På särskild fråga om Bachstelz också varit i Norilsk, svarade han nekande. Enligt hans förmenande kunde en sådan felaktig uppgift ha uppkommit genom att någon i Friedland vid registreringen förväxlat Stalinsk med Norilsk.

+ + +

Även Bachstelz hustru, som var närvarande vid samtalet, har varit fånge i Sovjetunionen. Hon befann sig åren 19 1955 i Workuta och sistnämnda år också i Potma, varifrån hon blev frigiven.

Icke heller hon har sett eller hört talas om svenska få i Sovjetunionen. Under fångenskapen har hon vid många t fällen fått arbeta (vid anläggande av järnvägar) tillsammans med män, varför det ej varit uteslutat, att hon kunde veta något om manliga fångar.

Dortmund den 25 april 1957.

PM

angående samtal med tyske medborgaren Wilhelm Puzicha, född den 3 mars 1887, hållet onsdagen den 24 april 1957 på evangeliska ålderdomshemmet i Dortmund - Hombruch, Am Spörkel 103, där han är intagen.

Puzicha råkade i fångenskap den 8 juni 1945 i Grünewalde. Kort därpå fördes han till Ryssland och till en början fick han under cirka 14 dagar arbeta i ett läger i Moloto I slutet av juli 1945 överflyttades han till Mariask, där han fick arbeta i lantbruk.

Sommaren 1949 fördes Puzicha till Norilsk. Såvitt han kände till fanns där två eller tre olika läger med tillsammans ungefär 38.000 fångar. Han kom i ett läger, där fångarna fick arbeta med kolbrytning. Själv var Puzicha sjuk och var under omkring nio månader intagen i en sjukbarack i lägret. Då han kom från sjukbaracken, var han fortfarande så sjuk, att han ej kunde arbeta. På grund av sitt dåliga hälsotillstånd kunde han ej göra så många iakttagelser i Norilsk.

På fråga om det fanns fabriker i Norilsk, förklarade Puzicha, att han möjligen hört talas därom, men att han nu ej kan erinra sig något bestämt därom.

I Norilsk fanns fångar från ett flertal olika nationer, men Puzicha har ej hört talas om att någon svensk skulle ha varit där.

Sommaren 1950 fick Puzicha lämna Norilsk och blev överflyttad till Krassnogjarsk. Härifrån transporterades han 1953 till Jasgino, där han fick arbeta under cirka ett år i ett läger. Härunder lyckades Puzicha ordna så att han - som av ryssarna betraktades som statslös - fick tillstånd att resa till Västtyskland. I augusti 1954

kom han till Frankfurt a. O., varifrån han i september 1954
flyttades till ett ålderdomshem i trakten av Berlin. Den
4 december 1954 kom Puzicha till Friedland.

Under fångenskapen har Puzicha aldrig träffat eller hört
talas om att någon svensk skulle hållas fången i Sovjetunio-
nen.

+ + +

Med hänsyn till Puzichas ålder och hans mindre goda minne
bör nog hans uppgifter angående antalet läger i Norilsk
och antalet fångar där tagas med viss reservation.

Dortmund den 25 april 1957.

Lundström
S Lundström

S. Lundström
p.t. Generalkonsulatet
Hamburg

Hamburg den 5 april 1957.

4 bil.

Strängt förtroligt.

26.4. Överlämnat av hr Lundström.

Originalen sända med kurer från GK

Hamburg / Lfhd.

Broder,

Jag tackar för brevet, som jag i dag fått mottaga och kommer att lägga upp resorna i påsktiden så att de komma att beröra Ratzeburg.

./... Sedan jag nu kommit igång med att fullgöra mitt uppdrag, får jag härmed översända utskrifter av samtal med major Keitel och Dr. Supprian. Båda ha i samband med samtal upprättat skisser över Wladimir i den omfattning de ha erfarenheter därav. Jag bifogar skisserna utan egen bearbetning med tanke på att sådan i sinom tid kan fullgöras efter min återkomst till Stockholm.

Under gårdagen var jag ute vid Suchdienst och hade ett samtal med Dr. Nether och en av hans medhjälpare. De skulle söka utvälja några tillförlitliga Heimkehrer från olika läger i Noriljsk och lämna uppgifter om deras adresser, vilka i brev kommer att tillställas mig under adress ambassaden i Bonn. En av adresserna fick jag omedelbart, nämligen till Dr. med. H a n s M o s e r, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24.

Vidare fick jag hos Suchdienst veta bostadsadressen till Beckerle, vilken är Frankfurt/Main, Schöne Aussicht 12 c/o Hoffmann. De Latrys nuvarande adress skulle de dessutom söka klarlägga och meddela i brevet till Bonn. Den Haus, som jag har upptagen på sid 36, torde enligt Suchdiensts undersökning vara identisk med underofficeren A l f r e d H a u s s, som bor under adress Feldrennach, Kreis Calw (i

Herr Sekreteraren
G. Lorentzon,
S t o c k h o l m.

närheten av Stuttgart), Marktplatz 24.

Slutligen kan jag om besöket hos Suchdienst meddela, att man även visade mig Wallenbergs akt. Enligt denna finnes en aktuell sak från början av mars i år. Då frågade Suchdienst avdelningen i Berlin om Hamburg-avdelningen kände till om Wallenbergs namn blivit nämnt på sistone i samband med de utfrågningar, som regelmässigt företas med personer, som återvända till Västtyskland. Svaret på detta var negativt. Emellertid framgår av skrivelsen från Berlin, att saken på något sätt blivit aktuell där. Nu kan man ju ej bortse ifrån, att ursprungshändelsen, som utlöst denna skrivelse kan vara en förfrågan av svenska generalkonsulatet i Berlin e.d. Alltnog förklarade Dr. Nether att han skulle göra sig underrättad om vad som kan ligga bakom skrivelsen och därefter bifoga resultatet i det omtalade brevet till Bonn.

Beträffande mina närmaste planer kan jag meddela, att jag i eftermiddag reser till Hannover, där jag lördag f.m. har fått ett samtal med general Angelis bestämt.

I övrigt kommer jag att följa den preliminära resplanen såvitt jag nu kan se.

Samtalet med Supprian hinner ej bli utskrivet innan jag lämnar generalkonsulatet i Hamburg, varför det får gå upp utan underskrift och justering, vilket jag har få anstå tills jag inträffar i Stockholm.

Slutligen har Generalkonsul Ekblad bött mig framföra, att Konsul Reinus fr.o.m. nästa vecka t.o.m. den 23 april har semester och att eventuella förfrågningar hos Suchdienst komma att bli något mer komplicerade att genomföra från generalkonsulatets sida. På något sätt kan dock även sådana förfrågningar klaras av.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren majoren (a.D.) Ernst-
Wilhelm Keitel, hållet tomdagen den 4 april 1957 på Hotell
Reichshof i Hamburg.

Keitel söktes av mig den 3/4 1957 i hans bostad
Timmendorfer Strand, Wohldstrasse 20, men det visade sig, att
han i början av veckan begivit sig på resa och de närmaste
dagarna skulle vara anträffbar i Hamburg hos några anförvante.
På så sätt kom jag där i kontakt med Keitel, som vid samtalet
lämnade följande uppgifter:

Under sin fångenskap i Sovjetunionen kom Keitel på
sommaren 1948 till fängelset i Wladimir, där han till en
början insattes i corpus III i cell 20. Senare kom han inom
samma corpus att i olika tidsperioder, som han numera ej kan
precisera, att vara insatt i cellerna 7, 48 och 53. Under de
första åren i Wladimir hölls fångarna där hårt isolerade. De
som satt i samma cell fick följas åt då de t.ex. skulle tvät-
ta sig eller gå på promenad i promenadgårdarna. På så sätt fick
en grupp fångar från en cell ej kontakt med fångar i andra
celler.

Beträffande utbyten av fångar i cellerna, uppgav Keit
att det i vissa fall kunde vara så att fångar i en cell fick
följas åt vid förflyttning till andra celler och på så sätt
hålla ihop år efter år. Å andra sidan förekom också att vis-
samma fångar i en cell flyttades därifrån och ersattes med andra
fångar som kom från någon annan cell. Något system i dessa
förhållanden kunde Keitel ej ange.

År 1950 blev Keitel sjuk och vistades i cirka 7 veckor
i augusti och september i ensamcell i sjukhuset, corpus II.
Inte heller i detta fall kan han erinra sig cellnumret eller
var cellen närmare bestämt var belägen. Under nyssnämnda
sjuveckorsperiod blev Keitel under cirka 14 dagar överflyttad
till corpus I i samband med en reparation i sjukhuset.

Först efter Stalins död 1953 blev isoleringen i Wlad-
imir något uppluckrad. En ytterligare mildring i fängelsedis-
ciplinerna uppkom i samband med att de österrikiska fångarna

1718

fått besked om att få återvända till hemlandet.

Keitel har senare vistats i sjukhuset i två omgångar, nämligen i mars 1955 och under tiden juni - september samma år.

I mars 1955 låg han för operation på sjukhuset och var då tillsammans med en österrikare, vars namn han ej kan erinra sig. Keitel kom ej heller ihåg cellnumret.

Under tiden juni - september 1955, då Keitel på nytt var intagen på sjukhuset, hade han som cellkamrat en gammal ryss vid namn S c h u l g i n. De var tillsammans i två eller tre olika celler, vars nummer Keitel ej kan erinra sig. Beträffande Schulgin har Keitel senare genom K r e n n e r, som upprätthåller brevförbindelse med Schulgin, erfarit, att Schulgin numera är frigiven och är intagen på ett ryskt ålderdomshem.

På frågan om Keitel kunde namnge någon annan medfånge i sjukhuset, svarade han, att han endast kunde erinra sig d e L a t r y. Denne var överlägsen i att hålla knackningsförbindelser och att inhämta upplysningar om andra fångar i Wladimir.

Jag frågade därefter Keitel om han under fångenskapen och särskilt i Wladimir hört talas om någon svensk fånge, vartill han svarade, att så ej var fallet.

Då jag frågade om han hört talas om Wallenberg, förklarade han, att han på senare tid läst om hans fall i tyska tidningar. Keitel har däremot inget bestämt minne av att Wallenbergs namn blivit nämnt i Wladimir.

På frågan om Keitel hört talas om någon medfånge vid namn Schöppel uppgav han, att så var fallet. Angående denne kände Keitel till att han utgivit sig för att vara mästareboxare - en sak som dock betvivlades starkt av medfångarna. Keitel höll Schöppel för att vara en tvivelaktig person. Keitel har ej lärt känna Schöppel, utan hans uppfattning om honom bygger endast på uttalanden av andra fångar i Wladimir.

Jag förde därefter G o g i b e r i d s e på tal. Keitel kände till ^{att} en georgier med detta namn suttit fängslad i Wladimir. Något ytterligare kände Keitel däremot ej till om Gogiberidse.

Rörande sin fångenskap, innan Keitel kom till Wladimir, uppgav han att han under tiden oktober 1947 - juli 1948 befunnit sig i Lefortowskaja och där haft admiral G u s e och L a n d w e h r v o n P r a g e n a u som cellkamrater. Angående Guse kände Keitel till, att han avlidit i Wladimir.

På ett uttalat önskemål från min sida, gjorde Keitel några skisser över de olika våningarna i Wladimir. De fönster, som han där ritat in på gavlarna till korridorerna, var försedda med mjölkglas, så att det var möjligt att se ut.

- - - - -

Under samtalet med Keitel visade det sig, att han hade svårt att uttala sig preciserat i detaljer om celler och medfångar. Trots mina försök att få samtalet in på enskildheter i nämnt slag kom han upprepade gånger in på att föra samtalet rent allmänt angående sina erfarenheter av Wladimir. Keitel förklarade vidare att han ej så mycket som många andra intresserat sig för detaljer om fångelselivet. Han hade accepterat sin situation och sökt intressera sig för att läsa befintlig litteratur o.d.

Hamburg den 5 april 1957.

S. Lundström
(S. Lundström)

Sten Lundström
p.t. Generalkonsu-
latet i Hamburg

Hamburg den 23 april 1957.

3 bil.

Strängt förtroligt.

Broder,

Sedan jag senast hade tillfälle att från Frankfurt a.M. via Bonn översända rapporter från min resa, har följande inträffat.

Den Dr.med. Hans Moser i Kassel, som varit fånge i Norilsk, visade sig ha flyttat till trakten av Stuttgart, nämligen till Hirschhorn/Neckar, Hauptstrasse 25 (eller Hirschgasse 25a). Samtal med honom får därför anstå tills ja kommer till de södra delarna av Västtyskland.

I Friedland träffade jag von Rosen och han var som vanligt mycket välvillig att hjälpa till vid våra undersökningar. Bl.a. fick jag där reda på att Holger Bergström, om vilken vi ju tidigare fått in flera uppgifter, återkommit till förbundsrepubliken Tyskland i november 1956. Jag bifogar ett utdrag från Suchdienst's registratur rörande honom. Såvitt jag kan förstå torde något samtal med honom ej vara nödvändigt. Skulle Du ha motsatt uppfattning ber jag Dig meddela detta.

För närvarande kommer så gott som uteslutande Aussie till Friedland. Endast ett fåtal Heimkehrer, som suttit i ryska fångelser eller läger ha ankommit dit efter våren 1956. Jag har sett igenom namnuppgifterna beträffande den senare kategorien - cirka ett trettiotal - och endast funnit den i oss tidigare kände Mülle, som kunde vara av intresse för dig. Kontakten med honom hålles ju av Leifland.

Moldering har enligt uppgift från sjukhuset i Göttingen friskskrivits och avrest till Österrike, varifrån hans fru härstammar. Närmare adress lyckades jag ej få.

I Friedland inhämtade jag också uppgifter angående

Herr
Sekreteraren G. Lorentzon,
S t o c k h o l m.

Norilsk. När jag i dag erfarit att ett brev från Suchdienst Hamburg anlänt till Bonn med uppgifter om samma sak (avskrift av brevet kommer Leifland att sända Dig med onsdagens kurir) bifogar jag här ingenting om detta. Telefonledes har jag emellertid fått några adresser i Hamburg och Dortmund, som jag skall uppsöka, då jag nu återvänder söderöver.

I Hannover var jag i tillfälle att tala med Dörfler PM angående samtalet bifogas.

Jag sökte även Wolfgang Meiners i Hannover, men träffade ej på honom. Han var ej bekant för Meldeamt annat än som utflyttad i november 1938 till Italien.

Under påskhelgen har jag vid två tillfällen varit uppi Ratzeburg för att söka kontakt med Schröder, som dock ej var där. Han brukar alltid anmäla i förväg, innan han företar något besök hos familjen Niemann, vilket han gjort till påsken. Jag har nu träffat den överenskommelsen med Schröders svägerska, att hon omedelbart skall skriva till Leifland, så snart hon får reda på att Schröder har för avsikt att komma till Ratzeburg.

Vidare har jag under helgdagarna talat med ten Hompel och Arnold Nietz. PM angående samtal med dem bifogas.

Som synes hade jag tur att träffa ten Hompel dagen innan han anträdde en långvarig resa till U.S.A.

Överste Palzo har tillskrivit mig att han är beredd att ta emot mig i Kaiserslautern söndagen den 28 april 1957 varför jag inriktar mig på att vara där då.

Mitt närmaste program är sen att - som förut framhållt - söka Norilsk-Heimkehrer i Hamburg och Dortmund - varefter jag reser till Krefeld och Aachen för återstående samtal där enligt den ursprungliga färdplanen. I Bonn torde jag väl därefter kunna bestämma mig för vidare färdriktning.

Till slut kan jag meddela, att jag har uppmärksammat Bo Järborgs artikel i DN i söndags beträffande Norilsk. Han nämner ju däri bl.a. att svenskarna skulle ha varit i en snickerifabrik - ett förhållande som jag givetvis skall söka klarlägga vid de fortsatta samtalen.

x x x x x x x x x

P.S. På eftermiddagen den 23 april 1957 har jag varit i förbindelse med Kurt Neumann i Hamburg, vilken var en dem, som Suchdienst i Hamburg nämnt såsom återkommen från

./.

Norilsk. Som synes av bifogade PM över samtalet, var han emellertid i Norilsk-området långt före den för oss aktuella tidpunkten. Däremot har han lämnat uppgifter om en man, som uppgivit sig vara svensk, och som 1944 - 1945 skulle ha varit i ett läger i Orssk.

(Sten Lundström)

Strängt förtrolig

P. M.

angående utdrag ur registraturen i Suchdienst, Friedland, rörande
Holger B e r g s t r ö m.

Holger B e r g s t r ö m inträffade den 27 november 1956 i Friedland efter att ha blivit frigiven i Bykovo (transporten bestod av 25 Heimkehrer). Han är född den 20 januari 1910 i Kiruna i Sverige, ogift, tysk medborgare med 12 års skolutbildning. Som yrke har han uppgivit student. Hans nuvarande adress har uppgivits vara Heidelberg-Pfaffengrund, Am Rosagraben 13, c/o Hügel.

Före andra världskriget utbröt, bodde Bergström i Händenburg /Oberschlesien, Turmstrasse 1. Han var i militärtjänst oktober 1943 - maj 1945 och tillhörde Waffen-SS, Kampfgruppe Der Fahnenjunkerschule Dresden.

Den 13 maj 1948 blev Bergström tillfångatagen i Leipzig och den 22 augusti 1948 dömd till döden för spionage, vilket senare genom en militärtribunal i Dresden omvandlades till 25 års straffläger.

Bergström har enligt följande förteckning varit insatt i olika straffläger:

Leipzig Kommandantur 13/5 1948 - juni 1948,
Dresden juni 1948 - 30/10 1948,
Sachsenhausen 30/10 1948 - 22/2 1949,
Fängelse i Brest - Orscha - Moskva - Kirow - Inta 22/2 1949 - 22/12 1955,
Potna 7 - 1 + 10 24/12 1955 - 26/9 1956
Potna II - Bykovo november 1956.
Hamburg den 23 april 1957.

(S. Lundström).

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren A r n o l d D ö r i n g
född den 1 december 1921, hållet onsdagen den 17 april 1957
i dennes bostad i Hannover, Yorckstrasse 11.

I november 1942 råkade Döring, som då var verksam inom ett tyskt militärt förband i rysk fångenskap strax väster om Moskva. Han fördes omedelbart till den ryska huvudstaden, där han ^{han} insattes ensam i en cell i Ljubljanskaja-fängelset, som blev kvar i till 1944. Ända fram till år 1954 fick Döring i olika fångelser och i olika celler ständigt sitta ensam. 1944 överflyttades han till Lefortovskaja-fängelset och fick stanna där till 1947. Ungefär med 1½ månads intervall blev Döring förflyttad till olika celler, som han nu ej kan närmare erinra sig belägenheten av, än mindre dess nummer.

Troligen under 1946 satt Döring under sex månader i en hörncell i 3:e våningen (tydligt i södra sidoflygeln, västra delen) och hade därvid knackningsförbindelse med den tyske diplomaten Z e c h l i n som senare avlidit under fångenskapen. Döring led vid denna tidsperiod av lungsäcksinflammation och var därför i mycket dåligt mentalt tillstånd. Troligen på grund härav, kan han numera ej i detalj erinra sig vad Zechlin meddelat. Döring tror dock, att ett meddelande från Zechlin gått ut på att en transport (två eller tre man) svenska diplomater förts till Lefortovskaja-fängelset. Zechlin hade möjligen nämnt något namn i sammanhanget, men detta hade Döring på grund av sin sjukdom ej lagt på minnet.

Från Lefortovskaja-fängelset flyttades Döring 1947 till Butyrskaja-fängelset. Inför en krigsrätt i Moskva blev han 1952 dömd till 25 års fängelse. Kort därefter transporterades han - fortfarande ensam till Wladimir-fängelset, där han sedan blev kvar till dess han den 13 oktober 1955 fick återvända till Västtyskland.

I Wladimir - som Döring betecknade som politisk isolator - insattes han i corpus II, sjukhuset, i bottenvåningen i cell 3, där han fick sitta ensam till april 1954. På grund

av att han ej hade någon cellkamrat, var det så gott som omöjligt att kunna hålla knäckningsförbindelser med andra celler. Såvitt Döring lyckades utröna, var cell nr 2 och cell nr 4 belagd med kriminella ryssar, som utbyttes med andra ungefär varannan månad. Till den ovanför liggande cellen lyckades Döring få kontakt och fick veta, att en sudettysk vid namn löjtnant L o r e n s c h u k hölls inspärrad där. Döring, som i samband med frigivningen blev i tillfälle att tala med Lorenschuck, fick reda på att han suttit ensam i sex år. Lorenschuck är numera sinnessjuk i sådan utsträckning, att något konkret rörande hans fängelsevistelse ej torde vara möjligt att erhålla.

Från sitt fönster - genom en liten lucka i trädglasrutans övre del - lyckades Döring vid några tillfällen se ut mot den till corpus II hörande rastgården. Härigenom var han också i tillfälle att höra vad de olika fångarna talat för språk under promenaderna. Han har vid sådana tillfällen ej gjort någon iakttagelse, som kunde tyda på att någon av fångarna var svensk medborgare. Å andra sidan ville Döring franhålla, att det torde ha funnits sjuka fångar, som varit så illa där, att de över huvud taget ej kunnat gå ut på promenad.

Två gånger om dagen hölls upprop med fångarna. Dessa fick då uppge sitt namn och tala om hur långt straff de blivit dömda. Det fanns emellertid också sådana fångar, som ej fick uppge sitt namn utan endast nämndes med nummer.

I april 1954 flyttades Döring till corpus III, och insattes i en cell (numret har han glömt) i översta våningen och kom då tillsammans med andra fångar. I denna cell var samtidigt insatta bl.a.:

Graf Adelmann

Sanitzer och

Jancsy.

Vidare fanns i cellen en del fångar från Östtyskland vars namn Döring säger sig ha glömt.

Någon gång under oktober månad 1954 flyttades Döring till en cell i 3:e våningen, där han kom tillsammans med professor Clauberg och minister B e c k e r l e.

Troligen i juni och i början av juli 1955 kom Döring till en hörncell i bottenvåningen av corpus III. Till en

början sade sig Döring ej kunna erinra någon annan cellkamrat härifrån än Sanitzer. Jag förde då namnen M a n f r e och S c h ö g g l på tal, varvid Döring genast förklarade, att dessa (österrikare) suttit samtidigt med honom i nyssnämnda cell.

Rörande Schöggel uppgav Döring att han måste betecknas som mycket tvivelaktig person, vars uppgifter måste behandlas med stor försiktighet. Schöggel gjorde sig i Wladimir känd för att gå fängelseledningens ärenden för vilket han emellanåt kunde få någon favör t.ex. litet bättre förplägnad. Han uppgav sig ha varit en framgångsrik boxare, vilket dock kunde konstateras vara felaktigt.

På frågan om Schöggel talat något om att han varit i sjukhuset i corpus II i Wladimir, förklarade Döring att han inte hade något bestämt minne därav, men han ansåg det vara sannolikt, att Schöggel varit där. Denne hade nämligen vid denna tid ett ej helt läkt operationssår på ena benet (efter en åderbräcksoperation?), varför han av allt att döma torde ha varit i sjukhuset på våren 1955.

Jag frågade därefter Döring om Schöggel nämnt något rörande någon svensk fånge, men Döring kunde ej erinra sig något sådant yttrande.

Sannolikt någon gång under sommaren 1955 i cirka fyra veckor satt Döring och Sanitzer i en cell i 3:e våningen i corpus III tillsammans med en man, som kallade sig "Earl of W y m o u t h", vilken var en utpräglad skojare och i fängelset kallades "Bobby". Denne torde numera ha frigivits, vilket Döring kommit underfund med efter att ha läst en notis i en hamburgertidning.

I samband härmed visade Döring ett tidningsurklipp från en tysk daglig tidning, troligen av den 11 april 1956. Tidningens namn framgick ej. Av artikeln kunde utläsas, att en 34-årig man, som kallade sig "Earl of Wymouth", men som troligen är identisk med en jugoslavisk medborgare vid namn K o r r i s c h e r, anhöllits av polisen i Hamburg för en rad bedrägerier.

Döring uppgav slutligen, att han - såvitt han kunde minnas - i juli 1955 suttit i cell 62 (?) i 3:e våningen i corpus III tillsammans med

Clauberg
Beckerle
Janitzer och
Renschle.

Beträffande Renschle kände Döring till, att han efter frigivningen till Västtyskland varit svårt sjuk.

Döring sade sig under fångenskapen ej ha hört talas om någon svensk fånge förutom vad han erfarit av Zechlin.

x x x x x x x x

Under samtalet med Döring fick jag det intrycket, att hans minne numera ej är helt förstklassigt.

Hannover den 18 april 1957

(S. Lundström)

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren, köpmannen Rudolf ten Hompel, hållet måndagen den 22 april 1957 i hans bostad i Hamburg 20, Eppendorfer Weg 274, telefon 48 30 52.

På min begäran lämnade ten Hompel följande kompletterande berättelse rörande sin vistelse i Wladimir-fängelset.

Sedan ten Hompel efter att ha blivit dömd förts till Wladimir i augusti 1948 insattes han i corpus III i en cell (numret komer han ej längre ihåg) omedelbart till vänster om ingången i byggnaden. I denna cell, där han fick tillbringa cirka sex veckor, fanns dessutom de tyska admiralerna von Bredow och Guse, den tyske professorn Clauberg, japanske kaptenen i flottan Maeda, ryske professorn Parin, estländaren T o p m a n n och en man vid namn Jasunas från Litauen.

Från denna cell flyttades ten Hompel i början av september 1948 inom samma corpus till cell nr 66 i 3:e våningen, belägen intill en där belägen mörk cell (Karzer). Samtidigt överfördes till cell 66 även professor Parin och kapten Maeda. I cellen var för övrigt följande fångar insatta (nämnda i ungefärlig kronologisk ordning allt efter som de suttit i cellen): tyske arkitekten Beyer (nu i Berlin), ryske medborgaren B e r e s c h v i l l i, finska kaptenerna Narbut och Puschkarjov, professor Clauberg, tyska medborgarna Pörzgen, Rensinghoff, Maier (den senare lider numera av sinnessjukdom), Landwehr von Pragenau, tyske översten Schildknecht, förut omnämnde litauern Jasunas, en amerikansk ingenjör (tidigare verksam i Manchuriet) vid namn Waller, samt två japaner U e n o och T a k e o k o (nu i Tokio). Dessutom fanns i cellen ytterligare en rysk medborgare, vars namn ten Hompel glömt.

Någon gång under år 1951 överfördes ten Hompel till corpus I i en cell, som han glömt numret på. Där fick han sitta tillsammans med Landwehr von Pragenau, Maier och den

kinesiske generalen Gu-ja-lin samt ytterligare en kines, vars namn ten Hompel ej kan erinra sig.

På hösten 1951 flyttades ten Hompel åter till cell 66 i corpus III, som då hade ungefär samma besättning som under den period han tidigare varit där.

Någon gång under 1953 förflyttades ten Hompel till cell 62 i corpus III, som han fick dela med tyske medborgaren Heinrich Biermann, tyska legationsrådet Dr. Mohrmann, österrikarna F u c s e k och W e r t e l och en japansk diplomat med ett namn som ten Hompel ej kan komma ihåg.

Senare överfördes ten Hompel till cell 64 i corpus III där följande medfångar var insatta: österrikarna Fucsek, Wertel, Scharaufstedter, S c h a r i t z e r (avliden) och tyske generalen P i e k e n b r o o k samt tyske översten Schildknecht.

Efter någon tid - troligen år 1954 - förflyttades de i cell 64 insatta fångarna till cell 19 i bottenvåningen i corpus III, där dessutom några japaner var insatta.

I augusti 1955 kom ten Hompel till cell 69 i 4:e våningen i corpus III och fick dela den med Pörzgen, Landwehr von Pragenau, Piekenbrook och Schildknecht. I en av granncellerna - i nr 68 eller nr 70 - satt Biermann och Dr. Vorwerk. Först i september 1955 fick celldörrarna vara olåsta och fångarna fick då besöka varandra inom våningsplanet.

I Wladimir talades ofta om Wallenberg, enär man ansåg det vara så sensationellt och upprörande att han, som varit knuten till en svensk beskickning, råkat i rysk fångenskap. Bland dem som talat om Wallenberg nämnde ten Hompel Rensinghoff, N a r b u t och Puschkarjov.

ten Hompel förklarade, att han numera ej med bestämdhet kan säga, att han hört talas om att Wallenberg skulle ha befunnit sig i Wladimir.

Enligt vad ten Hompel erfarit, indelade de ryska fängelsemyndigheterna i Wladimir fångarna i två kategorier, nämligen sådana, som dömts straff uppgående till högst 15 år och sådana, som dömts längre straff. De båda kategorierna hölls noga skilda åt från varandra. Enär ten Hompel liksom de flesta tyska fångarna tillhörde den kategori, som dömts lång straff, har han ej reda på vilka fångar, som tillhörde kategorien med kortare strafftid. Han höll inte för otroligt, att

Wallenberg kunde ha tillhört den sistnämnda kategorien.

Vidare kände ten Hompel till, att en del fångar under längre tid hölls isolerade i sjukhuset i corpus II i Wladimir. Bland andra skulle där ha befunnit sig en polsk general, som redan år 1939 råkat i rysk fångenskap. Hans namn kände ten Hompel, som själv aldrig varit i sjukhuset, ej till.

Beträffande corpus IV visste ten Hompel, att denna byggnad under längre tider stått tom men att i övrigt ryssar varit insatta där.

Jag förde därefter namnet G o g i b e r i d s e på tal. ten Hompel förklarade i anslutning härtill att han aldrig träffat honom men kände till hans namn och visste för övrigt endast att han hade namn om sig att vara mindre tillförlitlig.

På frågan, om ten Hompel träffat någon österrikare vid namn S c h ö g g l uppgav ten Hompel, att han troligen 1953 suttit tillsammans med honom i cell 62 i minst ett halvt år. ten Hompel betecknade Schöggel som en synnerligen otillförlitlig person, som före fångenskapen helt frivilligt åtagit sig att vara verksam inom tyska koncentrationsläger. I Wladimir gjorde sig Schöggel känd som cellspion, vilken kunde göra allt för att tillskansa sig förmåner. Särskilt Dr. Mohrmann hade under vistelsen i cell 62 svårigheter med Schöggel.

Jag frågade därefter ten Hompel om Schöggel någonsin varit i sjukhuset eller icke, vartill han svarade, att han hade det bestämde intrycket att Schöggel varit där och på så sätt fått bättre förplägnad.

Slutligen frågade jag ten Hompel om Schöggel berättat något om Wallenberg och fick därvid det svaret, att han inte trodde att Schöggel berättat något om honom.

x x x x x x x

ten Hompel uppgav till sist att han den 23 april 1957 skall anträda en resa till U.S.A., varifrån han beräknas återkomma till Hamburg först i augusti 1957.

Hamburg den 22 april 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig

P. M.

angående samtal med studeranden Harald N i e t z, född den 31/8 1926, hållet i hans bostad i Hamburg 22, Stieglitzstrasse 1, måndagen den 22 april 1957.

1951
I oktober/blev N i e t z tillfångatagen i Östberlin och insattes genast i ett östtyskt fängelse, där han i maj 1952 blev dömd till döden för spionage. Kort efter domen överfördes han till Ryssland och satt där under ca. 4 dagar i ett fängelse i Brestlitovsk. Han överfördes sedan till Butyrskaja-fängelset i Moskva och fick sitta där i ungefär 2 månader. I samband härmed blev hans straff omvandlat till 25 års fängelse. Under fängelsevistelsen i Ryssland och vid alla transporter mellan fängelserna hade Nietz dittills hållits ensam. Först den 25 juli 1952 kom han tillsammans med andra fångar. Han fördes då med en transport till Wladimir-fängelset. En tysk och några ryssar voro med i samma transport.

Den 26 juli 1952 anlände Nietz till Wladimir, där han under två dagar satt ensam i cell 58 i korpus 3. Efter att ha erhållit bad blev han den 28 juli 1952 insatt i cell 64 i tredje våningen i korpus 3. Som cellkamrater fick han där tyskarna

generalen A n g e l i s,

generalen vid Waffen-SS S t r e c k e n b a c h,

Herzog zu Mecklenburg (bor numera på Schloss Hemmelmark vid Eckernförde/Schleswig-Holstein),

Josef B ö h m (cellspion),

Franz L a n g e r (något intrigant),

georgiern Leo P a t a r i d s e (tidigare medlem i en anti-sovjetisk regering efter att ha flytt till Frankrike, tillfångatagen 1946 eller 1947 vid ryska gränsen, då han var på väg till Sovjet med ett budskap från exilregeringen i Frankrike).

Dessutom satt en

japan vid namn I n a g a k i och en

ryss Vassilij N i k a n o r o v (partiman).

Någon gång under tiden 10-15 januari 1953 överfördes Nietz till cell 45 i samma korpus. Till en början var han ensam tysk bland ryska fångar och en mandsju samt en japan. Den 1 december 1953 fördes ryssarna ut från cellen och andra fångar insattes i deras ställe. I ungefärlig kronologisk ordning kom cellbesättningen att bestå av följande personer:

österrikaren Dionysius E r t l (bor nu i Rein bei Graz, där hans far har en gästgivaregård). Han har varit fånge i många olika läger.

österrikaren Erich K o m i n e c k (bor nu i Wien XVI, Denglergasse 17),

armeniern D e v i d y a n (tidigare emigrerat till Frankrike, häktad i Sofia?)

polacken Stanislav K o n a r z (Warschawa),

japanen T o h i k a r a K u r o d a (diomat, som tjänstgjort i Mukden)

finnen Vitho M a x i m o v (bor nu i Helsingfors-Tölö, Idrottsgatan 36,

fransmannen G o u a z é (administratör med majors rang, som tillhört deuxième bureau, häktad i Budapest),

en judisk advokat vid namn Martin L i e b e r f r e u n d från Krakau, nu troligen bosatt i New-York hos sin bror,

österrikaren Josef M a i r (tidigare polistjänsteman, bor nu i trakten av Salzburg),

en man Zejd R a c h i m (som uppgivit sig vara egypter, vilket dock torde vara tvivelaktigt) samt

amerikanaren (Robert) Wilfred K u m i s (en person, som sällan talade rakt på sak utan ständigt överdrev sina erfarenheter) Han kom efter någon tid till sjukhuset i korpus 2, när han ådragit sig hudeksem.

De övriga fångarna i cell 45 överfördes i februari 1954 (eller mars) till cell 16 i parterrvåningen i korpus 3. Anledningen till denna förflyttning torde ha varit, att Nietz och hans cellkamrater vid en del tillfällen kastat ut meddelanden, instuckna i brödbitar, till andra fångar, som varit på väg till promenadgården. Från cell 16 visade det sig emellertid, att det gick att hålla god uppsyn över ingången till badet, och härigenom blev Nietz i tillfälle att se, vilka som satt i samma cell, när de samtidigt fördes till badet. Härigenom kom cell 16 att bli en av de bästa informationskällorna i fängelsebyggnaden. Ovanför cell 16 sutto några österrikiskor, med vilka Nietz och hans cellkamrater hade knackförbindelser. I stället för amerikanaren Kumis infördes en tysk vid namn Wolfram von H a n s t e i n (numera bosatt i Köln) i cellen. Von Hanstein har uppgivit, att han under sin fångenskap ständigt befunnit sig tillsammans med tyska medborgare och ej några utlänningar.

Troligen i oktober eller november 1954 överfördes de, som sutto i cell 16, till cell 77 i fjärde våningen i korpus 3, där de sutto i ungefär två veckor. Cellen var emellertid mycket

kall, och det lyckades fångarna att efter nämnda tid bli överförda till cell 73. I sistnämnda cell fick Nietz sitta kvar, tills han i oktober 1955 blev frigiven och fick anträda återresan till Västtyskland.

Nietz fick tillåtelse att skriva till hemlandet först i december 1953. Gouazé, Maximov och Lieberfreund fingo ännu senare sådant tillstånd, nämligen först i mars 1955.

På fråga, om Nietz under sin fångenskap träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet, förklarade han, att Maximov vid något tillfälle berättat, att han under sin första tid i rysk fångenskap i ett fängelse i Leningrad träffat eller suttit vägg i vägg med en svensk, som bott i Reval, där han varit representant för en svensk bilfirma. Maximov har möjligen berättat, vad svensken hette, men detta namn kunde Nietz numera icke erinra sig.

I Wladimir var Nietz ej i förbindelse med någon svensk, och han hörde där ej heller talas om någon svensk fånge.

I augusti eller september 1955 hade Nietz förbindelse med Eero P e l t o n e n, som satt i en granncell. Nietz kunde tala med honom så gott som dagligen genom ett vattenledningsrör.

Jag frågade därefter, om namnet Wallenberg var bekant för honom, varpå Nietz svarade, att så icke var fallet.

På fråga, om Nietz varit i förbindelse med en österrikare vid namn S c h ö g g l, förklarade Nietz, att han under en tid, då han satt i cell 16, varit i förbindelse med Schöggel, som då satt i cell 17. Mellan cellerna fanns nämligen blott en trävägg och det lyckades dem att tala med varandra genom att hålla en bleckmugg mot väggen som en megafon. Nietz kan icke erinra sig någonting om Schöggel.

Namnet Gogiberidse har Nietz endast hört talas om genom Pataridse, som berättat, att Gogiberidses fader varit en vitryske general, som råkat i fångenskap 1930.

Jag ställde därefter frågan, om Nietz kände till, huruvida fångar kunde hållas skarpt isolerade i Wladimir. Härpå svarade Nietz, att celler av sådan beskaffenhet funnos i korpus 2. Nietz kände till D ö r i n g, Theodor K r u m r e y (nu bosatt i Düsseldorf) samt ungraren Dr. Carl S c h a n d l (från Budapest senare frigiven till Ungern, varifrån han redan före upplöppet där kommit över till Wien, varifrån han numera troligen flyttat till Holland).

Nietz gjorde ett mycket vederhäftigt intryck. Samtalet med honom kunde föras på svenska språket, vilket Nietz lärt sig medan han var tillsammans med sina föräldrar, dels i Lettland och dels i Finnland.

Hamburg den 23 april 1957

(S. Lundström).

Strängt förtrolig

P. M.

angående samtal med spårvagnsföraren Kurt N e u m a n n, född den 30/1 1925, hållet i hans bostad Hamburg 19, Ophagen 20 ^{IV}, tisdagen den 23 april 1957.

I oktober 1943 råkade N e u m a n n i rysk fångenskap i trakten av Ilmen-See. Till en början fick han som krigsfånge arbeta ca. 18 km. bortom fronten på den ryska sidan. I augusti 1944 överfördes han till ett krigsfångeläger i Orsak i Uralbergen. Under sin vistelse där blev han på våren 1955 dömd till 15 års straffläger.

I lägret träffade Neumann en man, som sade sig vara svensk. Denne tjänstgjorde som tolk i lägret. Han torde ha varit född omkring 1913 - 1915. Det högra ögat hade han förlorat i kriget, och dessutom hade han ett stort ärr intill munnen. Han var ca. 185 cm. lång, hade en kraftig kroppsbyggnad, mörkt, nästan svart hår. Om sig själv hade mannen uppgivit, att han tjänstgjort som officer vid Waffen-SS och tillfångatagits, troligen vid Leningrad, omkring 1944. Beträffande sina anhöriga hade mannen icke uppgivit någonting, och han hade ej heller talat något om Sverige. Han kunde ett flertal språk, och han brukade vara med vid förhör och i samband med domars utfärdande, i den mån tolk var nödvändig vid sådana tillfällen.

Neumann erinrade sig, att mannens förnamn var W a l t e r, något efternamn hade Neumann icke uppfattat. Sedan Neumann den 18 maj 1945 flyttades från lägret, hörde han ej mer talas om "svensken".

I maj 1945 överfördes Neumann till Krassnogjarsk, där han var insatt i ett läger i 8 veckor. Efter denna tid förflyttades han till Norilsk-området, där han fick tillbringa 2 år fram till sommaren 1947. I detta läger fick Neumann vara "Kettensträfling" och tilldelades numret 4716. I Norilsk-området funnos oerhört stora läger. Neumann trodde sig veta, att mellan 40-50 läger skulle finnas inom området och att ungefär 300.000 civilister-krigsfångar funnos insatta där. Bland olika anläggningar, som funnos i Norilsk-området, nämnde Neumann kemiska fabriker och även snickerifabriker. Han kände däremot icke till, i vilken lägerpunkt någon snickerifabrik var belägen. Inom Norilskområdet fanns fångar av en mängd olika nationer. Neumann trodde, att även svenskar funnos där, men han kunde icke påminna sig något mer konkret därom.

Sommaren 1947 överfördes Neumann till Workuta, där han fram till 1948 fick tjänstgöra som järnvägsarbetare. Sedan flyttades han

*Överlämnat av Lundström den 26/4. Sämt
bild skickas via 134 Hamburg. / Lp/ld*

till Nowaja Semlja, där det fanns 17 eller 18 olika arbetsläger
1951 blev Neumann benådad och fick återvända till Västtyskland.

Ej heller under senare delen av sin fångenskap har han
hört talas om någon ytterligare svensk fånge.

Hamburg den 23 april 1957

(S. Lundström).

aa/10/11 Mkt. 27/1.
Lundström nicht. / yld
skriv bit. 27.4.

DEUTSCHES ROTES KREUZ

SUCHDIENST HAMBURG

Abteilung II (Zivilgefangene in der UdSSR)

HAMBURG-OSDORF, DEN 24. April 1957
BLOMKAMP 51
FERNRUF: 8279 53-56
DRAHTANSCHRIFT: SUCHDIENST HAMBURG

A II/F 1/Kl.-Mi/Lo-
Az.:
Bei Beantwortung bitte angeben!

An die
Schwedische Botschaft in Bonn
z. Hd. Herrn L u n d s t r ö m

(22c) B o n n
Koblenzer Str. 91

Betr.: Raoul W a l l e n b e r g
Bezug: Ihr persönlicher Besuch auf unserer Dienststelle
am 4. 4. 1957 - unsere Schreiben vom 11. und 18. 4. 1957

Sehr geehrter Herr Lundström!

Der Landesverband Berlin des Deutschen Roten Kreuzes hat uns auf unsere Anfrage hin eine Kopie des Schreibens vom 15. 4. 1957 zugeleitet, das von Berlin aus in dieser Angelegenheit an das Schwedische Generalkonsulat, Berlin W 35, Rauchstr. 25, z. Hd. von Herrn Zetterström gerichtet wurde. Zu Ihrer Orientierung übermitteln wir Ihnen eine Abschrift der uns zugegangenen Nachricht.

Mit freundlichem Gruß

i.A.

(Milde)

Anlage

1 Abschrift

A b s c h r i f t

DEUTSCHES ROTES KREUZ
Landesverband Berlin
Landesnachforschungsdienst

Berlin-Dahlem, den 15. 4. 1957
Im Dol 2

An das
Schwedische Generalkonsulat
z. Hd. Herrn Zetterström

B e r l i n W 35
Rauchstr. 25

Betr.: W a l l e n b e r g , Raoul, schwed.Staatsangehöriger.
Bezug: Geführter Schriftwechsel.

Sehr geehrter Herr Zetterström!

Vom Deutschen Roten Kreuz, Suchdienst Hamburg, Abt.II, erhielten wir nachstehende Mitteilung:

"Am 4. 4. 57 suchte uns Herr Sten Lundström vom Schwedischen Auswärtigen Amt auf und bat darum, daß Sie uns davon in Kenntnis setzen, auf wen der Spurenhinweis zurückgeht, daß sich Raoul Wallenberg in den Jahren von 1948 - 1953 im Gefängnis Wladimir befunden haben soll. Herr Sten Lundström hat uns gebeten, ihm Ihre Nachricht an die Schwedische Botschaft in Bonn weiterzuleiten. Wir wären Ihnen dankbar, wenn Sie die Angelegenheit bevorzugt behandeln könnten."

Wir halten es nunmehr doch für das Beste, daß Sie von sich aus Herrn Lundström informieren und die Auskünfte aus Ihren Unterlagen übermitteln. Der Gewährsmann für die Aussage, daß sich der Gesuchte im Gefängnis Wladimir befunden hat, Herr Theodor M u l l e , Neuss, Graf Landsbergstr. 3, ist Ihnen bekannt.

Wir danken Ihnen für die Erledigung dieser Angelegenheit und zeichnen

mit vorzüglicher Hochachtung

gez.Oehlschläger

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGENBonn, den 26. April 1957.
Koblenzer Str. 91.

19

N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Herrn Oberleutnant Karl R a m p e l b e r g ,
4.Pz. Btl. 15, Nachrichtenkasernen,
W e t z l a r.

Sehr geehrter Herr Oberleutnant Rampelberg,

Da ich mit Ihnen über das Schicksal gewisser schwedischer Staatsangehöriger gern sprechen möchte, wäre ich für eine Mitteilung sehr dankbar, ob ich Ihnen, um ein Zusammentreffen zu vereinbaren, anrufen könnte. Ich bin zu erreichen bei der Königl. Schwedischen Botschaft in Bonn, Koblenzer Strasse 91.

Ich möchte hinzufügen, dass ich Ihre Anschrift von Herrn de Latry bekommen habe.

Mit vorzüglicher Hochachtung

(Sten Lundström)

Exp. 27/4 / LfL

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn, den 26. April 1957.
Koblenzer Str. 91.

19

N:o

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

Herrn Gesandten a.D. Adolf-Heinz B e c k e r l e ,
Frankfurt am Main,
Eschersheimer Landstrasse 270.

Sehr geehrter Herr Gesandten Beckerle,

Ich möchte meinen besten Dank für Ihren Brief vom
24. April aussprechen, in dem Sie die grosse Freundlich-
keit gehabt haben, mir ein Tableau über Ihren Aufenthalt
in verschiedenen Gefängnissen zu übersenden.

Mit den Ausdruck meiner vorzüglichsten Hochachtung

(Sten Lundström)

Exp. m. v.p. 27/4 / Lp

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Leifland
XXXXXX/XX
Lundström/BW

Bonn, den 27. April 1957.19
Koblenzer Str. 91

N:o

BIL

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MAL

Deutsches Rotes Kreuz
Suchdienst Hamburg
Blomkamp 51
Hamburg-Osdorf
z.Hd.d. Herrn Dr. B. Nether

Az.: A II/F 1/Kl. - M1/Lo -

Sehr geehrter Dr. Nether,

Ich beehre mich, den Empfang Ihren Schreibens vom 18. und vom 21. April mit Angaben über die Lagern in Norilsk zu bestätigen, und danke verbindlichst für die damit übersandte Liste über deutsche Staatsangehörige, welche sich in diesem Lager befanden. Ich werde mir erlauben, zur gegebenen Zeit mit einem Bericht über das Ergebnis meiner Besuche bei diesen Deutschen zurückzukommen.

Mit freundlichem Gruss

(S. Lundström)

Emp. 27/4 / Lled

KUNGL. SVENSKA Lundström/BW

BESKICKNINGEN

Sten Lundström

p.t. Bonn

Bonn den 27 april 1957.

19

Strängt förtroligt

N:o

2 BIL

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MAL

Broder,

På vägen mellan Dortmund och Bonn har jag sökt träffa de i mitt handbrev av den 25 april 1957 angivna fyra personer; tyvärr med negativt resultat.

I Krefeld uppsökte jag generalöverste R u d o l f S c h m i d t s adress. Av en granne fick jag veta att Schmidt avlidit för cirka 14 dagar sedan.

Folkbokföringen för det centrala Düsseldorf kände ej till någon man vid namn T h e o d o r K r u m r e y. Runt om innerstaden finns emellertid en rad olika Meddeamt, vars behörighetsdistrikt även omfattar adresser i Düsseldorf. Då en rundresa till alla dessa myndigheter skulle ta för lång tid ämnar jag istället söka få en mer fullständig adress via Suchdienst i München, om detta är möjligt.

I Köln sökte jag flera gånger överste F r i e d r i c h S c h i l d k n e c h t i hans bostad, men han var ej hemma. Efter att jag lämnat mitt kort ringde han mig följande morgon till Dom Hotel i Köln, där jag bodde. Han förklarade, att han ej kunde ta emot mig på grund av att han skulle företaga en tjänsteresa för det försäkringsbolag, där han numera är anställd. Vi kom överens om att jag skriftligen skulle anmäla om och i så fall när jag på nytt kunde taga kontakt med honom.

C h a r l e s R a m p e l b e r g, som numera skriver sitt förnamn: K a r l, hade flyttat från den av oss kända

Sekreterare G. Lorentzon

S t o c k h o l m

Exp.m. K. i lachert Unverf. 27.4/1957

adressen i Aachen till en annan adress i samma stad. Även härifrån flyttade han i januari 1957 till Wetzlar, där han nu som Oberleutnant tillhör Bundeswehr och har sin förläggning i en Nachrichtenkasernerne. Även i detta fall ämnar jag genom skriftligt meddelande söka få till stånd ett sammanträffande.

I går kväll hade jag ett samtal med H e r m a n n S t r e c k e r. PM över samtalet med honom bifogas. ./.

Närmast går mina planer ut på att uppsöka

Gerhard Martens i Bad Godesberg (Norilsk)

Dr Valerian Plater i Wiesbaden (Norilsk) och

överste Paltzo i Kaiserslauten (Wallenberg).

I fortsättningen kommer jag därefter att i möjligaste mån taga Norilsk-Heimkehrer med förtur i enlighet med vår överenskommelse i dagens telefonsamtal.

Slutligen bifogar jag ett brev som jag idag mottagit från minister Beekerle. ./.

(S. Lundström)

Adolf-Heinz Beckerle

Verk. 27/4.
Wohnsitz: Lendström / Lendström 27/4
Frankfurt, den 24.4.57.

Eschersheimer Landstr. 270.

Sehr verehrter Herr Landström!

Da ich einige Tage verreist war, hat sich
mein Schreiben etwas verzögert.

Nachstehend übermittle ich Ihnen eine Zusammenstellung der Herren, mit denen ich während meiner Gefangenschaft zusammen war, unter Angabe des Zeitpunktes und der Gefängnisse.

Zeitraum	Gefängnis	Namen
September-Weihnachten 1944	Moskau, Lefort.	Wittern von meiner Gesand.
Weihnachten 1944-April 1945	Moskau, Lubjanka	Baron Uexküll
April-Mai 1955	Moskau, Lubjanka	Einzelhaft.
Mai-Juni 1945	Moskau, Lubj.	Polizeiattaché Richter a. Buk
Juni-Anfang Juli 1945	Moskau, Lubj.	Dazu General v. Niedermaier.
Anfang-Mitte Juli 1945	Moskau, Lefort.	Richter.
Mitte Juli-August 1945	Moskau, Lubj.	Uexküll und Rattenhuber.
August 1945	Moskau, Lubj.	Uexküll u. General Hansen.
Ende August-September 1945	Moskau, Lubj.	General Hansen
September 1945	Moskau, Lubj.	Sonderführer Schäfer.
September-Oktober 1945	Moskau, Lubj.	Dazu Professor Bock.
Oktober 1945 (4 Tage)	Moskau, Lefort.	Schäfer.
Oktober-November 1945	Moskau, Lubj.	Schäfer u. General von Österreich.
November 1945-Januar 1946	Moskau, Lefort.	Oberstleutnant Lisong K.
Januar-März 1946	Moskau, Lubj.	Schäfer u. General von Bennevenigi.
März-Juni 1946	Moskau, Lefort.	Dr. Schmidt-Damon u. Schönborn.

Juni 1946-Mai 1948	Moskau, Lubj.	General Weitling
Mai 1948-November 1948	Moskau, Lefort.	Weitling
November 1948-Mai 1949	Moskau, Lubj.	Dr. Panzinger u. ital. Gesandter Ondenigo.
Mai 1950-Oktober 1949	Moskau, Lubj.	Ondenigo.
Oktober 1949-März 1950	Moskau, Lubj.	Einzelhaft.
März-September 1950	Moskau, Lubj.	Dr. Panzinger u. Rolf Niemaier.
September-Oktober 1950	Moskau, Lubj.	Niemaier.
Oktober-November 1950	Moskau, Lubj.	Dr. Panzinger u. Niemaier.
November 1950-Juni 1951	Moskau, Burt.	Prinz Konoi
Juli-November 1951	Moskau, Burt.	Einzelhaft.
November 1952-April 1952	Werek Uralsk.	
April 1952-Oktober 1955	Wladimir	

Von den Österreichern, mit denen ich in Wladimir zusammen war,
kann ich Sie sich interessierten, erinnere ich mich noch an
Dr. Ernst Krenner, Salzburg-Aigen, Waldburgergasse 44 und Kurt
von Landwehr, Hainburg (Donau), Krankenhaus sowie Dr. Turyn, Wie
Ich bin mir bewusst wie dürftig und oberflächlich meine Angaben
sind und bedauere es sehr, dass ich infolge der Umstände und des
Zeitabstandes Ihnen nicht mehr behilflich sein kann.

Mit den besten Grüßen

Ihr sehr ergebener

Alfred Zecher

19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MAL.

Strängt förtrolig P.M.

angående samtal med Regierungsamtmann im
Auswärtigen Amt Hermann Strecker, hållet i
hans bostad i Bad Godesberg, Eltvillerstr. 5,
fredagen den 26 april 1957.

Den 21 augusti 1945 blev Strecker, som tidigare varit sekreterare vid tyska konsulatet i Leningrad, tillfångatagen i Thüringen. Därefter var han fången i Weimar, Potsdamm och kom 1946 till Moskva där han insattes i Ljubljanskaja-fängelset. Strecker kan numera inte erinra sig i detalj i vilka celler han suttit eller vilka hans cellkamrater under olika tidsperioder varit. Under de tre år Strecker satt i Ljubljanskaja-fängelset kom han att vara insatt i samtliga etager i fängelset med undantag för den våning där kvinnor hölls fångna. Under uppehållet i Ljubljanskaja hörde Strecker av någon tysk fånge, att en svensk vid namn Wallenberg också skulle vara fånge i Moskva. Strecker kan ej närmare erinra sig den som sagt detta, men han höll för troligt att det kunde vara R i c h t e r som berättat härom.

I två olika perioder under det Strecker satt fängslad i Moskva var han också insatt i Butyrskaja-fängelset, vid båda tillfällena under cirka 14 dagar. Sedan han 1949 blivit dömd förflyttades han till fängelset i Wladimir där han blev insatt i Corpus III. I detta fängelse förblev därefter Strecker fram till oktober 1955 då han blev frigiven. Under vistelsen i

Wladimir var han också under några kortare perioder förlagd till sjukhuset i Corpus II.

På fråga angående i vilken våning Strecker satt i corpus II, förklarade han, att han nu ej bestämt kunde komma ihåg detta, men att det möjligen kunde varit i III:e våningen i en tvåmanscell. Bland fångar som hölls insatta i corpus II nämnde Strecker en tysk vid namn F r i t z S p e r l i c h som suttit där i cirka två till tre månader och en rysk f.d. gendarmofficer vid namn I B e s s o n o f f. Sperlich blev frigiven tidigare än Strecker. Beträffande Bessonoff kände Strecker till, att han suttit länge i Wladimir och troligen endast i sjukhuset. Numera är han frigiven och bosatt under adress München 54, Seehamerstr. 1, Baracke 3 A, Zimmer 3 bei Alexandroff. Han torde numera vara omkring 70 år gammal.

På fråga om Strecker under den ryska fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet svarade han, att han endast hört talas om Wallenberg, som förut angivits. Däremot hörde Strecker i Wladimir ej något om Wallenberg, ej mindre att han skulle vara insatt där. Strecker ville dock framhålla, att ett flertal diplomater hölls fängslade i Wladimir, varför det ur den synpunkten icke vore omöjligt att en man som Wallenberg skulle ha kunnat blivit förlagd dit. I Wladimir träffade Strecker en ryss vid namn I s a k W o l f i n. Denne skulle tidigare ha tillhört ryska beskickningen i Stockholm och senare råkat i fångenskap och blivit insatt i fängelse. Wolfin talade om att han kände till att en dam, troligen av skandinavisk härkomst, som varit sekreterare till ryska ministern i Stockholm, fru Kollontay, ~~vilken~~ efter fru Kollontays död blivit häktad och insatt i Wladimir. Wolfin hade haft den uppfattningen, att denna dam blivit häktad enär hon kände till fru Kollontays verksamhet så väl att hon mycket väl skulle kunna ge ut hennes memoarer. Wolfin hade också blivit hämtad till förhör beträffande fru Kollontays sekreterare, vilket troligen inträffade 1952.

Strecker kände till att följande personer hållits

fängslade i Wladimir:

Generalkonsul F r i t z S c h e l l h o r n
(bor nu Tübingen, Am Markt 9).

Fransmannen G o i z é,

Tyske polistjänstemannen G u n t h e r M a r t i n s
(numera bosatt i Opladen).

Strecker erinrade sig slutligen, att han vid ett tillfälle blivit förlagd i en cell i Wladimir, där han helt svagt kunde urskilja en notering lydande: Larsen är dödad. Strecker förmodade att bakgrunden till detta meddelande kunde vara att mannen, som av namnet att döma kunde vara av nordisk härkomst, varit cellspion och att han av denna anledning blivit dödad av sina cellkamrater. Något mera konkret i denna sak kände Strecker ej till.

Strecker framhöll själv att hans minne numera ej är så gott. Under vistelsen i Wladimir var han delvis förlamad och dessutom i viss mån nervsjuk.

Bonn den 27 april 1957.

(S. Lundström)

Sten Lundström
p t Karlsruhe

Strängt förtroligt

Karlsruhe den 28 april 1957.

*Wm Leifland/Lorenzson
29.4.57./Lpld*

*Trsk. 29. 4. kl. 16.15 / Lpld
Tel. - samtal m. Lorenzson
29.4. kl. 1700. Överenskommer
att sända Lundström o. M.
med kurir torsdagen den
2.5. / Lpld*

Broder,

Enligt överenskommelse översänder jag härmed bilagda
././ PM angående samtal med Dr Valerian Plater. Som synes
innehåller redogörelsen uppgifter av sådan art att det
torde vara av vikt att snarast möjligt överbringa densamma
till Stockholm.

I Bad Godesberg lyckades jag ej träffa Gerhard Martens.
Den angivna Schwannstrasse har numera döpts om till
Mozartstrasse men omfattar ej högre husnummer än 32.
En dam, som under en längre tid bott vid gatans övre
del förklarade, att Martens var fullständigt okänd för
henne. Jag ber Dig därför söka efterforska Martens på
lämpligt sätt.

I dag har jag även haft ett samtal med överste Paltzo
i Kaiserslautern. Därvid framkom emellertid ej några posit
va nyheter, varför jag ämnar skriva ut hans uppgifter förs
efter det att detta brev avsänts till Bonn.

I morgon ämnar jag söka träffa Hans Wagner i Schramberg
i trakten av Rottweil, varefter jag genom telefonsamtal
kommer att hålla Dig underrättad om min vidare verksamhet.

*Med hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Sten Lundström
/Sten Lundström/*

Herr Attachén
Leif Leifland
B o n n

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN~~24~~

19

Bonn den 29 april 1957.

Strängst förtroligt.

1 bil. BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

Broder,

./.

Härmed ber jag få översända en den 28 dennes dagtecknad PM från Lundström angående samtal samma dag i Wiesbaden med Dr. Valerian P l a t e r .

På väg till Wiesbaden försökte Lundström få tag i Gerhard M a r t e n s på den av Suchdienst i Hamburg angivna adressen, Schwannstrasse 38. Denna gata har emellertid numer döpts om till Mozartstrasse och omfattar intet högre husnummer än 32. En dam, som under en längre tid bott på denna gata, förklarade för Lundström att Martens vore fullkomligt okänd för henne. Jag skall på lämpligt sätt söka efterforska Marte adress.^{*)}

Lundström hade i går ett samtal med överste Paltzo i Kaiserslautern. Därvid framkom emellertid, enligt vad Lundström meddelat mig, icke några positiva nyheter; Lundström skriver ut sin PM någon av de närmaste dagarna.

u/ Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

*) Einwohnermeldeamt i Bad Godesberg meddelat per telefon 29.4. att M. flyttat till Bonn. Ehemanns August-Strasse 83, den 31 augusti 1956/ Zfed.

Exp. m. K. i laktat Kuvert b. Lorentzon
den 2 maj -57/ Zfed.

Strängt förtroligt

*Bil från Liefland/
Lorentzen 29.257/1957*

PM

angående samtal med tyske medborgaren Dr Valerian
P l a t e r, född den 16 september 1913, hållet i hans
bostad i Wiesbaden, Schliechterstrasse 14, 1 trappa,
söndagen den 28 april 1957.

I maj 1945 blev Plater krigsfånge i trakten av floden
Oder. Han hölls till en början fången i närheten av
denna flod, dömdes till 15 års arbetsläger enligt § 58:6
(för internationellt spionage) och överfördes därefter
till Norilsk, dit han kom i augusti 1945. Under nämnda
år kom cirka 60.000 politiska fångar till Norilsk, där
det sammanlagda fångantalet då uppgick till ungefär
145.000, fördelade i olika läger. I Norilsk fanns dels
kriminella fångar - i allmänhet dömda enligt § 58/1b =
civilt förräderi mot staten - och dels politiska fångar,
som dömts enligt § 58:6 = internationellt spionage.

Till en början insattes Plater i läger 25, där han till-
sammans med omkring 4.000 straffångar (även kvinnor med-
räknade) fick börja avtjäna sitt straff. Plater tillde-
lades fångnummer 103.074. Han förmodade, att fångarna
erhöll nummer i en löpande serie. Lägre var ett s k
gemensamhetsläger. Där var insatta såväl politiska som
kriminella fångar. Gemensamt för alla var att de blivit
dömda före överförandet till Norilsk. De som var insatta
i lägre fick syssla med lantbruksarbete eller byggnads-
arbete m m. Bl a fanns elektriker och ingenjörer i detta
läger. Plater själv, som ej kunde något hantverk, fick
syssla med lantbruksarbete.

På nyåret 1946 flyttades Plater över till läger 5 i
Norilsk. Detta läger var ett s k I T L-läger (politiskt
omskolnings- och arbetsläger) och av samma art som läger
25. Då han kom till läger 5 fanns där ungefär 8.000
straffångar, vars antal år 1948 ökade till omkring 12.000

På fråga om Plater under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet, förklarade han, att han under sommarmånaderna 1947 vid flera tillfällen träffat och på tyska språket samtalat med en man, som uppgivit sig vara svensk medborgare. Denne man var då cirka 35 - 40 år gammal, tämligen lång (minst 180 cm), kalklippt liksom alla andra straffångar, mörka ögonbryn och markerade ansiktsdrag, normal kroppsbyggnad, närmast smärt. Det bör i sammanhanget nämnas, att alla fångar p g a undernäring var mycket magra. Plater uppgav, att det numera var alldeles omöjligt för honom att erinra sig namnet på "svensken". Under fångenskapen hade Plater träffat och samtalat - i ungefär lika stor utsträckning som med "svensken" - med omkring 1000 fångar av många olika nationaliteter, varför han rimligen ej kan komma ihåg alla namn. "Svensken" var mycket försiktig i sina yttranden till Plater och talade över huvud taget ej så mycket. Plater kan ej i detalj minnas vad samtalen med "svensken" avhandlat, men såvitt han kan komma ihåg, hade denne ej talat om Sverige eller sina anhöriga eller om sin tidigare verksamhet. "Svensken" visade sig emellertid känna till engelska kolonialförhållanden mycket väl och han kunde troligen även tala engelska. Plater kom själv till den slutsatsen, att "svensken" antingen var diplomat eller vetenskapsman. Att "svensken" varit i tysk krigstjänst höll Plater för fullständigt uteslutet, trots att han kände till att många svenskar tjänstgjort i Waffen SS.

Såvitt Plater kunde erinra sig, kom "svensken" antingen 1945 eller 1946 till Norilsk. Från samtalen med honom under sommaren 1947 vill Plater minnas, att "svensken" ej kommit till Norilsk så sent som 1947. Enligt Platers förmenande kom till Norilsk politiska fångar endast under åren 1945 och 1946. Före och efter nämnda år fördes blott kriminella fångar dit. "Svensken" var med säkerhet politisk fånge. Beträffande sin föregående fångenskap berättade "svensken" att han suttit i fängelse i Moskva och att han blivit dömd där. Huruvida domen meddelats inför någon domstol eller genom s k Fernurteil, kunde Plater ej komma ihåg.

Jag visade härefter en samling fotografier (den bildserie, där Wallenberg förekommer) för Plater. Korten i denna serie är för

tecknade med nummer 1 - 7. Av dessa föreställer nr 2, 5 och 7 Wallenberg. Plater förklarade, att han nu ej bestämde kunde säga om någon av bilderna kunde stämma överens med den "svensk" han träffat i Norilsk. Han stannade så småningom för fotografierna nummer 5 och 6 för att till slut förklara, att mannen på bild 5 (Wallenberg fotograferad i profil i Budapest) företedde viss likhet med den omtalade "svensken".

År 1948 delades läger 5 upp så att cirka 6.000 av de 12.000 i lägret insatta fångarna fick vara kvar i lägret, medan resten överfördes till läger 6. Det sistnämnda lägret kom att bestå av tekniker och specialister, vilka fick något bättre inkvarterings- och förhållanden, än vad som erbjöds i läger 5. Efter denna delning såg Plater ej längre till "svensken", varför denne möjligen kan ha överförts till läger 6.

Under åren 1945 - 1949 hölls såväl kriminella som politiska fångar i gemensamma läger. Sistnämnda år bildades specialläger för de politiska fångarna. Plater hade vid något tillfälle sett en stämpel beträffande ett sådant specialläger och därvid iakttagit, att det ifrågavarande lägret (vars närmare beteckning han ej kan komma ihåg) benämndes Gorny, vilket är en rysk förkortning för statligt särskilt regimläger, där fångarna hölls under sträng uppsikt.

Plater insattes 1949 i specialläger 4, därhan fick utföra diverse byggnadsarbeten. Bl a var Plater med om att i staden Norilsk, som då var under uppbyggnad, uppföra en kopparsmälthytta.

På fråga om det fanns något snickeri i Norilsk, uppgav Plater, att det fanns ett flertal sådana - i allmänhet förlagda i anslutning till respektive byggnadsföretag. Dessutom kände Plater till, att där fanns en möbelfabrik och ett sågverk.

Jag frågade därefter om han i övrigt träffat eller hört talas om svenskar i Norilsk, vilket Plater besvarade med ett bestämt nej.

Under 1953 utbröt ett stort upplopp i Norilsk, där då cirka 150.000 straffångar hölls samlade i omkring 15 olika läger. En del av dessa omfattade mellan 6.000 - 7.000 fångar, medan i andra läger omkring 15.000 fångar fanns insatta.

1954 fördes Plater till Krasnogjarsk tillsammans med ungefär 7.000 andra fångar. Av de cirka 60.000 fångar, som samtidigt med Plater kommit till Norilsk 1945, hade större delen avlidit där.

Senare förflyttades Plater till olika läger i trakten av Irkutsk, varifrån han hösten 1955 frigavs. Den 21 oktober 1955 kom han till Friedland.

Under senare delen av sin fångenskap hörde Plater ej talas om någon svensk fånge i Sovjetunionen.

+ + +

Plater, som nu är verksam i en statlig myndighet i Wiesbaden, gjorde ett vederhäftigt intryck. Han förklarade, att om han senare kunde erinra sig namnet på någon fånge, vilken i Norilsk skulle ha kunnat träffa "svensken", så skulle han i brev till svenska ambassaden i Bonn meddela detta. För närvarande sade sig Plater ej veta någon som kunde tillhöra denna kategori och som återvänt från fångenskapen.

Slutligen uppgav Plater, att han umgås med planer att skriva en bok om förhållandena i Norilsk och att han därför själv är synnerligen intresserad av att komma i kontakt med fångar, som frigivits därifrån.

Karlsruhe den 28 april 1957.

S. Lundström
S Lundström/

Sten Lundström
p t Heidelberg

Strängt förtroligt.
Heidelberg den 1 maj 1957
2 bil.

Mkt. 2/5.

Mer Lorentzon 2/5.

Broder,

I anslutning till vår tidigare överenskommelse översänder jag härmed för vidare befordran till Lorentzon bifogade PM angående samtal med Johann Wagner och Dr. Med Johann Moser.

Från Heidelberg avser jag att resa till Stuttgart för att om möjligt bli i tillfälle att tala med Peter Werner (se Mosers uppgifter). Därefter kommer jag att per telefon underrätta Dig om min vidare färdväg.

Härliga hälsningar
Din tillgivne
Sten Lundström
/StenLundström/

2.5. Lundström ringt o. meddelat att han näbben mellan 3 och 4 maj övernatten på Vier Jahreszeiten i München.
2.5. Lorentzon ger Hfr meddelat att en tjänsteman från UD kommer att anlända till Tyskland en av de närmaste dagarna för att bistå Lundström. /Lphd

Herr Attachén
Leif Leifland
B o n n.

2.5. Lorentzon ger Hfr meddelat att A.A. Örte, ex. av ambassadören, under hand underrättas om Lundströms och UD-tjänstemannens "rekommendationer". /Lphd.

2.5. Amb. vidit pr-
memorizana / 2/2.

Leifland/Lt

./1-2

u/ Leif Leifland

Xp. m. k. 2/5 i laikat Karmot. / *[Signature]*

Bild. H. Leipland / L. L. L.
2.5.1957.
Strängt förtrolig

PM

angående samtal med tyske medborgaren Dr. Med. Johann (Hans) Moser, hållet i hans bostad i Hirschhorn/Neckar Neckarsteinstrasse 34 (praktik i samma stad under adress Hirschgasse 25 a) tisdagen den 30 april 1957.

I maj 1945 råkade Moser i rysk fångenskap. Kort därefter dömdes han till 20 års tvångsarbete. Han fördes med järnväg till Archangelsk och därifrån med fartyg till Dudinka.

Under tiden från oktober 1945 till januari 1948 var Moser förslagd till ett läger i Kaierkan. Från april 1946 fick Moser tjänstgöra som läkare. Härigenom kom han att lära gott visuellt minne. Däremot har han svårare att erinra sig namn på medfångar.

Fram till 1948 hade lägren i Norilsk-området en mer allmän karaktär. Nämda år skedde emellertid en förändring såtillvida, att särskilda GORLAG (ryska förkortning för läger med strängt tvångsarbete) bildades. Härigenom kom Kaierkan att få beteckningen Gorlag 2.

Från Kaierkan överflyttades Moser i början av 1948 till ett inom Norilsk-området beläget kvinnoläger, betecknat ITL läger 7. Här fick Moser fortfarande tjänstgöra som läkare. I augusti 1948 flyttades han till ett närbeläget ITL läger 10 (straffläger), där han var kvar till april 1949, då han överfördes till ett annat närliggande politiskt koncentrationsläger, Gorlag 1. I detta läger kvarblev Moser till i januari 1950, då han överfördes till Kaierkan på nytt (Gorlag 2). Lägreth innehöll då cirka 3.000 fångar. Sin läkarverksamhet fick Moser fortsätta med till i januari 1952. Då fick han istället börja bryta kol och utföra vissa byggnadsarbeten.

Moser frigavs i juni 1953 och fick då återvända till Västtyskland.

På fråga om Moser under fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet, förklarade han, att såvitt han visste, hade han ej träffat någon direkt svensk medborgare. Däremot fanns i Kaierkan två män, som uppgivit sig vara ester men som hade svensk härkomst. Han kunde ej bestämt erinra sig deras namn. Däremot trodde han att en medfånge vid namn Peter W e r n e r (nu bosatt i Stuttgart-Ost, Stafflenbergstrasse 18) skulle känna till männens namn. Werner hade nämligen intresserat sig för och varit mycket tillsammans med de nämnda två personerna.

Den ene av de båda omtalade männen trodde Moser hette W e e b eller något liknande. Han var mer än 180 cm lång och uppgav att han tjänstgjort i Waffen SS. Han kunde tala svenska i någon liten utsträckning. I lägret fick denne man arbeta som lantmätare. Moser hade lärt känna honom 1950 och ännu 1953, då Moser lämnade Kaierkan, var mannen kvar där. Ryssarna höll honom för att vara estnisk medborgare.

I sjukreviret i Kaierkan träffade Moser den andra omtalade mannen. Denne var, då Moser såg honom åren 1950 - 1953 drygt 50 år gammal och omkring 170 cm lång. Han var något invalidiserad och led av högt blodtryck. Mannen erhöll i sjukreviret något bättre förplägnad än övriga lägerfångar. Han uppgav, att hans föräldrar varit bosatta i Sverige men senare utflyttat till Estland. Själv hade han aldrig varit i Sverige.

En annan medfånge, som väl kände till åtminstone den förstnämnde av de båda omtalade männen, var en est vid namn Pölhag, son till en f d estnisk järnvägsminister.

Då jag upplyste Moser om att en annan Heimkehrer meddelat, att fyra svenskar skulle ha varit i Kaierkan, förklarade Moser, att han för sin del ej kände till något härom. Jag omtalade sedan beskrivningen (lämnad av Wagner) på en av "svenskarna" och därvid förklarade Moser, att beskrivningen möjligen kunde stämma in på den länge est,

som Moser lärt känna i Kaierkan, och som där fick utföra lantmättningsarbeten. Denne var emellertid - såvitt Moser visste - estnisk medborgare och av svensk härkomst.

Moser förklarade att han för tillfället ej kunde erinra sig namnet på några medfångar från Kaierkan.

Jag frågade därefter Moser om han kände till följande personer:

Hans W a g n e r,
Wilfred B u s c h,
Heinrich N o s s e l,
Heinz W i s c h n e w s k i,
Erich B e c k e r och
Hans Diestel.

I anslutning härtill uppgav Moser, att han hade ett svagt minne av Wagner såsom varande en ung man "med hjärtat på rätta stället" men med relativt svag begåvning.

Wilfred Busch var Moser mycket tillsammans med. Numera lär Busch, vars förnamn var Wilhelm, ha varit nationalekonomi vid högskolan i Wilhelmshafen, där han torde bo i Hochschuledorf.

Rörande Nossol förklarade Moser, att han ingenting visste om honom annat än att han var kvar i Kaierkan, då Moser frigavs.

Heinz Wischnewski, som ofta var tillsammans med Nossol, gjorde sig känd som en vaken ung man i lägret. Moser kände ej till något ytterligare om honom.

Erich Becker, som var kemiskingenjör och härstammade från Hamburg, kom till Norilsk 1951 tillsammans med en tysk vid namn Bayer och en troligen tysk professor samt en man från Oberschlesien.

Rörande Hans Diestel kände Moser till att han var rumänsk-tysk och härstammade från Siebenbürgen. Namnen Baltins och Obersdorfer sade Moser ingenting.

Hen uppgav vidare att troligen två finnar funnits insatta

i Kaierken. Namnen på dem hade Moser numera ej i minnet.

Moser förklarade vidare, att han bland de estniska fångarna i Kaierken kunde erinra sig namnet på en, nämligen Axel Antnn (Anton är familjenamnet). Denne var trots sitt svenskklingande namn estnisk medborgare så vitt Moser kände till.

Jag visade till sist alla medförda fotografier. Moser kände ej igen någon med bestämdhet. Han stannade emellertid för fotografiet föreställande fanjunkare Bladh. Moser tyckte sig finna en viss likhet med en fånge han träffat i Kaierken. Då Moser därefter lämnade beskrivning på den han träffat, visade det sig, att signalementen på den omtalade och Bladh skilde sig i ett väsentligt avseende, nämligen beträffande kroppslängden - cirka 177 cm mot 189 cm för Bladh. Moser stannade också för fotografiet av telegrafisten Svensson, men han förklarade, att likheten med den fånge han tänkt på dock var mindre i detta fall än i fallet Bladh. Bladhs och Svenssons namn sade Moser ingenting.

Heidelberg den 1 maj 1957.

Lundström
/s/ Lundström/

PM

angående samtal med tyske medborgaren Johann (Hans) Wagner, född den 7 juli 1926, hållet i hans bostad i Haigerloch (Kreis Hechlingen), Im Haag 232, måndagen den 29 april 1957.

Den 12 februari 1945 blev Wagner krigsfånge i Budapest. Redan den 13 mars 1945 dämades han av en krigsribunal i staden till 15 års tungt tvångsarbete. Han fick därefter anträda en resa på järnväg genom Jugoslavien - Rumänien - Kiew - Moskva till Molotowsk. Därifrån fick han färdas vidare med ett fartyg genom Vita havet till Dudinka, där han inträffade den 17 juli 1945.

ter han överflyttades till ett just då upprättat ITL-läger (nr 1) i Norilsk. Fångarna i detta läger fick huvudsakligen arbeta i ett kolbergverk. Där träffade Wagner bl a en man, som uppgav sig vara svensk. Han arbetade som kolsorterare och avlöstes i denna egenskap i olika skift av en fransman och en ukrainare. "Svensken", vars namn Wagner ej kan komma ihåg, bodde tillsammans med Wagner i lagrets 13:e barack. I denna bodde samtidigt 32 fångar, bland vilka Wagner var ensam tysk. Förutom de nämnda bodde ryssar och ukrainare i baracken. Wagner erinrade sig följande medfångar därifrån:

A b r a m s c h u k (östukrainare från Kiew)
M i c h a i l e n k o (västukrainare /Polen/)
M e l n i k (västukrainare /Polen/)
S i d e r e w (ryss)

Den ovannämnde "svensken" beskrev Wagner vara 38 - 40 år gammal (1945 - 1948), undernärd, smärt, cirka 183 - 185 cm lång, blå ögon, hårfärg obekant (kalklippt), eventuellt var hans pekfinger på höger hand amputerat eller möjligen förkrympt.

Wagner hade själv ej talat så mycket med "svenskarna". Av andra medfångar hörde Wagner emellertid, att mannen skulle vara från Sverige. Han gjorde intryck av att vara en bildad man och kunde möjligen ha varit lärare eller före fångenskapen.

Den 13 oktober 1948 flyttades Wagner till ett läger i Kaiierkan (adress Postfach 224/21), beläget på sträckan Dudinka - Norilsk cirka 25 km från sistnämnda stad. Under sin vistelse i detta läger fram till den 29 juli 1954 träffade Wagner vid några tillfällen, som han ej närmare kan precisera, bl a fyra män, som uppgivit sig vara svenskar. Wagner kan ej komma ihåg, när han träffade dem för första gången. Det kunde ha varit redan 1948 men lika gärna först 1953. I varje fall torde "svenskarna" ha varit i lägret tiden 1953 - 1954. Wagner förklarade, att han ej särskilt intresserade sig för dessa män utan i större utsträckning för sina tyska medfångar.

Wagner kan ej erinra sig namnen på "svenskarna". Endast en av dem, som uppgav sig vara ~~svensk~~ kunde hjälpligt tala tyska. De andra kunde endast genom några ryska ord tala med Wagner. Han kände ej till om löjtnanten tjänstgjort i armén, marinen eller flyget ej heller hur "svenskarna" råkat i fångenskap.

På fråga om Wagner kunde beskriva "svenskarna" förklarade han, att han nu endast kunde påminna sig utseendet på en av dem. Denne var minst 184 cm lång, hade kraftig kroppsbyggnad, blont kalklippt hår samt ljus ansiktsfärg.

I Kaiierkan hölls 3.000 - 3.500 fångar, som huvudsakligen fick arbeta med kolbrytning eller med byggnadsarbeten. Av "svenskarna" arbetade åtminstone två i kolverket, medan de andra möjligen fick arbeta i byggnadsföretag.

Wagner kan inte erinra sig något från samtalen med "svenskarna". Dessa hade liksom Wagner själv varit mycket försiktiga i sina yttranden. Alla misstänkte alla för att samarbeta med den ryska lägerledningen.

På fråga om Wagner kunde nämna några medfångar, som även

kunde känna till "svenskarna" nämnde han följande namn:

Wilfred B u s c h (återkommen i oktober eller november 1955 och bor nu i Hannover-Bohtfeld, Finsteinstrasse 5.) Denne intresserade sig mycket för medfångarna och har ett gott minne.

Dr. Med. Hans M o s e r. Han var läkare i Kaierkan och frigavs därifrån i juni 1953.

Heinrich N o s s o l (nu bosatt Neustadt/Coburg, Austrasse 16.) Denne har mycket dåligt minne men kan säkert lämna preciserad adress till Heinz W i s c h n e w s k i (bosatt i Baden-Baden) Han känner till mycket om fångarna i Kaierkan och har ett synnerligen vaket intellekt. Wagner kunde påminna sig att Wischnewski under fångenskapen höll på med att lära sig spanska språket. Han fick också röra sig mellan olika läger, enär han kunde spela dragspel och därigenom fick medverka på olika håll.

Karl F i s c h e r (bor nu i Neuhaus am Schliersee Rotwandstrasse 9.)

En annan tysk (namnet möjligen ... burg) och

Johann (Hans) D i e s t e l (obekant adress).

Dessutom fanns ytterligare två eller tre tyskar i Kaierkan, men Wagner kan ej erinra sig deras namn.

Själv hade Wagner en lettisk medborgare vid namn H a l m e (eller något liknande) som bäste kamrat i Kaierkan. Med denne, som liksom Wagner själv arbetade såsom elektriker, anförtrrodde han sig i alla angelägenheter. Annars var det mycket ovanligt att fångar ~~sina~~ emellan vågade tala öppet med varandra med hänsyn till risken för att lägerledningen skulle få reda på vad som sades.

Wagner bedömde att av fångarna bestod cirka 1/3 av letter och litauer medan cirka 1/3 bestod av ukrainare.

På fråga om Wagner kunde nämna några baltiska medfångar, lämnade han följande uppgifter:

B u t k u s,
S t a n i e w i t s c h u s och
J a k u b a u s k a s.

Då jag frågade om Wagner under fångenskapen träffat eller hört talas om någon vid namn B a l t i n s, förklarade han att så ej var fallet.

Wagner uppgav vidare, att han erinrade sig en annan medfånge vid namn Michael O b e r n d o r f e r (nu bosatt i Oberkochen/Württemberg, Dreissenthalstrasse 63.) Wagner är dock ej säker om denne varit i Kaierkan. Möjligen kan bekantskapen dem emellan ha uppkommit i något annat läger.

Härefter visade jag samtliga av mig medförda fotografier. Wagner förklarade i anslutning härtill, att han ej kunde känna igen någon av personerna på fotografierna som medfångar.

Wagner uppgav vidare, att det fanns en del finnar i Kaierkan, men han kunde ej erinra sig något av deras namn.

Under samtalet omtalade Wagner dessutom, att på sträckan Kaierkan - Norilsk fanns också en flygplats, benämnd Nadjeschda. Denna låg ungefär 7 km från Norilsk och 18 km från Kaierkan. Flygplatsen var öppen året om. På vintern landade flygplanen med hjälp av påmonterade skidställ. Wagner kände icke till att någon fånge förts dit med flyg. Han vet däremot om att fångar, som för något brådskande förhör eller för någon förhandling snabbt måste föras från Norilsk, transporterades därifrån med flyg.

Den 29 juli 1954 överflyttades Wagner till Taischet, där han blev kvar till den 2 februari 1955, då han transporterades till Potma. Hemtransporten till Västtyskland fick Wagner anträda den 4 augusti 1955, varunder han fyra dagar vistades i Bykowa. Den 14 augusti 1955 var Wagner tillbaka i Friedland.

Wagner har ej på annat ställe i Sovjetunionen än i Norilskområdet hört talas om svenska fångar.

Wagner sade sig aldrig ha fått någon ordentlig utbildning, enär han tidigt enrollerats i Hitlerjugend. Hans nervsystem blev illa åtgånget under fångenskapen och han har fortfarande ej kunnat inordna sig så att han kunnat börja arbeta - för övrigt kan han inget yrkesarbete ordentligt.

Under samtalet gjorde han intryck av att vara uppriktig.

Heidelberg den 1 maj 1957.

Lundström
/S Lundström/

Sten Lundström
p t Stuttgart

Strängt förtroligt.
Stuttgart den 2 maj 1957.
2 bil.

Ink. 3/5 kl. 15.16.
Hrn Leifland / Lorentzon
4.5.57.

Broder,

Med hänvisning till vår överenskommelse i dagens telefonsamtal översänder jag härmed en PM över samtal med ingenjören Peter-Paul Werner.

Samtidigt bifogar jag ett särtryck ur tidskriften Osteuropa (5:e årg., häfte 2 för april 1955).

I övrigt planerar jag att företa de närmaste resorna i enlighet med vad jag nämnde i telefonsamtalet.

Med hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Sten Lundström

/Sten Lundström

Herr Attachén
Leif Leifland
B o n n.

Inkommande chiffer 4 maj 1957 kl. 11.55

Löst kl. 12.20.

7

Diarienummer 11. - Sekreterare Hedin flygreser söndag München för att parallellt med Lundström driva efterforskningarna.

Cabinet

Coll.: *Lfd.*

4.5. Telefonatet Lundström, som under-
mättats om Hedin ankommit direkt från
UD. Lundström stannar i München (Vio-
jaktresen) åtminstone till den 6 maj.
Lundström meddelat att Hedin, enligt dep-
ets instruktioner, fristigen kommer att
uppsöka de i Nordtyskland förutta personer
som skall förhöras. / *Lfd*

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19

Bonn den 4 maj 1957.

Strängt förtroligt.

2 bil.

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

4.5. Amb. vidit pro-
memoriana och artikeln
i Osteuropa /Lfl.

Broder,

./1

Härmed ytterligare en promemoria från Lundström, av-
seende samtal med Peter-Paul W e r n e r .

./2

Det ssärtryck av "Osteuropa", som Werner överlämnat
till Lundström, närslutes likaså. Artikeln i "Christ und
Welt" den 12 maj 1955 skall jag försöka skaffa.

Jag vill slutligen nämna att Gerhard M a r t e n s
(mina brev den 29 april och 2 maj) ännu icke infunnit sig
på beskickningen; jag kommer att uppsöka honom i hans
bostad i början av nästa vecka.

u/ Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Exp. i Huset. Kument t. Lorenzon m. d. 1.5 /Lfl.

*Bil. till Leifland/
Lorentzen 4.5.57.*

PM

angående samtal med tyske medborgaren, ingenjören Peter-Paul W e r n e r, hållet i hans bostad i Stuttgart - Ost, Stafflenbergstrasse 18, onsdagen den 1 maj 1957.

Under kriget var Werner verksam som flygplanskonstruktör. Då han efter krigets slut 1945 bodde i Berlin, blev han anmodad att arbeta vidare inom sin bransch för ryssarnas räkning, vilket han emellertid avböjde. Han uppehöll sig därefter en tid i Västtyskland men återvände 1946 till Berlin, där ryssarna upprepade sin anmodan. Då Werner fortfarande ställde sig negativ till detta, blev han 1947 häktad i Berlin och dömd för sabotage genom s.k. Fernurteil. Han fördes därefter till Dudinka, dit han kom 1948 och insattes i Gorlag 4 i Norilsk. I detta läger var han kvar till i maj eller juni 1949, då han överflyttades till Gorlag 2 i Kaiierkan, där han hölls insatt till 1952. Werner fick i lägret tjänstgöra i en projektbyrå.

På fråga om Werner träffat eller hört talas om någon svensk i rysk fångenskap, förklarade han, att han i Kaiierkan träffat en man, som visserligen hade anknytning till Sverige, men som troligen var estnisk medborgare.

Denne hette Georg (?) W o o g, och han fanns redan i Gorlag 2, då Werner kom dit i maj eller juni 1949. Ryssarna, som höll Woog för att vara est och följaktligen numera sovjetrysk medborgare, angav hans förnamn som "Jury". Med denne var Werner mycket tillsammans. Icke någon annan torde känna till Woog så bra som Werner inom kretsen av fångarna i Kaiierkan. Woog är sannolikt född omkring 1920. Han har berättat för Werner, att han föddes i Sverige, där han också gått i skola. Familjen har ursprungligen varit svenska medborgare. Werner kunde inte påminna sig var Woog bott i Sverige. I varje fall hade

han icke bott i den svenska huvudstaden. Woogs fader skulle ha varit en hög tjänsteman. Familjen lär senare ha flyttat till Estland, där fadern troligen avlidit. Redan innan ryssarna kom till makten i Estland skulle Woog ha blivit estnisk medborgare. Han gifte sig med en estniska och bodde troligen i Dorpat. Woog torde ej ha några barn.

Under kriget deltog Woog i en estnisk frikår och fick där troligen ställning som kapten i en tysk stab möjligen hos general Halder. Woog tjänstgjorde möjligen som tolk eller som sakkunnig i frågor rörande de nordiska länderna. Han råkade senare i rysk fångenskap och insattes i Norilsk-området.

Då Werner var tillsammans med Woog, fick denne arbeta som lantmätare (även under jorden) i 16:e och 18:e kolschaktet i Kaiierkan. Detta var ett relativt lätt arbete, och då Woog dessutom hade en synnerligen kraftig kroppsbyggnad, var han under fångenskapen vid god hälsa.

Woog torde ha varit mella 195 - 200 cm lång och hade blond hårfärg. Han var en mycket bildad man och talade svenska, estniska, tyska och ryska samt troligen även finska. Woog hade flera gånger talat med två finnar, som fanns i Kaiierkan. Deras namn kan Werner ej komma ihåg. De har troligen återvänt till sitt hemland.

Werner och Woog kom ofta till förhör. Woog lämnade aldrig några uppgifter till ryssarna. Beträffande Woog hade Werner fått det intrycket, att han fortfarande kunde vara svensk medborgare, vilket Woog också till en början framhållit för ryssarna. Han hade emellertid troligen gått med på att han varit estnisk medborgare för att få lugn omkring sig.

Fångarna i Norilsk fick till en början ej tillåtelse att skriva till hemorten. Först på senare tid fick Woog skriva till sin hustru. Hon meddelade honom, att hon, på grund av att hennes man var straffånge, hade stora svårigheter i Estland, och att hon därför ville ha skilsmässa. Woog, som dömts till 25 års tvångsarbete, bedömde sine utsikter att någonsin bli fri såsom små och hade tillstyrkt äktenskapets

upplösning.

På fråga om Werner kände till någon est eller svensk i 50-årsåldern, som varit förlagd till sjukreviret i Kaiierkan, svarade Werner, att han där under åren 1949 - 1952 träffat en est vid namn R a j a n g o. Werner är osäker om hans förnamn, men ryssarna angav detta med André Andrevitchj. Denne var omkring 50 år (1949 - 1952) och hade tidigare bott i Dorpat, där han varit gift. Han var mycket bildad och talade flytande estniska, tyska och ryska. Werner hade ingen uppfattning av vad Rajango sysslat med före fångenskapen eller när denna börjat för hans del. Ej heller kände Werner till att Rajango skulle ha någon anknytning med Sverige.

Det fanns många ester i Kaiierkan. Bland dessa fanns dock ej så många som kunde räknas till bildade människor. Woog och Rajango, som otvivelaktigt kunde räknas till denna kategori, talade visserligen med varandra, men de höll förvånansvärt litet tillsammans.

Då Werner 1952 kom ifrån Kaiierkan var Woog och Rajango fortfarande kvar där. Sistnämnda är överflyttades Werner till Gorlag 4, där han fick vara kvar till i juni 1953. Då förflyttades han till Gorlag 5, som var ett samlingsställe för de, som skulle bli amnesterade. I samband härmed utbröt ett upplopp i Norilsk-området och Werner kom då tillsammans med andra europeer till Gorlag 7, som snabbt inrättades som lägeruppehålle i avvaktan på att uploppet skulle slås ned.

Den 8 juli 1953 skedde avtransporten från Norilsk. Påföljande dag inlastades de som skulle frigivas på Jennissej-ångaren "Maria Uljanova", som den 16:e i samma månad nådde Krasnojarsk, däremot japaner och kineser avskildes från transporten, medan de övriga insattes i ett fängelse till den 21:a i samma juli månad. Då fortsatte resan över Novosibirsk, där två dagar senare en stor mängd perser togs ut från transporten.

Den 31 juli 1953 skedde ankomsten till Moskva. Kort därefter hade de båda förut omnämnda finnarna, en italiener, några polacker och ett flertal ungare skilts från

gruppen. De övriga fick fortsätta över Rschjew och kom den 2 augusti 1953 till Wielikije Luki för vidare färd genom Lettland och Litauen. Den 4 augusti passerades Tilsit, varefter transporten avbröts i Tapiau. Där insattes fångarna i ett fängelse och fick kvarstanna där till kort före jul 1953. Då fortsattes resan till Brest Litovsk, som nåddes till juldagarna. Sedan fortsatte färden över Warszawa och Frankfurt an der Oder. Den 27 december 1953 blev transporten på nytt avbruten. Fångarna fick kvarstanna i Fürstemberg, varifrån resan fortsattes först den 8 januari 1954. Då frigavs Werner i Berlin och kunde därifrån flyga vidare till Västtyskland.

Under fångenskapen har Werner ej träffat några andra än ovan nämnda, som skulle kunna härstamma från Sverige. Han ville i sammanhanget nämna, att en kemist vid namn Dr Weissberger (?) arbetat i en "kärnfysikfabrik (?) i Norilsk. Denne kunde ej tala ryska utan hade ständigt en tolk vid sin sida. I Norilsk gick det ryktet, att Weissberger skulle vara skandinav.

Jag visade Werner samtliga de fotografier jag medfört, men han kände ej igen någon. Ej heller hade han hört talas om att en grupp om fyra svenskar skulle finnas i Norilsk.

Werner kände till Michael O b e r n d o r f e r (som Wagner tidigare nämnt). Denne skulle ha varit i 5:e lägret i Norilsk. Vidare uppgav Werner, att (den av Wagner nämnde) Wilfred B u s c h, numera bor under adress Wilhelmshafen, Hochschuledorf, Haus 36/23.

Namnet Baltins är fullkomligt okänt för Werner.

Vid samtalet med Werner överlämnade denne till mig ett särtryck från den tyska tidskriften Osteuropa (5:e årgången, häfte 2 för april 1955). I detta särtryck återfinns en artikel angående Norilsk, författad av en pseudonym "Olaf Nielsen". Jag fick det intrycket, att Werner, som hos sig bevarade anteckningar och skisser, vilka torde ha utgjort underlag för artikeln, också själv författat densamma.

Werner hänvisade slutligen till en artikel i tidningen Christ und Welt Nr 19 i 8:e årgången, utkommen den 12 maj

1955. Även denna artikel belyser förhållandena i Norilsk.

Stuttgart den 2 maj 1957.

S. Lundström
/S Lundström/

*Pril. über Liefplan /
Lorenzen 4. Mai / Lfplan*

OLAF NIELSEN

NORILSK -- EIN INDUSTRIEZENTRUM IM HOHEN NORDEN

In etwa achttägiger Schiffsreise den Jennissej abwärts erreichen wir von Krassnojarsk aus Port Dudinka, etwa auf der Höhe des 70. Breitengrades. Die einzige Schmalspurbahn bringt uns in ost-südöstlicher Richtung nach Norilsk, das im Jahre 1945 noch eine Poststation war und jetzt eine Großstadt mit modernen, bis zu achtstöckigen Häusern ist.

In der Nachkriegszeit wuchsen hier gewaltige Industriebauten, von deren Größe man bisher im Westen kaum etwas wußte. Reichhaltige Bodenschätze, insbesondere Nickel, Kupfer, Platin, Kobalt und Kohle, machen dieses Gebiet auf der Taimyr-Halbinsel zu einem nicht zu unterschätzenden Faktor in der sowjetischen Schwerindustrie. Die Arbeit wird fast ausschließlich von Gefangenen, insbesondere politischen Häftlingen, aber auch von ehemaligen Häftlingen geleistet, die dieses Gebiet nicht verlassen dürfen.

Schwierig ist die Versorgung dieser Stadt mit lebensnotwendigen Gütern. Der Sommer -- die einzige Jahreszeit, in der eine Versorgung auf dem Schiffsfahrtswege möglich ist -- ist kurz. Da der zur Verfügung stehende Schiffsraum knapp ist, wird nur das Notwendigste geliefert. Schiffsfahrtswege (Straßen, auf denen man Güter transportieren könnte, sind nicht vorhanden) führen einerseits auf dem Binnenwege von Krassnojarsk, einem wichtigen Umschlagbahnhof der Transsibirischen Eisenbahnstrecke Moskau-Wladiwostok, nach Port Dudinka und andererseits auf dem Seewege von Archangelsk durch die nördlichen Meere, die Jennissej-Mündung aufwärts bis zum gleichen Hafen. Von hier aus erfolgt der Weitertransport aller Güter auf der Schmalspurbahn nach Norilsk. Neuerdings ist der Bau einer Normalspurbahn von Norilsk als Ausgangspunkt bis Dudinka und von hier aus weiter nach Süden mit Anschluß an die Transsibirien-Strecke im Raume Omsk-Tomsk geplant. Ob der Jennissej zu diesem Zwecke überbrückt oder untertunnelt wird, stand bis vor kurzem noch nicht fest. Von Norilsk aus hat man mit der Ausführung dieses Projektes bereits begonnen; die Normalspur-Strecke reichte Mitte 1953 bis Kaierkan (siehe Karte 2).

In Kaierkan stehen die Kohlschächte Nr. 16 und 18, von denen jedoch der 16. Schacht noch 1953 infolge einer Methangas-Explosion still lag. Schacht Nr. 18 dagegen hatte 1953 eine Tagesfördermenge von etwa 2200 t feinsten Steinkohle, die in mehreren Flözen von je 5 m Dicke abgebaut wird. -- Vertikalschächte gibt es dort nicht. Alle Kohlschächte wurden in Form einfacher Stollen gebaut, die in den Berg hineinführen und auf eine Hauptfahrstrecke münden, welche dem Längsverlauf des Berges folgt. Von hier aus führen wiederum sogenannte „Uklone“ schräg nach unten bis zu den Kohlenlagern.

Der Abbau der Kohle geht neuerdings mechanisch vor sich. Lademaschinen, elektrisch betrieben und auf Raupenketten fahrend, laden in der „Lawa“ (Vorort) die Kohle zunächst auf Kettentransporteure. So gelangt sie auf die Nebenstrecken, auf denen bereits normale kältebeständige Transportbänder die Kohle bis zur Hauptfahrstrecke befördern und in Bunker werfen. Vom Bunker aus erfolgt der Transport aus dem Schacht durch eine elektrische Oberleitungsbahn. Eine im Schacht befindliche Umformerstation versorgt diese Bahn mit Gleichstrom. Über weitere Bunker und Transportbänder gelangt die Kohle schließlich zur Sortieranlage, direkt an der Eisenbahnstrecke Norilsk-Dudinka und kann hier unmittelbar auf Waggons verladen werden. Zum Teil ist diese Kohle des 18. Schachtes für die Eismeerflotte bestimmt, zum anderen Teil für die in Norilsk befindlichen Hüttenwerke, insbesondere für das 1949 erbaute gewaltige Kupfergußwerk.

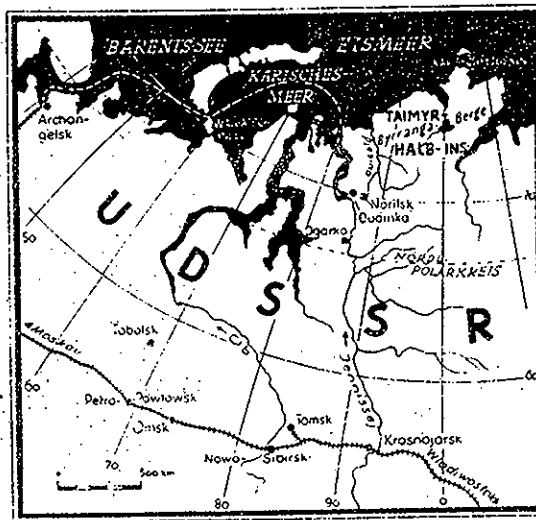
Zwei mächtige Schornsteine von je 150 m Höhe und einem unteren Durchmesser von 20 m lichte Weite sind das weithin sichtbare Kennzeichen dieses Betriebes. 8000 politische Häftlinge erbauten es innerhalb eines knappen Jahres in harter Tag- und Nachtarbeit. Etwa 8 km weit wird von einem großen Erzaufbereitungswerk, „BOF“ genannt, in riesigen Rohrleitungen das Kupfererz als Emulsion dem Kupfergußwerk zugeleitet, wo es in großen Betonbassins vom Wasser getrennt wird und als zäher Schlamm auf Spezial-Transportbändern den Spiegelöfen zugeführt wird. Die Beschickung dieser Öfen erfolgt automatisch. Große Kräne bringen dann die Tiegel mit dem flüssigen Metall zu den Konvertern und nach dem Arbeitsprozeß in diesen zur Gußmaschine. Eine Elektrolyse großen Ausmaßes ist leistungsfähig genug, um das anfallende Rohkupfer in Feinkupfer zu verwandeln. Eigene mechanische Werkstätten sind instande, eventuelle Reparaturen schnell und gut zu erledigen, so daß das Werk in allen drei Schichten stets produktiv und unabhängig von anderen Reparaturbetrieben ist. Ein eigener Bahnhof der unmehr schon bis „Kaierkan“ in Betrieb genommenen Normalspurbahn ist ebenfalls vorhanden.

Das Werk, das einige Kilometer außerhalb der Stadt liegt, wird ebenso wie das 25 km von der Stadt entfernte Kaierkan ausschließlich von „TEZ“, der gewaltigen Tjepro-Elektrozentrale, mit Strom versorgt. Es ist interessant, daß die gesamte Planung der Stadt- und Industriebauten eine zentrale Energiequelle – eben

„TEZ“ – vorsieht. Tritt aus irgendeinem Grunde eine Störung bei diesem Werke ein, so ist ein völliger Stillstand der Schachtanlagen, der gesamten Industrie und des allgemeinen Lebens in der Stadt die unbedingte Folge. Ausweichmöglichkeiten, d. h. Hilfsenergiequellen, sind nicht vorhanden.

In einer freiliegenden Rohrleitung von etwa zweieinhalb Meter Durchmesser und 5000 Meter Länge wird das Wasser dem Kraftwerk zugeführt. Heiß- und Kaltwasserleitungen nebeneinanderliegend verlassen das Werk in großen, breiten Betonkanälen, den sogenannten Sammlern, die in den Straßennitten liegen und von oben mit Betonbalken abgedeckt sind, so daß jederzeit an beliebigen Stellen eventuell notwendige Reparaturen durchgeführt werden können. Von diesen zentralen Leitungen gehen Abzweigungen in alle Häuser und Haushalte. Die Einrichtung ist im Prinzip nicht schlecht, jedoch nicht ganz störungsfrei.

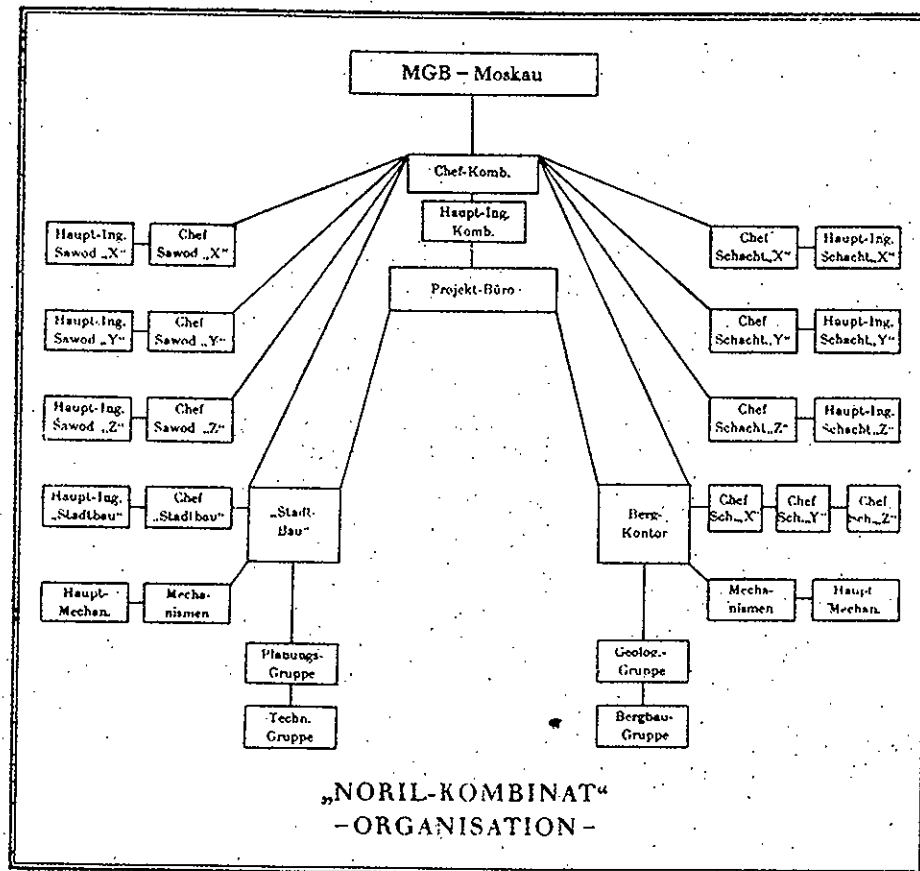
Weithin ist die ungeheure schwarze Rauchwolke von „TEZ“ zu sehen, die bei ungünstigem Wind die ganze Stadt in feinsten Kohlenstaub hüllt. Wahrscheinlich sind auch hier, wie in vielen anderen dort erstellten Werken, die Feuerungen der Kessel nicht einwandfrei. Um „TEZ“ herum gruppieren sich eine Anzahl von Erzaufbereitungsbetrieben und Hüttenwerken, wie z. B. „Sawod 25“, ein Hüttenwerk für Kobaltgewinnung mit moderner Einrichtung, welches seine Erze von der „Kleinen Metallurgischen Sawod“, etwa 2 km entfernt, bezieht. Die größte Erzaufbereitungsanlage dürfte aber „BOF“ sein („Bolschaja Obogatitelnaja Fabrika“ – Große Erzaufbereitungs-Fabrik). Über 500 m lang ist das Hauptgebäude dieses

Karte 1

Werkes flankiert von unzähligen, ebenfalls sehr großen Nebengebäuden. Hammerwerke, Erz- und Kugelmöhlen moderner Konstruktion sind die Inneneinrichtung. Von hier aus geht – wie schon erwähnt – das Kupfererz zum bereits beschriebenen Kupfergußwerk.

Oberhalb von „BOF“ liegt „RMZ“ („Remontnij Mehanitscheskij-Zech“), ein mit Werkzeugmaschinen neuester Bauart eingerichtetes zentrales Reparaturwerk. In allen Betrieben des „Noril-Kombinates“ eventuell anfallende größere Reparaturen, die in den eigenen Werkstätten dieser Betriebe nicht vorgenommen werden können, werden hier durchgeführt.

Noch über der „RMZ“, am Berge „Rudnaja“, liegt die Sauerstofffabrik. Der Sauerstoff wird aus der Luft gewonnen. Zu erwähnen ist auch noch „MOF“, die „Malaja-Obogatitel'naja Fabrika“ – (Kleine Erzaufbereitungsfabrik) am Fuße des Berges „Rudnaja“, eine Parallele zu „BOF“. Hier werden hauptsächlich Nickelerze verarbeitet.

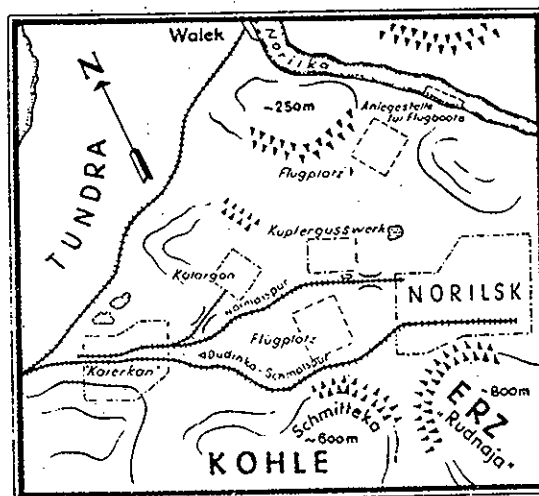
Haupterzlager ist insbesondere der Berg „Rudnaja“, während sich im benachbarten Berg „Schmitteka“, dem Wahrzeichen von Norilsk, die Kohlenschächte 11, 12, 13, 14 und 15 befinden. Die meisten „Rudniki“ (Erzminen) sind offen, d. h. das Erz wird im Tagebau gewonnen. Große Schrägaufzüge an den steil zur Stadt abfallenden Bergen sind das äußere Kennzeichen dieser Erzminen, in denen nicht zuletzt auch Platin, teilweise rein, gefunden wird, um dann im Sawod Nr. 26 den Schmelzprozeß durchzumachen.

Ein eigenes Zementwerk („Zem-Sawod“) ist nach den dort vorliegenden Plänen der Zement-

werke Berlin-Rüdersdorf geschaffen worden. Inneneinrichtungen, wie z. B. Kugelmöhlen usw., stammen von der Firma Gebr. Smith, New York. Rohstoffe für die Zementherstellung sind vorhanden. Desgleichen wurde eine Glasfabrikation eingerichtet und benachbart hierzu auch eine größere Ziegelei. So ist außer Holz, das in riesigen Flößen Jennissej abwärts nach Norilsk geführt wird, alles erforderliche Baumaterial vorhanden.

Eine der interessantesten Fabrikanlagen dürfte aber neben den verschiedenen hier nicht genannten Erz- und Hüttenbetrieben das Projekt „174“ (?) sein.

Dieses Werk wurde in den Jahren 1950-51 erbaut und hat als ganz besonderes Merkmal nach außen zwei riesige Rohre, von denen das eine einen Durchmesser von etwa 2,5 m hat, während das zweite Rohr im Durchmesser wesentlich kleiner ist. Beide Rohre stehen senkrecht, etwa 100 m hoch, und sind oben durch einen Überlauf verbunden. Diese Fabrik „ohne Namen“ wird streng bewacht. Die Arbeiter sind sogenannte „Freie“. Sie sind praktisch im Werk kaserniert und dürfen es nicht verlassen. Im Gegensatz zu allen anderen Werksanlagen, welche nur mit Stacheldraht und hölzernen Wachtürmen versehen sind, ist dieses

Karte 2

Gelände mit einer Mauer umgeben, und die vorhandenen Wachtürme sind massiv gebaut. Hier soll ein deutscher Chemiker, Dr. Weißberger (?), Sachberater gewesen sein. Der Chef des Werkes, ein russischer Ingenieur, erschoss sich, als beim Anlauf der Produktion scheinbar Schwierigkeiten auftraten. Inzwischen ist aber die Produktion aufgenommen worden; selbst im Schicksal weiß man nichts Genaues über dieses Werk, doch soll es sich, wie gerüchtet, um Schwerwasserherstellung handeln.

Die Sonderstellung nimmt bei diesem ganzen Unternehmen der Stadtbau (Gor-Stroj) ein. Es handelt sich hier um eine Einrichtung, die nur für die Erstellung von Wohnhäusern, Kinos, Theatern und Schulen, kurz für Planung und Bau der Stadt selbst verantwortlich zeichnet. Eigene mechanische Werkstätten, Gießerei, Walzwerk usw. sind vorhanden, um den immer größer werdenden Maschinenpark in Ordnung zu halten oder neue Maschinen herzustellen.

Betrachtet man den Organisationsplan des „Noril-Kombinates“, so ist klar zu erkennen, wie der Aufbau dieser an sich recht schwierig zu organisierenden Industriebasis vorgenommen wurde. An der Spitze des Kombinates steht der „Chef-Kombinat“. Über den „Hauptingenieur Kombinat“, seinen Stellvertreter, geht die direkte Verbindung zum Projektbüro, dem Kopf des ganzen Kombinates. Hier sitzen Ingenieure aller Fachrichtungen, Wissenschaftler, Geologen, Berg- und Transportspezialisten -- alles politische Gefangene! Die grundsätzliche Planung und Entwicklung, dort auf zunächst 50 Jahre ausgelegt, geht von diesem Büro aus. An der Spitze der verschiedenen Schächte steht jeweils der Chef des betreffenden Schachtes und ihm zur Seite und als sein Vertreter der Hauptingenieur des Schachtes. Das gleiche Bild ergibt sich ebenso auch für die verschiedenen Fabriken und Hüttenwerke. Von den Chefs der verschiedenen Schächte bzw. Werke besteht eine direkte Verbindung zum „Chef-Kombinat“:

desgleichen bestehen direkte Verbindungen vom Stadtbau und Bergbau zum „Chef-Kombinat“ und zum Projektbüro. Der „Chef-Kombinat“ ist nur dem MGB-Moskau verantwortlich. Selbst die vom MGB dort bereitgestellten Überwachungsorgane, MGB-Truppen mit einem General an der Spitze, unterliegen den Weisungen des „Chef-Kombinates“. In Sonderfällen und Streitfällen entscheidet Moskau selbst.

Der bedeutendste Chef des Kombinates war von 1946 bis 1952 der Ingenieur-Oberst Swerjew. Chef der dort stationierten MBG-Truppen war bis 1953 der General Simeonow. Die Truppen, meist blutjunge Soldaten, sind nur zur Bewachung der dort befindlichen Speziallager (politische Häftlinge) eingesetzt. Schwere Waffen stehen ihnen, abgesehen von einer Artillerieeinheit, nicht zur Verfügung. Hingegen sind sie durchweg mit Maschinenwaffen, Schnellfeuergewehren, leichten und schweren Maschinengewehren und Granatwerfern ausgerüstet. Einige kleinere Flugzeuge stehen als Aufklärer zur Verfügung.

Zwischen Kaerkan und der Stadt Norilsk liegt der Flugplatz der sowjetischen „Aeroflot“ – der Luftverkehrsgesellschaft. Ein zweiter, etwas kleinerer Flughafen liegt einige Kilometer nördlich der Stadt und kann bei besonders ungünstiger Witterung als Ausweichhafen angefliegen werden. Nördlich davon fließt die Norilka, ein Nebenfluß der Pjasina, nach Norden hin von Felsen, den Ausläufern der Byrranga, einem etwa 1000 km langen Höhenrücken, flankiert. Kleine Dampfer und Motorboote verkehren hier, insbesondere zur kleinen Kolonie Walek, direkt an der Norilka, etwa 30 km von Norilsk. Ein Hafen für Flugboote existiert in einer Bucht der Norilka und ist auf schlechten Straßen von der Stadt aus zu erreichen. – Nur in der kurzen Sommerzeit, wenn der Fluß eisfrei ist, ist der Hafen zu benutzen.

Bereits im September setzen starke Fröste ein und werden dann durch die „Purga“ abgelöst. Die Purga ist kein gewöhnlicher Schneesturm. Schneestürme sind sozusagen nur das Vorspiel der Purga. Wenn die richtige Purga einsetzt, d. h. wenn der harte, staubfreie Schnee auf dem Boden und in der Luft ein Chaos bildet, dem Menschen den Atem raubt und die Augen füllt, wenn er durch die feinsten Ritzen dringt und derart donnert und pfeift, daß einem die Sinne schwinden, wenn er alles umwirft, dann spricht man auch von der „schwarzen Purga“. Oft hält sie tagelang an und läßt alles Leben erstarren. Meist wird, wenn sie vorbei ist, der Himmel glasklar, und intensives Nordlicht kündigt neuen starken Frost an. Bis auf minus 65 Grad gehen die Temperaturen oft zurück.

Es ist klar, daß der Boden hier ewig gefroren ist. Nur in der kurzen Sommerzeit taut er bis zu 30 cm Tiefe auf und gibt einigen Moosen und Flechten Lebensmöglichkeiten. An besonders geschützten Stellen trifft man hin und wieder spärlichen Baumwuchs an. Lärchen und Kiefern sind die einzigen Hölzer, die dem Klima halbwegs gewachsen sind. Früher muß die Baumgrenze wohl weiter nördlich gelegen haben, denn bei den umfangreichen Erdarbeiten, die bei der Erstellung dieser Großbauten vorgenommen wurden, fand man häufig die Überbleibsel riesiger Säugetiere, insbesondere die des Mammuts.

Ureinwohner dieses Gebietes sind die Tungusen, ein Nomadenvolk, das sein Leben mit Pelztierjagd und Rentierzucht fristet. Ihre eigentlichen Siedlungen dürften im allgemeinen wohl etwas südlicher liegen. Nur selten bekommt man sie in den kurzen Sommermonaten zu sehen und auch nur dann, wenn sie zum Zwecke irgendwelcher Tauschgeschäfte die Niederlassungen der Sowjets aufsuchen. – Versuche, sie in sogenannten „Pelztierkolchosen“ zusammenzuhalten, sind in den meisten Fällen gescheitert. In Gestalt und Hautfarbe gleichen sie etwa den Eskimos. Ihre Kleidung ist recht interessant, meist aus Fellen junger Rentiere.

Mittel-Sibirien ist reich an Bodenschätzen aller Art; selbst Erdöl wurde auf der Taimyr-Halbinsel gefunden. In Zukunft wird dieses Land eine nicht zu unterschätzende Rolle für die sowjetische Schwerindustrie spielen.

19

Bonn | den 8 maj 1957.

Strängt förtroligt.

7 bil. BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL

./1-7

Härmed översändes sju promemorior över utfrågningar om flygarna i Norilsk. Resultatet är, som Du ser, tyvärr rätt magert. Vi hoppas dock en del på Busch i Wilhelmshafen. Överhuvud är det påfallande hur försiktigt och ytterst miss-
tänksamt Norilsk-fångarna uppträtt under våra samtal. Lundström menar att det överträffar det mesta i den vägen han varit med om.

Närmast söker vi oss tillsammans till Gütersloh och Exten, varifrån Lundström reser till Wilhelmshafen och jag till Braunschweig. Därefter återsamling i Hamburg, där vi avser kontakta Suchdienst för att om möjligt få fram ett par felande adresser.

Preliminärt hade vi sedan tänkt oss att Lundström från Hamburg flyger till Berlin, där han ju, förutom detta ärende, har ett annat att bevaka, och att jag på hemvägen besöker Greger i Flensburg.

Skulle under vår fortsatta odysseé inga särskilt sensationella uppgifter framkomma är det min personliga åsikt - och den delas av Lundström - att de få återstående vittnena i denna sak kunna utfrågas i samband med att Lundström slutför sitt andra uppdrag.

u/ Sven Fr. Hedin

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,

Stockholm.

Stockholm.
Exp. m. K. i. lastent kunnast den 9/5 / 1764

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren Smeden Michael
O b e r d o r f e r, hållet i dennes bostad i Aalen,
Braunenstrasse 12, torsdagen den 2 maj 1957.

I maj 1944 blev Oberdorfer som rysk fånge insatt i Solikamsk, varifrån han i september - oktober 1945 överfördes till ett fängelse (vars namn han glömt) i Moskva. Där kvarblev han till i slutet av april 1949, då han dömdes och transporterades till Novy Sibirsk. Där var han kvar endast några dagar, varefter han fick fortsätta till Norilsk, dit han kom under sommarmånaderna samma år. I Norilsk blev Oberdorfer till en början insatt i läger 4 under några månader, varefter han överflyttades till läger 1. Där fick han arbeta under två eller tre månader, varefter han på senhösten 1949 fick komma till läger 5. I det sistnämnda lägret fick Oberdorfer vara kvar till på sensommaren 1953 (efter upploppet i Norilsk), då han transporterades till Taischet, där han fick vara insatt till den 4 oktober 1955. Då blev han frigiven och fick återvända till Västtyskland, dit han kom med en transport den 19 oktober 1955.

Oberdorfer förklarade - på särskild fråga härom - att han under fångenskapen ej träffat eller hört talas om någon svensk medborgare i samma belägenhet.

Bland sina medfångar kunde Oberdorfer särskilt erinra sig Johann (Hans) D i e s t e l, men han kände ej

dennes adress.

På fråga om Oberdorfer kunde erinra sig någon medfånge vid namn Baltius förklarade han att namnet var alldeles okänt för honom.

Bonn den 7 maj 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtroligP.M.

angående samtal med tyske medborgaren, kabelverksarbetaren Heinrich N o s s o l , född den 13 januari 1926, hållet i hans bostad i Neustadt/Coburg, Kurt Schumacherstrasse 28, fredagen den 3 maj 1957.

Den 6 mars 1945 blev N o s s o l krigsfånge i Oberschlesien. Han blev därefter insatt i olika fängelser, för vilka han numera ej kan redogöra. Senare överfördes han till Norilsk-området, dit han anlände med flyg den 1 januari 1948. Med samma transport följde omkring 20 tyskar, däribland sex kvinnor. Vid flygfärden medföljde även några ryssar, som förmodligen tillhörde säkerhetspolisen.

Till en början var Nossol insatt i läger 4 i Norilsk. 1952 flyttades han över till läger 2 i Kaierkan. Där träffade Nossol en grupp, bestående av en skandinav och tre eller fyra estländare. Nossol vet ej säkert, men han tror, att skandinav var svensk. De omnämnda personerna lär, enligt vad Nossol erfarit, ha uppenållit sig på ryskt område för att genomföra ett spionageuppdrag för amerikansk räkning. (Nossol var mycket osäker på sistnämnda uppgift.) Gruppen, som bland annat skulle ha uppehållit sig i Moskva, blev häktad, då den var i färd att resa till Kina. Såvitt Nossol kunde komma ihåg, kom gruppen med flyg till Norilsk i januari eller februari 1953. Den man, som eventuellt kunde vara svensk gick under namnet W a l d e - m a n eller något liknande. Mannen hade dessutom ytterligare ett namn. Huruvida Waldeman var förnamn eller familjenamn kunde Nossol ej säga. Waldeman var mellan 26 - 30 år gammal (1953), cirka 195 cm lång, med kraftig kroppsbyggnad och blont hår.

Den omnämnda gruppen fick arbete i en kolgruva. Något ytterligare kunde Nossol ej erinra sig härom.

På fråga angående vilka, som ytterligare skulle kunna

lämna upplysningar om den grupp, där en svensk skulle finnas, förklarade Nossol, att Wilfried B u s c h och Heinz W i s c h n e w s k i (den senare nu bosatt under adress Rannersweier bei Offenburg, Kreisstrasse 36) med stor sannolikhet kan lämna närmare uppgifter i saken.

Nossol kom ihåg, att "svensken" före Nossols avresa från Norilsk bett honom och andra tyskar, att till någon myndighet i Västtyskland framföra, att även en svensk fanns i Norilsk. Nossol hade emellertid efter återkomsten ej något bestämt minne av "svenskens" namn och visste ej heller till vilken myndighet han skulle vända sig i saken, varför något sådant besked aldrig blivit framfört.

Den 31 december 1953 fick Nossol avresa från läger 2 i Kaiierkan. Då var fortfarande den omnämnda gruppen kvar där. Vid avresan från Norilsk fick Nossol på nytt färdas med flygplan. Detta fick han medfölja till Krasnogjarsk. Därifrån reste han vidare till Novosibirsk och fick senare fortsätta från det ena fängelset till det andra. Den 30 januari 1954 inträffade han i Friedland.

Förutom den omnämnde Waldeman har Nossol under fångenskapen ej träffat eller hört talas om någon svensk i sovjetrysk fångenskap.

Jag visade mina medförda fotografier för Nossol, men denne kunde med bestämdhet ej säga sig ha sett någon av de avbildade.

+ + +

Nossol förklarade, att han under fångenskapen blivit svårt nervsjuk. Under samtalen framkom tydligt, att han hade svårt att följa en saklig linje i sina uttalanden, och att han blandade inop olika saker med varandra. Man bör därför taga hans uppgifter med den största försiktighet.

München den 4 maj 1957.

(S. Lundström)

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren, studeranden Karl Fischer, född den 18 mars 1922, hållet i hans bostad i Neuhaus am Schliersee, Rotwandstrasse 9, lördagen den 4 maj 1957.

Den 4 juni 1948 blev Fischer häktad i Ronneburg i Thüringen och insattes som politisk fånge i ett fängelse i Fürstenberg, där han dömdes till 25 års tvångsarbete. Därefter överfördes han den 8 november 1948 till ett fängelse i Sachsenhausen och fick sitta kvar där till den 20 februari 1949. Han överflyttades sedan till ett fängelse (platsen har Fischer glömt) i Polen, där han fick vara kvar under cirka en månad, varefter han den 2 april 1949 infördes i Ljubljanskaja-fängelset i Moskva, troligen till cell 25 i fjärde våningen. I denna cell, som var avsedd för 16 fångar och var fullbelagd, satt endast sådana fångar, som redan blivit dömda. Som cellkamrater fick Fischer här en man, som uppgav sig vara svensk, en ungrare, elva tyskar och två balter (letter eller litauer). Fischer fick uppehålla sig ungefär tre veckor i cellen.

Fischer kan ej längre erinra sig "svenskens" namn. Han torde vara född omkring 1922, var cirka 176-177 cm lång, hade kraftig kroppsbyggnad, okänd hårfärg (kalklippt) och hade ett "spänt" drag kring munnen. "Svensken" hade endast talat om att han var från Sverige. Dessutom hade han berättat om sin i Sverige bosatta syster, som var yngre än han själv. Fischer vet för övrigt ingenting om "svensken". Han kunde sålunda ej besvara frågorna angående vad "svensken" tidigare haft för yrke, bostadsort i Sverige, anledningen till fångenskapen och var och när denna började.

Den ungrare, som samtidigt satt i cellen, hade förnamnet

Timor och lär ha varit skicklig fotbollsspelare. Hans efternamn kan Fischer ej påminna sig. ("Timor" har efter frigivningen fått återvända till Ungern.) Fischer kände för övrigt blott namnen på ytterligare två cellkamrater, nämligen tyskarna Robert S c h a m a i s k y (ankom med transport till Friedland den 20 augusti 1955 och nu bosatt någonstans i Rhenlandet) och Viktor C u b e t s c h (efter frigivningen troligen bosatt i Naumburg i ostzonen). Namnen på de övriga cellkamraterna kan Fischer ej erinra sig. Han ville framhålla, att man ständigt var avvaktande vid samtal med varandra av rädsla för att den man talade med kunde vara cellspion.

Från Moskva fördes Fischer därefter till Krasnogjarsk, där han fick sitta i ett fängelse i omkring en månad. Sedan transporterades han tillsammans med ungefär 800 fångar på ett fraktfartyg till Dudinka. Färden dit tog en månad och åtta dagar i anspråk. I transportgruppen fanns endast tre tyskar, nämligen Schamaisky, Cubetsch och Fischer. För övrigt bestod transportgruppen huvudsakligen av ryssar, men många litauer och letter fanns även med förutom fångar från ett flertal olika nationer. Bland fångarna, som samtidigt med Fischer transporterades till Dudinka, fanns också en grek.

I Norilsk insattes Fischer i juni 1949 i ett läger med beteckningen nr 4, som han blev kvar i till sannolikt i augusti 1950. Då överflyttades han till läger 5. Där talades om att tre eller fyra svenskar skulle hållas insatta. Fischer träffade aldrig "svenskarna", och han kan ej säga vem som talat om dem eller vad som i övrigt sagts om dem. 1952 överflyttades Fischer till läger 2 i Kaierkan, där han fick arbeta i ett kolschakt. I detta läger hörde Fischer ej talas om någon svensk. Han blev kvar i lägret till på sommaren 1954, då han transporterades till Taischet, där han fick vara kvar till sin frigivning i juli 1955. Den 20 augusti 1955 kom Fischer med en transport till Friedland. Dit kom samtidigt ovannämnde Schamaisky liksom en tysk vid namn Erich B e c k e r (nu troligen bosatt i Hamburg) och Johann B a b r o w s k y

(bor nu troligen i Braunschweig) samt Hermann D r ö g e r (också troligen bosatt i Braunschweig numera). Fischer känner ej till de närmare bostadsadresserna för dessa personer.

Ovannämnde Babrowsky har varit i läger 5 i Norilsk samtidigt som Fischer och kan möjligen veta något mer om "svenskar-na" där.

På fråga om Fischer kände någon medfånge i Norilsk vid namn Johann D i e s t e l , förklarade han, att denne befunnit sig där och att han frigivits 1953. Heinz W i s c h - n e w s k i , som också varit i läger 2 i Norilsk, torde känna till adressen till Diestel, enär de båda varit mycket goda kamrater.

Bland fångarna i läger 2 i Norilsk kände Fischer för övrigt till följande personer:

Wilfried B u s c h

Peter-Paul W e r n e r

Dr M o s e r

Heinz S c h u l z (troligen frigiven till Östtyskland)

Heinrich N o s s o l och

Hans W a g n e r .

Jag frågade därefter Fischer om han i Norilsk träffat eller hört talas om någon est vid namn B a l t i n s . Därtill förklarade Fischer, att nämnda namn var honom alldeles obekant.

I Norilsk har Fischer träffat tre finnar. En gick under namnet "Tuffa" eller "Tuffer" eller något liknande. Fischer kunde ej säga om detta var hans familje-, för- eller smeknamn. I varje fall blev denne frigiven troligen i juli 1955, samtidigt med en annan finne, vars namn Fischer ej kan komma ihåg. Den tredje finnen omkom i Norilsk, där han under kolbrytning träffades av ett nedfallande stenblock.

På fråga huruvida det vore möjligt, att Fischer sammanblandade ester och svenskar, förklarade han, att han ej hade något intryck av att så vore fallet. De ester Fischer träffat i Norilsk hade alla tjänstgjort inom de tyska stridskrafterna och talade samtliga utmärkt tyska. Däremot kände Fischer till

att "svensarna" talat bruten tyska med tydlig accent.

Jag visade därefter samtliga de fotografier jag medfört, men Fischer förklarade, att han ej bestämt kände igen någon av de fotograferade.

München den 4 maj 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtroligt.

P.M.

Över samtal den 6 maj 1957 med Robert S z e m e i t z k e.
i dennes bostad Rietheimerstrasse 51. Offenburg.

S., som tjänstgjort i Waffen-SS från 1933 till 1945, häktades i Halle am Saale den 11 maj 1948, dömdes enligt spionageparagrafen till 25 års arbetsläger, fördes via Potsdam (maj - juli 1948), Bautzen (juli - augusti 1948), Sachsenhausen (augusti - oktober 1948), Brest-Litowsk, Nowy-Sibirsk (oktober 1948 - juni 1949), Krasnogarsk (juni-september 1949) till Norilsk, där han vistades från oktober 1949 till augusti 1954.

S. insattes till en början i lägerpunkt 4 och befann sig sedermera i lägerpunkt 1 under tiden september 1950 - augusti 1954, vid vilken senare tidpunkt han överfördes till Tazschet och därefter återvände till Västtyskland hösten 1955.

Om Norilsk-lägren uppgav S. följande.

Det fanns sex skilda "politiska" läger, fem för män och ett för kvinnor. Läger nr 1 låg på en höjd, landsvägen cirka 25 och fågolvägen cirka 6 km sydöst om staden Norilsk. Från läger nr 1, i vilket cirka 2.000 personer (huvudsakligen sovjetmedborgare, till största delen från Ukraina, men även ester, letter, litauer, japaner och kineser) torde ha uppehållit sig, kunde man se de övriga fem lägren. Läger nr 2 - "kolbrytningslägret" - låg i riktning mot

Dudinka.

S. sysslade till en början med diverse arbeten, snöskottning o.dyl., arbetade sedan på ett järnvägsbygge och därefter som elektrumontör i ett kopparverk.

I läger nr 4 träffade S. 1949 en person som uppgav sig vara svensk medborgare, men tidigare varit bosatt i Lettland. "Svensken" hade någon kortare tid varit i läger nr 2, men mest uppehållit sig i läger nr 1. Personen ifråga, vars namn S. icke kunde erinra sig - det slutade dock troligen på - s t e d t, var läkare och 1949 omkring 45 år gammal. Längd omkring 168-170 cm, blont hår, bar glasögon. Han var särskilt känd för att alltid - även i den strängaste kyla - gå omkring barhuvad. Vederbörande påstod sig ha varit anställd i Röda Korset och vid besök hos släktingar i Lettland på rekommendation av svenska ambassaden i Moskva rest till sagda stad för att söka arbete och där häktats. Mannen talade utmärkt tyska.

1954 fördes han från Norilsk och påstod då att han i Moskva skulle överlämnas till svenska ambassaden för återresa till Sverige.

Följande personer torde enligt S. kunna lämna ytterligare upplysningar om svensken:

Dr. Johann M o s e r (jfr särskild PM av denna dag);
Walter E r b e n, apotekare, har varit i läger nr 1,
återvände 1954;

Erland H u t, arbetade i lägret med lantmåteri, har
ävenledes varit i läger nr 1, samt

Paul W o l f f, Gütersloh (Westfalen), Kolzinger-
strasse 17.

I lägret hade vidare funnits "en eller två finnar".

Stämningen i lägret mellan internerna karakteriserade S. såsom "utomordentligt misstänksam".

S. gjorde intryck av en mentalt helt oförstörd person, klar, redig och med sinne för detaljer.

Bonn den 7 maj 1957.

Strängt förtrolig.

P.M.

över samtal den 6 maj 1957 med Heinz W i s c h n e w s k i i dennes bostad, Hildastrasse 67, c/o Eekmann, Offenburg.

I slutskedet av andra världskriget hade W. tjänstgjort i "Volkssturm" och som krigsfånge redan 1945 kommit till Norilsk, där han uppehållit sig i följande läger:

nr 6 sommaren 1945 - våren 1946;

nr 3 våren - sommaren 1946

(därefter 6 månader fängelsevistelse);

nr 10 januari - hösten 1947

(därefter i strafflägret Kologon (?) till mars 1948);

nr 10 mars 1948 - februari-mars 1949;

nr 4 februari-mars 1949 - sommaren 1949

(därefter i 3:e lägreets sjukhus under 3 månader);

nr 5 hösten 1949 - sommaren 1952 samt

nr 2 sommaren 1952 - december 1953.

W. återkom till Västtyskland den 21 januari 1954.

I Norilsk hade W. icke träffat eller hört talas om svenskar eller andra skandinaver. En föregiven svensk medborgare, vars efternamn var O l a f , hade han emellertid träffat efter frigivningen i det västtyska genomgångslägret Andogast b/Oppenau i slutet av januari 1954.

Sagde Olaf, som var 28-30 år gammal, hade från Andogast "omedelbart rest till Stockholm för att bosätta sig hos sin mor därstädes."

På fråga om W. kände till en skandinav i Norilsk vid namn W a l d e m a n n eller liknande (jfr Nossols vittnesmål) förklarade W. att det möjligen kunde vara en "Volksdeutscher" Waldemar Seifert, cirka 30 år gammal, f.d. SS-man, tidigare bosatt i Ukraina. Signalement: cirka 166 cm., blond, smalt ansikte, typiskt semitiskt utseende. Av W. karakteriserad som

"mycket opålitlig". W. kände icke till mera om Seifert.

W:s närmaste kamrater i Norilsk hade varit:

Manfred K ö n i g , Oelersee nr 17, über Lehrde,
Hannover

Willy R a u c h , (Nossol torde känna till den-
nes adress)

Hans D i e t r i c h

B o r c h e r s (äldre person)

Emil M e i s s i n g e r

Hans M o t z n y.

Slutligen tillfrågades W. om han kände till den av
S z e m m e i t z k e omnämnde "svenske läkaren, som även
i strängaste kyla gick barnuvad". W. påstod att han vagt
erinrade sig en dylik person.

- - - - -

Under samtalet gav W. intryck av att vara en intellex-
tueellt tämligen klen utrustad person.

Bonn den 7 maj 1957.

(S. Lundström)

(Sven Fr. Hedin)

Strängt förtroligt.

P.M.

Över förnyat samtal med Dr. Johann Moser i
Hirschhorn den 7 maj 1957.

Med anledning av Robert S z e m e i t z k e's uppgift om att i Norilsk skulle ha funnits en svensk medborgare, till yrket läkare, "som alltid - även i strängaste kyla - gick omkring barhuvad", utfrågades Dr. Moser på nytt.

Mannen ifråga var välbekant i Norilsk, förklarade Moser, men han antogs allmänt vara från Lettland. 1952 uppehöll han sig i läger nr 2 i Kaierkan och torde då ha varit cirka 44 år gammal.

Mannens namn kunde enligt Moser vara M i l l s t e d eller M i t t e l s t e d t. Ytterligare upplysningar trodde Moser kunde lämnas av Walter K u r t, Sankt Pölten bei Wien, vilken under en längre tid varit tillsammans med den föregivne svensken i läger 4. Detsamma gällde ifråga om Paul-Peter W e r n e r, Stafflenbergstrasse 18, Stuttgart-Ost (jfr Lundströms PM den 2 maj 1957).

Bonn den 7 maj 1957.

S. Lundström

Sven Fr. Hedin

Strängt förtroligt.

P.M.

Över samtal den 7 maj 1957 med Johann D i e s t l.
i dennes bostad, Katzstrasse 305, Speicher bei Bitburg.

D. har under åren 1943-56 vistats i Morillska läger nr 2, i vilket endast ett fåtal icke-ryssar befunnit sig. Antalet interner i lägret torde ha uppgått till mellan 2.500 och 3.000. De flesta sysselsattes med gruvarbete.

Några finnar hade D. hört talas om i läger nr 2, vilka dock fått återvända till Finland. Deras namn kände han icke till.

D. tillfrågades om han hört talas om några personer vid namn W a l d e m a n n, Axel A n t o n eller V o o g, vilket han dock förnekade. Att det funnits en person som även i strängaste kyla gått omkring barhuvad kände han till, men icke dennes namn eller överhuvud andra upplysningar om personen ifråga.

---.---.---.---

D. gav intryck av att vara en vaken - om än tillknäppt - person.

Bonn den 7 maj 1957.

S. Lundström

Even Fr. Hedin

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn den 8 maj 1957.

Strängt förtroligt.

19

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

Broder,

Enligt av Lorentzon förmedlad underhandsinstruktion har jag i dag muntligt informerat Auswärtiges Amt om de rutinundersökningar sekreterare Hedin och kriminalassistenten Lundström för närvarande bedriva i Västtyskland. I samband med Leiflands resa till München har vi ju tidigare haft kontakt med legationsrådet Maenss på Länderabteilung, som även torde väl känna till de tidigare undersökningar av samma slag, som bedrivits i Västtyskland. Då det ju nu (Lorentzons telefonsamtal med Leifland) var önskvärt att gå på ett något högre plan besökte jag chefen för Länderabteilung, ministerialdirektor von Welck.

Jag framhöll att det rörde sig om samma slags rutinundersökningar, som tidigare förekommit, att de gällde dels Wallenbergaffären, dels de rykten om att svenska flygare skulle finnas i Norilsk, som nyligen framkommit genom en lettisk emigranttjänst samt - på von Welcks fråga om vi hade några konkreta hållpunkter - att tillvägagångssättet var att man uppsökte personer, som exempelvis vistats i ett tidigare i sammanhanget omtalat läger eller som nämnts av andra vittnen. Jag hänvisade också till att vi redan varit i förbindelse med Maenss i ärendet.

Von Welck tackade för informationerna och sade att han i sammanhanget endast ville framhålla en synpunkt på utredningar av detta slag. Utfrågning av från Sovjetunionen hem-sända personer var ett utomordentligt viktigt medel inte bara

Herr Utrikesrådet Å s t r ö m ,

Stockholm.

exp. 8.5.57/2

vid efterforskning av försvunna utan även ur underrättelse-synpunkt. Flera länder stödde sig på så erhållet material. Man hade här också att göra med en mycket ömtålig sak, där största diskretion var nödvändig. Man måste tänka på de många, som det ännu ej varit möjligt att få återsända från Ryssland. Särskilt i händelse av publicering av upplysningar, som erhållits genom utfrågning av "Heimkehrer", kunde han föreställa sig att vederbörande ryska myndigheter hos sovjetiska utrikesministeriet reste invändningar mot återsändande av fångar med hänvisning till att de var spioner. Von Welck sade att även en sådan skrift som vitboken om Wallenberg - ehuru den ju gällde en speciell fråga - kunde bidra till en dylik reaktion på rysk sida. Han ville alltså betona nödvändigheten av diskretion och försiktighet framförallt vid publicering av material av ifrågavarande slag.

Han vore tacksam, om jag ville framföra dessa synpunkter till svenska regeringen.

u/Ole Jödahl

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Bescheinigung.

Die Königlich Schwedische Botschaft bescheinigt
hierdurch, dass

Herr Sven Fr. H e d i n,
Zweiter Sekretär im Königl. Ministerium
der Auswärtigen Angelegenheiten

beauftragt ist, in der Bundesrepublik Deutschland Erkun-
digungen zu unternehmen zum Zwecke der Klärung des Schick-
sals von einigen im Zusammenhang mit den Ereignissen gegen
Ende des Zweiten Weltkrieges vermissten schwedischen
Staatsangehörigen.

Die Botschaft wäre allen amtlichen Stellen sowie
allen Einzelpersönlichkeiten, an die Herr Hedin sich
in dieser Angelegenheit wendet, zu verbindlichstem Dank
verpflichtet für freundlichst gewährte Hilfe und Beistand
bei der Erfüllung des oben erwähnten Auftrage.

Bonn, den 8. Mai 1957.

(Ole Jödahl)
Königl. Schwedischer Botschafter

Überliefert Hl. Sekr. Hedin 8/5 / Lfed.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19

Bonn den 10 maj 1957.

N:o

1 bil.

BIL.

~~Strängt förtroligt.~~

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

Broder,

Den i mina brev till Dig den 29 april samt 2 och 4 maj omnämnde Gerhard M a r t e n s besökte mig i dag på beskickningen varvid jag hade ett samtal med honom. En P.M. om detta - liksom om det helt korta samtalet med honom på valborgsmässoafton - bifogas.

Leif Leifland

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

Exp. i laddat Kuvert 15/5 / Lfled.

P. M.

angående två samtal med tyske medborgaren, Polizeiwachtmeister Gerhard M a r t e n s, hållna dels i dennes bostad Clemens-August-Strasse 83, Bonn, den 30 april, dels på beskickningen den 10 maj.

Martens, som under kriget tjänstgjorde vid 24. polisregementet, tillfångatogs av sovjetiska trupper i slutet av juli 1944. Han fördes först till ett krigsfångeläger och ett civilfängelse i Vilna, där han vistades till sommaren 1946, då han av krigsdomstol dömdes till 15 års straffarbete för brott vid rensningsaktioner mot sovjetiska partisaner.

På sommaren 1946 fördes han från Vilna till Norilsk (transporten skedde först på transsibiriska banan till Krasnojarsk, därefter med flodångare på Jenisej till Dudinka). I Norilsk vistades Martens från sensommaren 1946 till sin frigivning januari 1954. Han var först placerad i läger nummer 1 eller 3, där han arbetade vid uppbyggandet av maskinstationer och andra industriella anläggningar, vid vilka de i Norilsktrakten brutna mineralerna, bl.a. bly och kobolt, bearbetades och förädlades.

Efter att ha vistats två eller tre år i detta läger förflyttades Martens till ett annat läger i stadens utkant; möjligen - Martens sade sig ej vara riktigt säker på den punkten - bar detta läger nummer 5. Antalet fångar i detta läger uppskattade Martens till mellan 4.000 och 5.000. Martens arbetade till en början i en cementfabrik, sedan såsom låssmed. Han vistades i detta läger till sin frigivning i januari 1954 och upplevde där bl.a. den strejk på sommaren 1953 vid vilken sovjetiska militärer sattes in; vid sammanstötningar i lägret mellan dessa och fångarna torde enligt Martens 40 - 50 fångar ha dödats.

På fråga förklarade Martens att han icke under sin vistelse

i Vilna eller Norilsk någonsin vare sig själv träffat eller hört andra medfångar tala om någon svensk medborgare som skulle hållas fängslad i Sovjetunionen. I det läger i Norilsk, vari Martens arbetat, hade huvudsakligen funnits ukrainare, ester, letter och litauer, Även en hel del Wehrmacht-soldater från Elsass-Lothringen samt några kineser.

På min fråga uppgav Martens att han i Norilsk icke hade hört talas om någon lettisk officer vid namn B a l t i n s.

Martens sade sig erinra sig att ett möbelsnickeri vore beläget i staden Norilsk och att dennas arbetskraft åtminstone delvis utgjordes av fångar.

Bland tyska krigsfångar, som vid något tillfälle vistats i Norilsk och numera voro repatrierade, kunde Martens erinra sig följande:

Dr.-Ing. Joachim B a b r o v s k i,

Hannover-Kleefeld, Kleestr. 2; återkom 1955.

Edward G o r k, Alt-Döbern/Niederlausitz (Östzonen),
Bahnhofstr. 51; Gork var enligt Martens anställd vid den del av den svenska Berlin-beskickningen som sedan de svåra luftbomberangerna mot Berlin var stationerad i slottet i Alt-Döbern.

Hans H a u n o l d, Wien.

Adam H a e s l e r, Hof/Saale, Lindenstr. 15.

Bonn den 10 maj 1957.

u/Leif Leifland

t

L:s brev eftersänds med
tillbäret 13 maj / Lfd.

svensk berlin 13 maj 1957

aer det svensk bonn?

-ja

braadskande foer leifland fraan ewerloef stop telefonsamtal med
fru moberg aaberopas stop var god eftersaend de tvaa breven till
~~gk i hamburg~~ och ej till berlin stop haelsningar +

svensk berlin ok?

okbibi byby+

Martens, Gerhard.

Bonn, den 11. 5. 1957

Klemens-August-Str. 83/85

An den

Attaché de la Légation de S.M. le Roi de Suède

Herrn Leif Leifland

J ambann dem
Wendler 15/5 / Lpl
Herr Leifland -
Lombard 15.5.

Bonn

Koblenzerstr. 91

Betr: Unser Gespräch vom 10. 5. 1957

Hiermit teile ich Ihnen die Anschrift meines Kameraden aus
russischer Kriegsgefangenschaft mit.

Hans Haunold, Wien III, Beatrixgasse 3a/23

Hoachtungsvoll

G. Martens

KUNGL. SVENSKA

19

BESKICKNINGEN

R. Philipps anförande
i Berlin den 18 april.

Bonn den 14 maj 1957.

N:o II 169 bil. (i 3 ex.?)

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

Wallenberg

Broder,

Som generalkonsulatet i Berlin torde ha inrapporterat, höll Rudolf Philipp ett anförande i Berlin den 18 april i samband med förlänandet av Heinrich-Stahl-priset till Raoul Wallenberg. En av de ledande judiska tidskrifterna i Tyskland "Allgemeine Wochenzeitung der Juden in Deutschland" (Düsseldor) publicerade den 3 dennes ett referat av Philipps tal, som jag ber få närsluta i urklipp och fotostatkopier.

./.

Philipp yttrade enligt tidskriften att icke mindre än en million svenska män och kvinnor anslutit sig till Wallenberg-kommittén och underströk att det funnes anledning anta att Wallenberg fortfarande vore i livet och icke avlidit i fängelse. Under det att han gav uttryck för sin uppskattning över den spontaneitet och generositet med vilka den judiska församlingen i Berlin föreslagit Wallenberg till Heinrich-Stahl-priset, framförde han "förebräelser mot judarna i Sverige och framför allt sionisterna vilka icke eller blott otillräckligt identifierat sig med aktionen för Wallenbergs räddande". När talaren - fortsätter referatet - angrep israeliska myndigheter, som nu ärar Wallenbergs namn genom att uppkalla en gata i Tel Aviv efter denne, tänkte han väl inte på att dessa ärebetygelser skedde på grund av underrättelsen om Wallenbergs död och inte hade - och heller inte finge ha - något samband med de erkännansvärda aktionerna för Wallenberg

Herr Utrikesrådet S. Å s t r ö m ,
Stockholm.

Xp. 17/5.57 udk. Aff.

rädning. "Det antecknades allmänt, och framför allt av de icke-judiska deltagarna vid festligheten, att kvällen för några minuter stördes av den svenska gästens icke alltför objektiva yttranden."

u/Ole Jödahl

Die Unvergessenen

Feier der Jüdischen Gemeinde zum Gedenken an den Warschauer Ghetto-Aufstand

Eine Elite des Berliner öffentlichen Lebens hatte sich mit zahlreichen Mitgliedern der Jüdischen Gemeinde zu Berlin und vielen nichtjüdischen Freunden in dem würdig geschmückten Rist-Reuter-Saal eingefunden, um den 14. Jahrestag des Aufstandes im Warschauer Ghetto zu begehen. Dies war, wie jeder der Anwesenden empfand, die erhebendste Feier, die bis jetzt an diesem Trauertag, dem 18. April, stattgefunden hatte. Wenn etwas den tiefen Eindruck der Feier schmälern könnte, so wäre es nur ein Gefühl der Beschämung darüber, daß bei diesem Anlaß der Saal nicht bis auf den letzten Platz gefüllt war. Denn den Opfern und heldenmütigen Kämpfern des Warschauer Ghettos einmal im Jahr Revue zu erteilen und dadurch der ganzen Welt eindringlich zu zeigen, daß wir Juden die Tragödie der Vergangenheit nicht vergessen haben und niemals vergessen werden, sollte allen Verpflichtung bleiben. Besonders hervorzuheben ist, daß unter denen, die uns Juden in dieser Feierstunde durch ihre Anwesenheit ihre innere Teilnahme bekunden wollten, sich Persönlichkeiten wie Frau Hanna Reuter befanden, ferner der schwedische Generalkonsul mit seiner Gattin, Senator Joachim Lipschitz, Rudolf Philipp, der Generalsekretär des Wallenberg-Hilfskomitees aus Stockholm, und Vertreter des Deutschen Bundestages, des Berliner Abgeordnetenhauses, des Rundfunks, der Presse, der Jugendverbände und der Studentenschaft. Namens der Jüdischen Gemeinde zu Berlin begrüßte Heinz Galinski die Gäste.

Nicht mehr aktuell?

In seiner Gedenkrede warf Heinz Galinski die Frage auf, ob menschliche Tragik wirklich nur zeitgebunden sei und ob Geschichten aus den Konzentrationslagern heute, 14 Jahre nach dem

Aufstand im Warschauer Ghetto, nicht mehr „aktuell“ wären. Gewiß, das Leben gehe seinen natürlichen Gang, führte er aus, und von der Gegenwart verdrängt und abgeschwächt, verliere Warschau, Inbegriff jüdischer Tragik, an Interesse. Man versuche schon, diese historische Schreckensstat der Nazizeit als einen bloßen Akt der Kriegsführung hinzustellen; man wage, die unsäglichen Leiden der im Warschauer Ghetto eingeschlossenen mit dem Elend der Ausgebombten oder anderer Kriegsextroffenen zu vergleichen. Was aber ihr Schicksal von dem jeder anderen Gruppe von Menschen unterscheidet, sei das stielische Erlebnis von Grauen und Angst, das der Außenstehende unzulänglich nachzuempfinden vermöge. Aber ebenso, wie wir aus menschlichem Mitleidgefühl heraus der Opfer gedenken würden, sollten wir mit einem Gefühl von Stolz und Bewunderung uns an ihr Heldentum erinnern. Heinz Galinski verglich mit Recht die Leistungen jener, die die Geschichte zu Helden erhoben hat und die doch nichts anderes als ehrgeizige Eroberer waren, mit diesen namenlosen Helden des Warschauer Ghettos, die den aussichtslosen Kampf gegen die Uebermacht der Hiderschen Militärmaschine gewagt hatten. Sie wußten, daß sie untergehen würden. Aber ihr verzweifelter Mut war, wie einst der der Makkabäer, nicht umsonst. Die wenigen Überlebenden des Warschauer Ghettos, die heute in Israel leben, hätten 1946 den Jischuw zu ihrem Befreiungskampf angeführt!

Heinz Galinski warnte davor, daß wir uns selbst unter anderen erkennen, diese Vergangenheit zu vergessen. Noch bedürfen die Opfer der Nazizeit des Schutzes und der Unterstützung in ihrem Ringen um Wiedereingliederung in das bürgerliche Leben. Treffend formulierte er: „Die Vergangenheit scheint immer mehr zu verblasen, und doch hat es bei uns vor zwölf Jahren, eine Zeit gegeben, die uns alle, trotz der wirtschaftlichen Not, hoffnungsvoll stimmte. Damals brannte noch die Scham und flammte die Hoff-

nung. Da waren die Toten uns noch gegenwärtig. Da schworen wir, ein „Nie wieder“. Aber dann wurde diese Hoffnung eingetauscht gegen die Bequemlichkeit. Man begnügte sich damit, das Mögliche zu tun, nicht aber das Notwendige. Unter der aktiven oder passiven Beihilfe (Hilfen) der Persönlichkeiten wurde der Weg des geringsten Widerstandes beschritten. Die Demokraten sind müde geworden. Im Lager der ehemals Verfolgten und unter aufrechten Demokraten herrschen Verbitterung und Resignation.“

Galinski erhob dann seine warnende Stimme und wies auf die Gefahr des wiedererwachenden Antisemitismus hin. Nicht nur Bosheit, auch Dummheit seien am Werk, um die Erinnerung an die Vergangenheit auszuschleichen. Auch auf dem Gebiet der Entschädigungsleistungen gäbe es noch viele Beschwerden. Es müsse endlich erreicht werden, daß die Entschädigungsberechtigten ihre Wiedergutmachung noch erleben und nicht einsterben, bevor sie ihr Recht erhalten. Heinz Galinski dankte dem Berliner Senat, und vor allem dem für die Wiedergutmachung verantwortlichen Senator Lipschitz dafür, daß sie mit großem Verständnis und durchaus unbürokratischen Methoden die Durchführung der Wiedergutmachung in Berlin gehandhabt haben.

Symbol der Menschlichkeit: Raoul Wallenberg

Die Erinnerung an die Schreckenstage sollte uns aber nicht mit einem Gefühl der Verzweiflung belasten. Wie wunderbar hat doch das jüdische Mädchen Anne Frank, kurz bevor sie in Bergen-Belsen ermordet wurde, erklärt: „Und dennoch glaube ich an das Gute im Menschen!“ Und in der Tat, immer wieder vernachlässigen wir, wie einzelne Menschen während des Nationalsozialismus ungeachtet der eigenen Gefahr ihren jüdischen Schwestern und Brüdern halfen. Die Jüdische Gemeinde hat erst kürzlich einer dieser Retterinnen, Dr. Elisabeth Aberg, ihren Dank ausgesprochen. Für alle diese zahlreichen Helfer in der Not steht aber ein Mann als ein leuchtendes Symbol: Raoul Wallenberg, der junge schwedische Diplomat, der in Ungarn tausende jüdischer Menschen vom Vernichtungstod rettete. „Es ist bemerkenswert“, rief Galinski aus, „daß hier nicht ein Mitglied eines Volkes anderen seines Volkes, daß nicht ein Jude anderen Juden Hilfe brachte, und dafür sein Leben aufs Spiel setzte, sondern ein Schwede und Nichtjude, den nichts anderes bewegte, als der Geist der Menschlichkeit.“ Diesen Mann zu ehren und ihn der Dankbarkeit jedes einzelnen Juden zu versichern, habe der Vorstand der Jüdischen Gemeinde beschlossen, ihm die höchste Auszeichnung zuteil werden zu lassen, die wir zu vergeben haben: Den Heinrich-Stahl-Preis 1957. Unter dem Beifall der Versammlung überreichte dann Heinz Galinski das Pergament, das die Verleihung des Heinrich-Stahl-Preises an Raoul Wallenberg dokumentiert, dem Beauftragten der Familie Wallenberg, Rudolf Philipp, der der Generalsekretär des Wallenberg-Hilfskomitees in Schweden ist.

Rudolf Philipp dankte namens der Familie Raoul Wallenbergs, die ihn als Repräsentanten zur Entgegennahme des Preises nach Berlin sandte, für diese Ehrung. Er teilte mit, daß nicht weniger als eine Million schwedischer Männer und Frauen dem Komitee beigetreten seien, das seit Jahren dafür arbeitet, die Freilassung Raoul Wallenbergs aus sowjetrussischer Haft zu erwirken. Er betonte, daß Gründe zu der Annahme bestünden, daß Raoul Wallenberg am Leben sei, und nicht, wie berichtet wurde, im Gefängnis gestorben ist. Während Rudolf Philipp der Spontaneität und Generosität Ausdruck gab,

mit der die Jüdische Gemeinde zu Berlin diese Ehrung Wallenbergs vorgeschlagen habe, erhob er Vorwürfe gegen Juden in Schweden und vor allem die Zionisten, die sich nicht oder nicht genügend mit der Aktion zur Rettung Wallenbergs identifiziert hätten. Als der Redner die israelischen Stellen ergriff, die jetzt Wallenberg durch Benennung eines Hafens oder einer Straße in Tel Aviv ehren, bedachte er wohl nicht, daß diese Ehrungen auf Grund der Nachricht vom Ableben Wallenbergs erfolgten und nicht mit den anerkannten Aktionen zur Rettung des „Engels von Budapest“ zu tun haben sollten oder gar zu tun haben dürften. Es wurde allgemein, und vor allem auch von den nichtjüdischen Beobachtern bei der Feier vernommen, daß der festliche Abend durch die nicht allzu objektiven Bedenken des schwedischen Gastes für einige Minuten gestört wurde.

Appell an das Gewissen

Stürmisch begrüßt wurde Senator Lipschitz, als er das Podium betrat. Warschau, sagte er, sei eine Hypothek, die auf dem deutschen Volke lastet und die nicht so leicht abgetragen werden könne. Wir alle, und vor allem die Jugend, müßten der Geschichte klar entgegenblicken, um uns ihr endlich zu lernen. Warschau sei nicht eine mehr und mehr verbitternde Gedankstätte der Vergangenheit, sondern ein Mahnmal, an dem wir nicht vorübergehen können. Senator Lipschitz richtete deshalb ein offenes Wort an alle. Wiederum mehrten sich die Zeichen, daß der Nazi-geist noch nicht ganz tot sei. Obwohl er diese Zeichen nicht überschätzen wolle, wolle er doch mit Nachdruck sagen, Toleranz darf nicht in Naivität ausarten, der Rechtsstaat dürfe nicht durch Nachgeben um jeden Preis, wie vor 14 Jahren, sich selber zerstören. Wenn das Blut der Märtyrer nicht umsonst geflossen sein soll, dann müsse jeder einzelne dafür Sorge tragen, daß das letzte Erbe des Nationalsozialismus verschwinde. Unter großem Beifall rief Senator Lipschitz zur Gründung einer Republikanischen Selbstschutzorganisation auf, in der sich alle Menschen guten Willens und alle politisch Sauberen zur Verteidigung zusammenschließen sollten.

Leo Nadelmanns Werk

Der Vorstand der Jüdischen Gemeinde hatte der diesjährigen Feier einen künstlerischen Rahmen gegeben, der besondere Beachtung verdient. Es ist ein schöner Gedanke, bei solchem Anlaß nicht nur mit dem mahnenden Wort des Redners zu den Versammelten zu sprechen, sondern sie durch künstlerische Darbietungen von Rang zu erheben. Dies geschah nicht nur durch den vollendeten Vortrag des RIAS-Kammerchors unter Leitung von Günther Arndt, der ein hebräisches Lied und den Gefangenen-Chor aus Nabucco zu Gehör brachte. Vielmehr wurde an diesem Abend Musikgeschichte gemacht: Das Werk eines hervorragenden jüdischen Komponisten — die Chassidische Suite von Leo Nadelmann — erlebte ihre Uraufführung durch das Berliner Orchester unter Leitung von Leo Stein. Der Schweizer Komponist hatte selber den Klavierpart in seiner Suite für Streichorchester, Klavier und Pauke, übernommen. Das durchaus moderne Werk, das als Komponisten und Pianisten vor allem in Amerika und der Schweiz bereits sehr geschätzten jungen jüdischen Musikers, wurde mit großem Beifall aufgenommen. Auch der Laie konnte empfinden, daß hier wahrhafte jüdische Musik, aus dem Geiste des Chassidismus zu ihm klang und daß ein großes und ernstes neues Opus der reichen zeitgenössischen Literatur an jüdischer Musik zugefügt wurde. So schloß diese ergreifende Feier, die den Toten von Warschau gewidmet war, mit einem Bekenntnis zum schöpferischen Genius des jüdischen Volkes.

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
Bonn den 15 maj 1957.		
Strängst. förtroligt.	BL.	
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

I anslutning till mitt handbrev den 10 dennes vill jag med dessa rader blott meddela, att - enligt vad Martens i dag meddelat mig - den i min P.M. nämnde Hans H a u n o l d är bosatt i Wien III under adress Beatrixgasse 3a/23.

Leif Leifland

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

Upps. 15 maj i laddat Kuvert / Lfld.

6. Thiede, Hohenbergallee 25, Thiel.

für Lorenzys P. M. 14.10.55.

Landwehr v. Pragenau sagt Landwehr
akt. selbst mit zusammen west Waddenburg.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Int. 16 anij. / Lhd.

Stockholm den 14 maj 1957.
Strängt förtroligt. 3 bil.

flygarna i Norilsk

Broder,

./.
För komplettering av beskickningens dokumentation
ber jag härmed få översända avskrifter av ytterligare
tre promemorior i Norilsk-ärendet.

Med hänvisning till Lundströms PM den 4 maj 1957
över samtal med Karl Fischer (sid. 2 nederst) vore jag
tacksam om Du kunde söka upp Hermann Dröga, enligt upp-
gift verksam som ingenjör hos Sprengstoff-Nobel-Dynamit
i Leverkusen, och utfråga honom i saken.

Får jag slutligen bedja Dig meddela Lundström, att
nr 120 a icke är hörd, liksom att Lorentzon är d'accord
när det gäller Lundströms fortsatta verksamhet enligt
de planer L. utvecklat för mig.

*Med hjärtlig hälsning och tack
för hjälpen i Bonn!*

Din hjälpsme

Sven Fr. Hedin
(Sven F. Hedin)

15.00

25.

15.00 sammanlagd den 18.

Attaché L. L e i f l a n d ,
BONN

Kalkstrasse 243

Leverkusen / Mannesmann

riber Thelen / Mannesmann

1. Suddienst (v. Roven).

Peter Tarkowjadels; f. 17/1 - 18; Köpman och takt; främlings-
legion -37-41; Stankonische SS-Verbande; Unter-
sturmführer. Tillfångatogs 7/5-45; Klagensfurt; dömd
19.6.48 till livstid o. sept. 53 till 10 års fängelse. Norrb.
bofr. - 47 (lägen 3 sept. 47 - aug 53; molkanter och smed i
lägerbådet; fängslad 4 aug. 53 - 20 okt. 53; ditraligen
i Untersuchungschaft till juni 54; borthäringst sept
54 till Stranovjarski till febr 55, där till Stokandrovski
bei Tskentsk, där till 20 sept. 55; frigavs 2 juni 56;
Värtherlin 5 juni 56; Köln, Thomodienstrasse 34,
bei Wollé).

2. Retskrannwalt Glanung, Hans Oskar
Krefeld, Verdingenstrasse 26.
Adressen på Raths, Indamvot.

3. Fritz Banger; 31/5 - 92.
Fikigare adress: Mannheim,
Allm. Spickhaus (Städtische Brauereibau, Lindenstraße)
adress till metallvarufabrik, Astura et. dyl.,
Lindenstraße. Norrb.
juni o. juli 53.

4. Ratzburg

5. Fran Alla Linser. Gemenskapstakt, A.A.
Sittil i Borzsk - Tskentsk; början av 50-talet.
Fran sitter i Ratzburg säger att man kan skicka
han från i Borzsk o. att från Linser möjligen kan
lämna ytterligare uppgifter.

/ Finis ej
i Nam.
Thomantel
nr. 19-A:5
Andersson
6.6. / Lfäst

P.H.

anförande samtal med tyske medborgaren, studeranden Wilfred Busch, hållet torsdagen den 9 maj 1957 i dennes tillfälliga bostad i Wilhelmshafen, Hochschuldorf 36/23.

På min inledande fråga huruvida Busch under sin ryska fångenskap träffat eller hört talas om någon svensk i samma be-lägenhet förklarade han, att han endast träffat en man, som hade tydlig anknytning med Sverige, nämligen en f.d. ingenjör vid namn W o o g, som varit fånge i Norilsk. Denne var enligt vad Busch erfarit född i Estland troligen år 1918, och hade före kriget varit verksam som ingenjör. Under kriget var han för-bindelseofficer i ett tyskt "Oberkommando". Han var synnerligen intelligent och talade förutom estniska perfekt tyska och ryska. Woog är cirka 185 cm lång, har blond hårfärg, blå ögon och myc-ket god hållning.

Busch hade träffat Woog i Norilsk, regimläger 2 (Kajerkan reden 1950 och såg honom senast i slutet av augusti 1954, då Busch fick lämna Norilsk. Woog var i lägret ledare för en lent-måteribyrå. Busch var ej riktigt säker på Woogs förnamn, som i allmänhet förryskades.

Vid samtal med Woog har Busch erfarit, att Woog väl kände till Sverige och Skandinavien i övrigt. Busch är däremot osäker om Woog någonsin varit i Sverige. Han hade i Sovjetunio-nen blivit dömd till 10 års arbetsläger och torde nu ha suttit av straffet, varför man kan förmoda, att Woog numera befinner sig utanför själva arbetslägret.

Genom brevförbindelse med en österrikisk (?) tandläkare vid namn Dr Hutterer, som tidigare varit fånge i Norilsk och som numera är frigiven och bor i Krasnogjarsk, har Busch erfarit, att lägren i Norilsk numera är "likviderade", d.v.s. enligt Buschs förmenande tömda på utländska fångar. Även med hänsyn till detta kan man förmoda, att Woog ej längre är i Norilsk-lägren.

Innan Busch fick lämna Norilsk bad Woog honom underrätta två anförvanter, som bor i Stockholm, nämligen en dam vid namn

von P r e s s e n t i n och en person, som heter G r o -
t e r u s. Woog hade nämligen den uppfattningen, att den
enda möjligheten för honom - som vid flera tillfällen i
förtroende till Busch framhållit sin antikommunistiska
inställning - att få komma ut från Sovjetunionen vore
att hans släktingar på något sätt skulle kunna skaffa ho-
nom bevis om svenskt medborgarskap. Busch har också till-
skrivit (fru?) von Pressentin i saken.

Rörande sin vistelse i olika ryska fängelser och
läger uppgav Busch följande. Han häktades 1948 och satt
därefter i undersökningsfängelser (i Ust-Wim (?), Kotes Prest
i Moekva, Kujbysjew och Krasnojarsk) till 1950, då han trans-
porterades till Norilsk. Där var han hela tiden insatt i
läger 2, varifrån han i slutet av 1954 överfördes till
Taischet för att den 20 oktober 1955 få återkomma till Fried-
land.

På fråga om Busch hört talas om att en grupp svenskar
skulle finnas i Norilsk, förklarade han, att detta är allde-
les obekant för honom. Under åren 1953 och 1954 var Busch
de tyska fångarnas förtroendeman i läger 2 och hade därvid
också goda förbindelser med företrädare för andra nationers
fångar där. Busch anser därför att han med största sanno-
likhet borde ha fått veta, om några svenska medborgare skulle
ha hållits insatta i Kajerkan. Han framhöll vidare, att många
balter i lägret utgav sig för att vara svenskar för att om
möjligt därigenom kunna få en möjlighet att lämna fången-
skapen. För Busch framstår det dessutom som självklart, att
Woog skulle ha berättat för Busch om några svenskar skulle
ha varit i lägret.

Jag nämnde därefter namnet Waldemann. Härtill uppgav
Busch, att dennes verkliga namn torde vara W a l d m a n.
Han är en utpräglad est och har såvitt Busch vet ingen an-
knytning till Sverige. Waldman var (1953) cirka 40 år gammal,
är 172 cm lång, är undersåtsig med fylligt ansikte, har tunt
grått hår, som tidigare torde ha varit blont.

På fråga om Busch träffat någon man i sjukavdelningen
i Kajerkan, som uppgivit sig vara svensk, svarade Busch, att

det möjligen kunde vara en massör (eller apotekare), vilken låtit detta tal komma i omlopp om sig. I verkligheten var han enligt vad Busch erfarit till hälften est och till hälften lett. Han hade råkat i fångenskap medan han var verksam inom marinen. Han gjorde sig i Kajerkan känd som en något tvivelaktig person.

En man vid namn Anton var bekant för Busch. Såvitt han visste var Anton mannens förnamn (efternamnet kände Busch ej till). Anton, som är född omkring 1924, torde vara ren litauer. I varje fall bodde hans anförvanter 1944 i Litauen.

Rajango är en äkta litauer enligt Buschs uppfattning. Han hade släktingar i Litauen och stod under fångenskapen i brevförbindelse med dem.

Den person, som i lägret gick omkring utan huvudbonad kände Busch ej vid namn. Den omtalade torde dock vara balt.

På fråga hur Busch så relativt bestämt kunde yttra sig om olika medfångares nationalitet förklarade han, att han klarlagt dessa förhållanden genom samtal dels med vederbörande själva och dels med interner av samma nationalitet.

Slutligen visade jag Busch de av mig medförda fotografierna men han kunde ej erinra sig ha sett någon av de fotograferade.

Under samtalet upprättade Busch en skiss över några av lägerpunkterna i Norilsk.

Busch gjorde intryck av att vara vaken och intelligent och verkade väl minnas sina erfarenheter från fångenskapen.

Han lovade att senare till ambassaden i Bonn översända närmare adresser till von Preseutin och Groterus.

Hamburg den 10 maj 1957.

(S. Lundström)

P.M.

Över samtal den 9 maj 1957 med Dr. Ing. Joachim Babrowski i dennes bostad, Kleestrasse 2, 2 tr., Hannover-Kleefeld.

Babrowski, som f.n. är gjuterichef hos Hanomag i Hannover, häktades 1948 i Dresden, fördes via Luckenwalde, Potsdam, Bautzen, Sachsenhausen, Sewero-Uralsk, Sverdlovsk ~~till~~ till Norilsk, där han befann sig i läger nr 3 (mellan stenbrottet och cementfabriken) under tiden september 1949 - 30 augusti 1954. I Taischet vistades han från september 1954 till oktober 1955, vid vilken senare tidpunkt han återvände till Tyskland.

Babrowski förklarade mycket bestämt, att han under hela sin tid i Norilsk, Taischet, Sewero-Uralsk och Sverdlovsk icke träffat eller hört talas om svenskar eller andra skandinaver.

"Den barhuvade svensken" kände Babrowski icke till. Namnen Voog, Waldermann, Anton var honom obekanta.

Wilfred Busch och Hermann Dröge, vilka båda Babrowski väl kände, karakteriserade han som mycket trovärdiga personer.

Babrowski förklarade slutligen att han i Sovjet haft "både öron och ögon öppna" och att han, om det funnits skandinaver i hans läger, borde ha känt till detta. Babrowski gjorde intryck av att vara en intellektuellt väl utrustad person, vars utsagor torde böra tillmätas betydelse.

Hamburg den 10 maj 1957.

(Sven Fr. Hedin)

P.M.

över samtal den 9 maj 1957 med Wolfgang Wicherek, i dennes bostad, Moltkestrasse 13, c/o Büttner, Braunschweig.

Wicherek hade under åren 1938 - 1945 arbetat för det tyska kontra-spionaget och överlämnades 1945 i Prag "av en tysk officer, som sedermera också kom till Norilsk" till ryssarna.

Wicherek befann sig under tiden september 1948 - 22 juli 1954 i läger nr 4 i Norilsk, där han hela tiden arbetade i sanitetsavdelningen. I juli 1954 fördes han till Taischet tillsammans med ett tjugotal andra tyskar och återvände därifrån till Tyskland.

Enligt Wichereks beräkningar skulle i Norilsk ha funnits 26.000 interner, varav 3.000 kvinnor. I läger nr 4 uppehöll sig huvudsakligen koreaner, japaner, kineser, polacker, ungrare, balter, engelsmän, amerikanare och tyskar.

I Norilsk och Taischet hade Wicherek icke träffat eller hört talas om svenskar eller andra skandinaver.

Det fanns där visserligen - sade Wicherek spontant - en del personer vid namn Jansson, Karlsson och Pettersson, men dessa hade dock själva förklarat sig vara ester eller letter. Namnen Voog, Anton och Waldemann föranledde ingen reaktion från Wichereks sida.

Om "den barhuvade svensken" förklarade Wicherek, att denne hette Eichfuss, att han under kriget arbetat som agent för Sverige eller något annat skandinaviskt land, att han var tysk eller lettisk medborgare, att han bott i Riga, att han kallades "der verrückte Doktor", men att hans kunskaper i medicin var ringa samt att han i samband med "strejken" i Norilsk i juni eller juli 1953 bortförts från Norilsk - troligen till Polen.

Wicherek påstod sig själv ha sett en order om att samtliga icke-ryssar skulle vara bortförda från Norilsk före den 30 juli 1954.

Han förklarade vidare, att han hade svårt att komma ihåg namn, men "aldrig glömde ett ansikte". Fotografier av DC-trens

besättning föredrogs för Wicherek, dock utan reaktion från hans sida.

Wichereks verksamhet i läger nr 4 (internerna torde nästan undantagslöst ha varit i förbindelse med sanitetsavdelningen) liksom hans genom tidigare underrättelseverksamhet förvärvade iakttagelseförmåga och - enligt egen utsago - perfekta kunskaper i, förutom ryska, flera andra språk, torde ge anledning förmoda att hans vittnesmål bör tillmätas vikt och att följaktligen inga svenskar skulle ha vistats i läger nr 4.

Wicherek verkade redig och klar i sin framställning och fullt beredd att lämna svar på samtliga framställda frågor.

Hamburg den 10 maj 1957.

(Sven Fr. Hedin)

Yrk. 16/5

KUNGL. SVENSKA
GENERALKONSULATET

Berlin den 10 maj 1957.

R 18.

1 bil.

Yrk. vidit 16 maj / Lfd
Jfr Ldr Jöndal / Rösterna 14 maj.

Broder,

./.

För ambassadens information ber jag härmed få översända
avskrift av mitt memorandum rörande den högtidlighet i Berlin,
där Heinrich-Stahl-priset förlänades Raoul Wallenberg och å
familjen Wallenbergs vägnar mottogs av författaren Rudolph
Philipp.

Hälsningar till Dig och Karin
Din tillgivne
Hans V. Ewerlöf
(Hans V. Ewerlöf)

Attachén Leifland,
B o n n.

Förtroligt.

P.M.

På fjortonde årsdagen av resningen i Warszawas ghetto, den 18 april, förlänade Jüdische Gemeinde i Berlin vid en högtidlighet i Ernst Reuter-Saal, det s.k. Heinrich-Stahl-priset till Raoul Wallenberg. Priset, som är uppkallat efter en i koncentrationslägret Theresienstadt avliden församlingsföreståndare i Berlin, mottogs av familjen Wallenbergs representant, författaren Rudolph Philipp. Bland de cirka 300 närvarande märktes framlidne regerande borgmästaren Ernst Reuters änka.

Högtidligheten inleddes med ett musikstycke, varefter för samlingens ordförande Heinz Galinski höll ett längre anförande och överräckte priset till herr Philipp. Denne höll helt utanför programmet ett tacktal, vilket väckte ett visst uppseende. Han anklagade sålunda i upprörda ordalag internationella judeorganisationerna och judarna överhuvud för deras likgiltighet inför Wallenbergs öde. I samband härmed riktade han även ett "j'accuse" mot svenska regeringen, vilken enligt herr Philipp visat passivitet och undfallenhet gentemot ryssarna. Han namngav härvid statsminister Per Albin Hansson - den man som skickat Wallenberg till Budapest. Ej förrän de senaste åren hade regeringen ställt sig bakom Wallenbergaktionen, vilken omfattar över 1 miljon människor. Den ryska svarsnoten hade enligt herr Philipp utformats på ett sätt som möjliggjorde en tvärvändning. Han förklarade att Heinrich-Stahl-priset visserligen vore obetydligt i jämförelse med andra hedersbevisningar, som kommit Wallenberg till del, men att man uppskattade att det överlämnats spontant och icke nödtvunget. Detta var även anledningen till att han rest särskilt till Berlin.

Herr Galinski var ytterst generad över Philipps framträdande och försäkrade mig flera gånger, att det var helt oväntat, och att han ej kunnat förhindra det. Även senator Lipschitz, som tidigare själv erhållit priset och avslutningsvis höll ett

tal utan anknytning till Wallenberg, hade enligt herr Galinski tagit illa upp. Herr Philipp själv föreföll orolig över att han sagt något olämpligt och frågade flera gånger både min fru och mig, om han icke varit "snäll".

Berlin den 23 april 1957.

(Hans V. Ewerlöf)

KUNGL. SVENSKA
Sten Lundström
BESKICKNINGEN
p.t. Ambassaden Bonn.

Bonn den 17 maj 1957. 19		
N:o		BIL.
<u>Strängt förtroligt.</u>		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Lundström/Lt

Broder,

Tack för Ditt brev av den 15 maj 1957.

I eftermiddag kommer jag att få ett samtal med legationsrådet Starke, som nu tjänstgör vid AA i Bonn.

Om jag tytt Ditt kryptiska meddelande riktigt önskar Du tydligen att jag ska tala med Kurt Landwehr von Pragenau och Gustav Anton Vogt ? (138), närmast angående Langfelders eventuella vistelse i Wladimir.

Jag har emellertid ingen adress till Vogt och såvitt jag vet är väl denne bosatt i Österrike. Av denna anledning skulle jag gärna vilja ha ett förtydligande.

Om det vore möjligt att dessutom få de tidigare berättelserna för respektive vittne medsända tror jag arbetet skulle underlättas.

(Sten Lundström)

/1-4 PM ang samtal med E. Becker, H. Nieß, Dr W. Lange och F. Schildknecht bifogas.

Sekreteraren Gunnar Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

Upp. m. k. i laddat kument 17.5 / Lfd.

19		
N:o		BIL.
<u>Strängt förtroligt.</u>		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL

Lundström/Lt

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren teknikern Erich
B e c k e r, hållet tisdagen den 14 maj 1957 i dennes
bostad Hamburg-Bergdorf, Schmidtweg 8 d.

Rörande sin fångenskap i Sovjetunionen lämnade
Becker följande uppgifter. Han häktades 1947 i Berlin,
där han dömdes och överfördes till Pitschorra i trakten
av Workuta. Där fick Becker uppehålla sig i omkring tre
månader, varefter han överfördes till ett annat läger i
närheten, där han var insatt ytterligare sex månader. Då
överfördes han till det egentliga lägerområdet i Workuta.
Cirka ett år senare transporterades Becker till Moskva,
där han i omkring tre år fick tjänstgöra vid ett centralt
laboratorium. Efter denna tid transporterades Becker till
Dudinka och anlände i augusti 1953 till Norilsk. Han in-
sattes därvid omedelbart i ett läger i Kaierkan, där han
fick arbeta i ett kolschakt.

I sistnämnda läger träffade Becker en man som uppgav
sig vara svensk medborgare. Denne var cirka 180 cm lång,
hade kraftig kroppsbyggnad och blont hår. Becker talade
troligen bara vid något enstaka tillfälle med "svensken".
En österrikisk fånge vid namn Valerian B u y n o v, nu-
mera bosatt i Baden bei Wien, Hauptplatz 6, N. Österreich,
var däremot mycket tillsammans med "svensken". Om denne
kände Becker vidare till att han under en längre tid varit
bosatt i Estland, där gift sig med en estniska och blivit

häktad därför att han på något sätt haft med tyska krigsmakten att göra. "Svensken" hade varit i Kaierkan under en längre tid och arbetat som geolog i ett schakt.

På fråga om Becker kände till någon baltisk fånge vid namn W o o g, förklarade han att just så hette den omtalade "svensken".

Becker förklarade att Woog var den ende person han under fångenskapen träffat som kunde vara svensk medborgare. Han hade aldrig hört talas om att en grupp svenskar om 3 - 5 personer skulle finnas insatta i Norilsk.

I Kaierkan fanns mellan 4.000 - 6.000 fångar under den tid Becker var insatt där.

På sensommaren 1954 överfördes Becker till Taischet, varifrån han cirka ett år senare frigavs. Han anlände med en transport till Friedland den 20 oktober 1955.

Slutligen visade jag för Becker de av mig medförda fotografierna. Telegrafisten Svenssons anletsdrag föreföll på något sätt bekant för Becker. Han förklarade att om denna bild föreställde den man han träffat under fångenskapen, så vore det i så fall en fånge som han träffat i Workuta år 1949. (Denna identifiering är sålunda fullständigt värdelös.)

Bonn den 17 maj 1957. "

(S. Lundström)

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
N:o		BIL.
Strängt förtroligt.		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL

Lundström/Lt

P.M.

angående förnyat samtal med tyske medborgaren studeranden Harald N i e t z, hållet i dennes bostad i Hamburg 22, Stieglitzstrasse 1, tisdagen den 14 maj 1957.

Jag tillfrågade Nietz om han kunde nämna namnet på de två finska medborgare K r u m r e y omnämmt i sin berättelse men ej kunnat nämna namnet på.

Nietz förklarade härvid att M a x i m o f f under fångenskapen upprättat en chiffrerad lista med namnen över alla finska fångar han kände till. Maximoff tillämpade ett chiffer, som han tidigare lärt sig av en fransk medfånge vid namn G o i z é.

Den av Krumrey omnämnde finnen, vilken blivit slagen av Krumrey, torde med största sannolikhet vara identisk med P u s c h k a r j o w. Såvitt Nietz kände till skulle Puschkarjow ha släktingar i Sverige. Nietz var aldrig tillsammans med Puschkarjow och kunde icke lämna några ytterligare upplysningar om honom.

Den finske fånge, som enligt Krumreys uttalanden i Wladimir gjort sig känd för att vara homosexuell, kunde Nietz ej identifiera. Däremot kände Nietz till att en finne vid namn P i i r a, som tidigare varit telegrafist vid finska flygvapnet, hållits fången i Wladimir och där suttit tillsammans med en japan vid namn M a t s u g i.

Självt hade Nietz endast träffat en finsk medborgare i Wladimir, nämligen Maximoff.

Bonn den 17 maj 1957.

(S. Lundström)

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
N:o		BIL.
INKÖP Stäm N:o förtroligt .		
AVD.	GR.	MÅL

Lundström/Lt

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren Dr. Jur. Walter
L a n g e , hållet torsdagen den 16 maj 1957 i dennes
bostad Mülheim-Ruhr, Buggenbeck 10.

Dr. Lange förklarade att dennes son Peer Lange tidi-
gare varit i rysk fångenskap och varit insatt i Workuta.
Numera studerar han filosofi vid universitetet i München
och bor under adress München 54, Hanauer Strasse 2.

Själv har Dr. Lange varit i rysk fångenskap. Han
var tidigare tillsammans med familjen bosatt i Riga och
flyttade 1939 till Posen. I februari 1945 häktades han
där av MVD-representanter och fördes till Moskva, där han
i avvaktan på transport fick sitta i tre månader. Därefter
fördes han via Workuta-området till Arkangelsk, där han
fick tillbringa tiden fram till slutet av 1946. Då för-
flyttades han till ett läger beläget på den ögrupp, som
ligger cirka 60 km utanför Arkangelsk. I slutet av 1949
transporterades Lange till ett läger i Donbas, där han
fick tillbringa tiden fram till april 1950, då han frigavs
och fick återvända till Västtyskland.

Lange förklarade att han under fångenskapen aldrig
träffat eller hört talas om någon svensk medborgare i sam-
belägenhet.

Bonn den 17 maj 1957.

(S. Lundström)

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

P. M.

Strängt förtrolig.

19

N:o

BIL.

INK. D. N:o

ang. samtal med tyske medborgaren för ~~GR~~ Grings- MÅL
tjänstemannen (översten a.D.) Friedrich Schildknecht,
född 1906, hållet torsdagen den 16 maj 1957 i dennes
bostad i Köln-Nippes, Niehlerstrasse 93^{III}, c/o Müller.

På min fråga om Schildknecht under sin fångenskap i Sovjetunionen träffat eller hört talas om någon svensk medborgare i samma belägenhet förklarade han, att han aldrig träffat någon svensk där, men att han troligen någon gång under åren 1950-52 i Ljublanskaja-fängelset i Moskva av någon medfånge hört talas om att en svensk skulle ha hållits fängslad där. Schildknecht kunde inte erinra sig namnet på den omnämnde svensken, om vilken han hört talas en eller två gånger, ej heller kunde han komma ihåg vem som berättat härom. Möjligen kunde det vara Dr. Hermann Pörtzgen (nu utlätskorrespondent i Moskva), Kurt von Landwehr (München 27, Stundstrasse 11 II, bei Burg eller Rolf ten Hompel (Hamburg 20, Eppendorferweg 274).

Om sin fångenskap berättade Schildknecht följande.

Han tillfångatogs vid striderna vid Stalingrad i februari 1943 och infördes ungefär en månad senare i Ljublanskaja-fängelset i Moskva, där han var kvar till augusti 1943. Då överfördes han till ett läger, där han fick kvarbli till slutet av 1944, varefter han insattes i Butyrskaja-fängelset. Under åren 1947-1948 satt Schildknecht i Ljublanskaja i cell 42, belägen i II. Stock tillsammans med ryska fångar, varefter han överfördes till Lefortovskaja-fängelset i Moskva. Under åren 1950-1952 satt Schildknecht i Ljublanskaja-fängelset återigen i cell 42, där han som medfångar fick tyska medborgarna fältmarskalken Kleist (som senare avlidit under fångenskapen) och Dr Sigfried Müller, nu bosatt i Regensburg, Nürnbergerstrasse 176, och överstelöjtnanten Geissler (nu bosatt i

Köln-Ostheim, Grewenstrasse 8). Schildknecht ville inte hålla för otroligt att det skulle vara någon av de sistnämnda, som berättat om en svensk fånge. Han kunde icke uttala sig mera positivt härom. Såvitt Schildknecht kunde påminna sig, kunde meddelandet om svensken ha gått ^{ut} på att den av medfångarna, som berättat härom, tidigare fått meddelandet av någon annan fånge i tredje, fjärde eller femte hand. Schildknecht vet ej heller alldeles bestämt att det varit en svensk fånge som nämnts. Det kunde lika väl ha varit någon fånge från Norge eller Danmark.

Schildknecht kunde ej längre erinra sig namnet på den omnämnde fången. För att söka klarlägga vem det kunde röra sig om räknade jag upp tre svenska namn, nämligen Bergström, Svensson och Wallenberg. De två första namnen reagerade Schildknecht inte för, däremot för namnet Wallenberg. Schildknecht förklarade, att han hört talas om namnet Wallenberg under fängelsetiden, men han är numera ej längre säker på om det var Wallenberg, som avsågs, då man talade om en svensk fånge åren 1950-52. Vidare har Schildknecht på senaste tiden i tyska tidningar läst om att svensken Wallenberg varit fånge i Moskva, vilket han tidigare icke bestämt känt till.

Under första delen av år 1952 var Schildknecht insatt i Workuta, där han fick arbeta i schakt 8. Efter cirka ett halvår översändes han därefter till Vladimir, där han insattes i cell nr 5 (?) i corpus 2, där han under cirka 8 veckor fick sitta ensam i en cell sommaren 1952. Schildknecht kände till, att corpus 2 i allmänhet användes som sjukhus. Själv var han emellertid inte alls sjuk, då han infördes i corpus 2, utan fängelseledningen avsåg tydligen att hålla honom strängt isolerad. Han försökte att få till stånd knackningsförbindelser med granncellerna och bottenvåningen men erfor snart att det endast var ryssar, som var insatta i granncellerna. Senare insattes Schildknecht i corpus 3 i Vladimir, där han varit förlagd till mellan 5-7 olika celler, vars nummer och belägenhet han numera ej längre kan redogöra för.

På min fråga om Schildknecht kunde nämna någon annan fånge, som hållits strängt isolerad i corpus 2, sade han att han 1954 i corpus 3 fått dela cell med en mexikansk medborgare vid namn

Wadillo, som tidigare suttit i ensam-cell i corpus 2 sedan 1943. Denne berättade, att han under den tid han hållits strängt isolerad aldrig fick nämna sitt namn och han tilltalades alltid med ett nummer. Beträffande Wadillo kände Schildknecht till att denne, som varit kommunistisk partiman någon gång under åren 1935-37, deltagit i en kongress i Moskva. Därvid hade han vid något uttalande företrott en ståndpunkt, som ej följde partilinjén, vilket tydligen var anledningen till att han blev häktad. Efter någon tid blev han emellertid frigiven men häktades på nytt 1943, då han skulle ha insatts i Vladimir. Då Schildknecht hösten 1955 fick lämna Vladimir var Wadillo fortfarande kvar där.

Vidare kände Schildknecht till att general Piekenbrok suttit i corpus 2 i ungefär en månad.

På fråga om Schildknecht kände till namnet på några ryska fångar i Vladimir förklarade han, att han under cirka fyra veckor i augusti och september 1955 var förlagd till en sjukcell med nr 36 (?) i corpus 2 i II. Stock, varvid han som cellkamrat hade en rysk medborgare vid namn Tomaschewski, en man som var omkring 25 år gammal.

Schildknecht förklarade, att han ej kände till namnen Gogiberidse och Pataridse (vilka namn jag nämnde).

Schildknecht erinrade sig vidare, att Dr. Sigfried Müller under fångenskapen varit tillsammans med en cirka 90 år gammal ryss, som Müller vårdat under deras gemensamma fängelsevistelse.

På fråga om Schildknecht under fångenskapen hört talas om några fångar vid namn Langfelder och Scheuer uppgav han, att så ej var fallet.

Schildknecht kunde icke lämna någon positiv uppgift om att någon svensk suttit fängslad i Vladimir. Å andra sidan vore ett sådant förhållande icke alldeles omöjligt med hänsyn till att fångar i corpus 2 kunde hållas strängt isolerade under längre tid.

Bonn den 17 maj 1957.

(S. Lundström)

Schylander/is

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

Bonn, den 17. Mai 1957.

19

N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Sehr geehrter Herr Admiral,

Bezugnehmend auf meinen Besuch bei Ihnen Anfang vorigen Jahres in der Angelegenheit betreffend einige vermisste schwedische Staatsangehörige würde ich Ihnen sehr zu Dank verpflichtet sein, wenn Sie die Freundlichkeit hätten, mich im Laufe der nächsten Woche zwecks einer ergänzenden Rücksprache in dieser Sache zu empfangen. Für Ihre möglichst ungehende freundliche Mitteilung, ob Sie bereit wären, meiner Bitte zu entsprechen, an mich unter der Adresse Hotel Vier Jahreszeiten in München, Maximilianstrasse 4, würde ich Ihnen dankbar sein.

Mit dem Ausdruck meiner vorzüglichsten Hochachtung

(Sten Lundström)

Herrn Admiral Hans Erich V o s s ,
Hintersee b. Berchtesgaden,
Forsthaus.

Exp. 17/5 / 2/57

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Överlämnat av hr Lundström
175 / 244
Stockholm den 3 april 1957

\$ bil.

Lundström meddelat vid besök
17.5. att Niemann tillskrivna
besök en före Schröders nästa besök
i Ratzeburg / 244.

Broder,

Som Du ser av bifogade uppgifter till blad 114 Schröder har denne en svåger, Hermann Niemann, Möllnerstr.29, Ratzeburg, vilken Schröder brukar besöka vid helgerna. Det vore måhända mödan värt att uppsöka Niemann under påsken i hopp om att där påträffa Schröder. För Din orientering vill jag omnämna, att vi icke definitivt kunnat avgöra var vi har uppgiftslämnaren Frank Olmody Posh. Han verkar vara en fantasifull herre men av beskickningens i ^{Wien} Bonn omdöme torde han i sina uppgifter alltid ha en kärna av sanning. Kan Du på något sätt få bekräftat Posh' uppgifter att Schröder skulle ha sammanträffat med Wallenberg i klostret Suchanovka, är det givetvis av största intresse.

Vidare bifogas en karta med åtta fotografier av DC-3-ans besättning. Namnen finns angivna på baksidan. Det står Dig fritt att klippa sönder kartan, om Du så önskar.

Ävenledes bifogas signalement på de fem telegrafisterna från FRA. Signalementen på de båda flygförarna och färdmekanikern kommer att sändas med kurir till Bonn och där invänta Dig.

Som generalkonsul Ekhland måhända redan meddelat Dig, är adressen till köpmannen Jakob Otto Höchli von Asch, Berlin-Dahlem, Helfferichstrasse 74.

Kriminalassistenten S. L u n d s t r ö m ,
p.t. Hamburg.

För Din information bifogas även kopia av handbrev från Braunerhielm den 2 april. Braunerhielm har underrättats om att Du kommer att uppsöka Niemann under påsken, vilket Sanitzer måhända underrättar Niemann om. I bilagan till Braunerhielms handbrev finns även vissa uppgifter om en Willy Steinhorn, som kanske kan vara värd ett besök när Du kommer till Berlin.

Stäaktliga hälsningar

Är in tillgång

Gunnar Lorentzon
/G. Lorentzon/

Avskrift.

Hans Sanitzer

Kriminalrat a.D.,

Salzburg, Alpensiedlung 61. Salzburg, am 5. März 1957

An die

Nöigl. Schwedische Gesandtschaft,

z.Hd. von Herrn Erik Braunerhielm,

W i e n, IX.,

Liechtensteinstr. 51

Sehr geehrter Herr Braunerhielm:

Die Adresse meine Kameraden, der im NKWD-Gefängnis
Suchanovska in Untersuchungshaft war, lautet:

Erich S c h r ö d e r ,

bei Hermann Niemann,

Ratzeburg, Möllnerstr. 29

Herr Niemann ist der Schwager Erich Schröders; Schröder besucht seine Verwandten in Westdeutschland immer zu den Feiertagen, so dass mit einer Beantwortung eines Briefes erst nach Ostern gerechnet werden kann. Er selbst wohnt in Ludwigslust in Mecklenburg (Ostdeutschland), doch bitte ich, aus Gründen seiner Sicherheit dorthin nicht zu schreiben. Er schrieb mir z.B. am 31.12.56: "Deine Briefe habe ich erst heute erhalten, da ich in Ratzeburg mit meiner Frau zu Besuch bin. Aus Ludwigslust kann ich nicht schreiben.... dort werde ich als schwarzes Schaf angesehen.... leider können wir uns nicht so oft schreiben, weil in der DDR die Zensur sehr scharf ist..."

Wenn Sie wollen, schreibe ich Erich Schröder nach Ratzeburg und frage ihn, ob er aus der Zeit seines Aufenthaltes in der Suchanovska Verschleppte, die ebenfalls dort in Haft waren, namhaft machen kann. Sollten Sie es vorziehen, ihm selbst zu schreiben, dann berufen Sie sich, bitte, auf mich, schreiben Sie ihm, dass Sie seine Adresse von mir haben, damit er nicht ängstlich ist.

Ansonsten bin ich bemüht, Ihnen noch andere Russlandsrückkehrer namhaft zu machen, die gleichfalls in der Suchanowska einsassen. Ich habe Ihnen gesagt, dass noch ein zweiter Verschleppter behauptete, in der Suchanowska gewesen zu sein. Nach langem Nachdenken glaube ich, dass das Victor Delatry, Journalist, im Vorjahr Gerlingen bei Stuttgart wohnhaft gewesen, gewesen ist. Allerdings sind seine Angaben mit äußerster Vorsicht aufzunehmen, da das Flunkern aus Wichtigmacherei zu seinen hervorstechendsten Charaktereigenschaften gehört. Mit ihm stehe ich nicht mehr in Verbindung.

Mit gleicher Post setze ich mich mit meinem Freunde

Walter R e u s c h l e , Major A.D.,

Schwäbisch-Hall, Seiferheld-Strasse 21,

Westdeutschland,

in Verbindung. Herr Reuschle sass acht Jahre in Einzelhaft, weil

1719

er Stalins Sohn, Jakob Stalin, nach dessen Gefangennahme verhört
hatte. Er befand sich meines Wissens längere Zeit im Spitals-
gebäude in Wladimir in Einzelhaft und kann vielleicht irgend-
welche Hinweise geben.

.....
/u/ Hans Sanitzer

Wien den 2 april 1957.

R 18. Strängt förtroligt.

Sanitzer

Broder,

./.

I anslutning till mitt handbrev den 7 mars ber jag härjunta få översända avskrift av ytterligare ett brev från Hans Sanitzer, i vilket han redogör för sina ansträngningar att finna vittnen, som möjligen kunna giva oss ett spår till Otto Scheuer samt personer, som suttit i Suchanowka.

Den i brevet omtalte ingenjör Holey har jag uppsökt, men denne kände tyvärr ingen på vilken våra data om Scheuer kunde stämma. Holey hade under hela kriget suttit i Abwehr i Wien, och han hade dessutom icke arbetat i radiobranschen före kriget, varför det strängt taget är ganska förklarligt att han icke visste något.

Jag vore tacksam, om Du omedelbart ville per telex upplysa mig om, huruvida ni tagit eller ämna taga kontakt med Schröder, så att jag kan underrätta Sanitzer. Du kan ju nöja Dig med att telegrafera 1) "ja", 2) "nej" eller 3) "vi söka honom".

Erik Braunerhielm

Herr Förste Sekreteraren Gunnar Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

Bil. ad hbr Braunerhielm./Lorentzon
den 2 april 1957.

Avskrift.

Hans Sanitzer
Kriminalrat a.D.,

Salzburg, Alpensiedlung 61 Salzburg, am 25. März 1957.

An die Königl. Schwedische Gesandtschaft,

z.Hd v. Herrn Erik Braunerhielm,

W i e n, IX.,

Liechtensteinstr. 51.

Sehr geehrter Herr Braunerhielm:

In Ergänzung meines Schreibens vom 5. März l.J. teile ich
Ihnen mit, dass der Abwehr-Offizier, der von Zivilberuf Radio-
händler war,

Ing. Hugo H o l e y heisst und
Wien I., Rudolfplatz 5/II/20 wohnt
(Telephon: U 27-9-61).

Er war nie in russischer Gefangenschaft, müsste aber unbedingt die
Frage klären können, ob es bei der Abwehrstelle XVII (Wien) noch
einen zweiten Offizier gegeben hat, der im bürgerlichen Leben
Radiohändler war und dessen Vater eine Buchhandlung besessen hat.

Vom Rechtsanwalt Dr Kurt Strehle in Innsbruck, der während
des Krieges als Hauptmann der Abwehrstelle XVIII (Salzburg-
Innsbruck) zugeteilt war, habe ich die Mitteilung erhalten, dass
bei der Abwehrstelle XVIII kein Offizier gewesen ist, der den Fa-
milien- oder Decknamen Otto Scheuer geführt hat. Es scheint dem-
nach ziemlich sicher, dass dieser Otto Scheuer mit Otto Schuster
personengleich ist.

Von den Personen, die seinerzeit in der Suchanowska waren,
ist mir noch ein

Willy S t e i n h o r n,
Berlin - Lankwitz,
Nikolaistrasse 57

bekannt geworden. Er befand sich nach meiner Information vom
17.6.1945 bis Februar 1946 in diesem NKWD-Gefängnis. Ich selbst
kenne ihn nicht, habe auch keine Verbindung zu ihm und weiss
übrigens nicht, in welchem Sektor in Berlin seine Wohnung liegt.

Von Herrn Major a.D. Walter Reuschle habe ich noch keine
Nachricht erhalten, da er sich wahrscheinlich wieder auf einer
Radio-Tournee befindet. Sollte ich von ihm etwas Positives er-
fahren, würde ich Ihnen noch schreiben.

Da ich Herrn Erich Schröder in den nächsten Tagen meinen

Einige weitere Angaben über die Tätigkeit der Gruppe sind in den folgenden Zeilen enthalten. Die Angaben sind in der Regel aus den Berichten der Gruppe entnommen. Die Angaben sind in der Regel aus den Berichten der Gruppe entnommen. Die Angaben sind in der Regel aus den Berichten der Gruppe entnommen.

Överlämnat av hr Lundström

17 maj 1957

med beaktande av att i den nämnda utredningen S. har gjort ett
uttalande om att han inte har varit i kontakt med någon svensk medborgare i
Sovjetunionen sedan 1945. Detta uttalande är dock i strid med det som
S. berättat om i sin berättelse om sin fängenskap i Sovjetunionen.
S. har berättat att han har varit i kontakt med en svensk medborgare i
Sovjetunionen, nämligen en tysk medborgare, tjänstemannen Jacob
Sukowski, född 18 januari 1896, hållet lördagen den 11
maj 1957 i dennes bostad Berlin-Schöneberg, Vorbergstr.14.

På min fråga om S. under sin fängenskap i Sovjetunionen
träffat eller hört talas om någon svensk medborgare i samma
belägenhet, svarade han att så ej var fallet.

Rörande sin fängenskap förklarade S. att han i maj 1945
blev häktad i Magdeburg och därifrån överförd till Brest-
Litowsk. Där blev han av en sovjetisk krigstribunal dömd till
10 års tvångsarbete i juni samma år. Domen var grundad på §
56:2, och enligt anklagelsen skulle S. ha deltagit i ett an-
grepp i de sovjetiska truppernas rygg. Efter domen infördes
han i ett tukthus i Brest-Litowsk, där han fick vara kvar till
slutet av oktober 1945, då han transporterades till ett tukth-
us i Orel. Efter cirka 14 dagars uppehåll där transporterades
han via Moskva till ett läger i Prokopyjewsk, dit han an-
lände den 10 december 1945. Han fick vara kvar i lägret un-
gefär till mars 1946 och överfördes då till Stalinsk, där
han blev insatt i ett krigsfängeläger. Omkring ett år där-
efter överflyttades S. till Norilskområdet, dit han anlände
i juni 1947. Inom det nämnda området fanns enligt S:s för-
menande åtminstone 20 olika lägerpunkter. Han kan nu ej läng-
re erinra sig i vilken lägerpunkt han själv blev insatt el-
ler vad namn denna lägerpunkt bar. I nämnda lägerpunkt fanns
omkring 2.000 fångar från flera olika nationer. Någon svensk
medborgare hörde S. däremot ej talas om i lägret. Ungefär
var tredje månad överflyttades S. till någon ny lägerpunkt.
Han kan ej heller erinra sig dessas nummer. När han i läg-
ret var svårt hjärtsjuk, lyckades han komma från Norilsk re-
dan 1948, då han transporterades till Mariensk, där han in-
sattes i ett läger och var kvar till december 1953, då han
frigavs och via Brest-Litowsk överfördes till Fürstenwalde,
dit han anlände den 21 januari 1954.

V.g.v.

Indragen i min handteckning

På fråga vad S. fått arbeta med i Norilsk, förklarade han, att han fick vara verksam i ett dagbrott i ett kopparbergverk. Han kan inte erinra sig namnet på någon medfånge därifrån. I varje fall fanns många ester och ändå fler letter och litauer insatta i Norilskområdet.

Enligt S:s förmenande är lägren i Norilsk, Kolyma och Vorkuta de tre största fånglägren, som måste betraktas såsom synnerligen okontrollerbara.

Berlin den 13 maj 1957.

(S. Lundström)

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren f.d. löjtnanten Willy Steinborn, född den 31 maj 1911, hållet måndagen den 13 maj 1957 i dennes bostad i Berlin - Marienfelde, Alt-Marienfelde 27.

Den 9 mars 1945 blev Steinborn krigsfånge i Oberschlesien. Han insattes kort därefter i ett läger Waduwitz och överflyttades den 21 juli 1945 till Ljubljanka-fängelset i Moskva, där han fick sitta endast över en natt. Därefter transporterades han till Suchnowitz-fängelset, som också ligger i Moskva. I detta fängelse som tidigare varit ett kloster, insattes Steinborn i ensamcell, där han fick tillbringa tiden fram till februari 1946. Under uppehållet i detta fängelse hade han ingen möjlighet att upprätthålla någon förbindelse med medfångarna. Han kände därför icke till någon medfånge vid namn från Suchnowitz-fängelset.

I februari 1946 transporterades Steinborn till Lefortovskaja-fängelset i Moskva, där han till en början fick sitta ensam under omkring 9 månader i cell 91. Efter denna period fick han som cellkamrater först tyske medborgaren professor Josef Schmidt, som tidigare tjänstgjort i Ankara, och därefter tyske ministern Beckerle. Vid en senare tidpunkt, som Steinborn ej närmare kan erinra sig överflyttades han till en cell med nummer 111 eller 113. Där fick han sitta tillsammans med generalerna Gerstenberg och Ziervogel. Huruvida Ziervogel ännu lever känner Steinborn ej till. På våren 1947 blev Steinborn dömd till 25 års straffläger. Vid ett senare tillfälle dömdes han till 12 års straffläger och hans sammanlagda strafftid skulle alltså utgöra 37 år. I maj eller juni 1947 transporterades Steinborn till Workuta och insattes i ett tegelbruksläger. Från detta tegelbruksläger överflyttades han den 11 januari 1951 till schackt 6 och vid något tillfälle under 1953 omplacerades han till schackt 9 - 10. Under uppehållet i Workuta hade fångarna i varje fall någon liten kontant penning att röra sig med och kunde därigenom inköpa något av det nödvändigaste. Sedan Steinborn i februari 1955 överflyttades till Potma i läger 11

- 2 -

han någon tid uppehållit sig i Wladimir-fängelset, fick han höra talas om att en svensk vid namn Wallenberg, som varit knuten till en svensk beskickning, skulle ha varit fånge i ett Moskva-fängelse.

I Wladimir insattes D. i corpus III. Under olika tidsperioder var han förlagd till tio eller elva olika celler där. Numera kan han ej erinra sig närmare tidpunkter eller cellnummer. Han förklarade dock, att han varit insatt i celler i samtliga våningar i corpus III.

På fråga om D. vid något tillfälle varit insatt i corpus II, uppgav han, att han under cirka fyra veckor år 1949 satt i cell 35 i andra våningen i en tvåmanscell. Till en början var han där ensam några dagar, men därefter kom en äldre man, en ukrainare, vars namn D. ej längre kan komma ihåg, till cellen.

D. kände till att det i corpus II i bottenvåningen fanns s.k. karantänceller, i vilka fångar under längre tid kunde hållas strängt isolerade. I sådana celler lär generallöjtnanten Rainer S t a h e l ha suttit. Stahel avled under återtransporten till Västtyskland.

På fråga om D. i Wladimir hört talas om några nordiska eller svenska medborgare, förklarade han, att han som förut nämnts hört talas om Wallenberg. Beträffande denne kände D. endast till att hans namn nämnts och att han skulle ha suttit i ett Moskva-fängelse. Däremot kunde D. icke erinra sig vem som talat om detta och till vilken tidsperiod berättelsen hänförde sig.

I Wladimir fanns bl.a. tre finska medborgare. En av dem hette Dimitri D a r a g a n och hade i corpus III gjort sig känd för att vara verksam som cellspion för ryssarnas räkning. Vidare fanns där två bröder vid namn P o p e r. Den ene hette Boris till förnamn. Den andre, som var invalid, hade ett förnamn, som D. ej kan komma ihåg. Bröderna Poper gjorde sig kända som vederhäftiga personer.

Vidare nämnde D. att i Wladimir fanns också en georgier vid namn Leo P a t a r i d s e, med vilken D. 1950 eller 1951 varit tillsammans.

På fråga om D. kände till någon medfånge vid namn S c h ü g g l, svarade han att han 1952 eller 1953 under cirka nio - tio månader varit tillsammans med honom i en cell. Han var österrikare och härstamade från Graz. D., som närmast betecknar Schüggel som en förbrytare, framhåller att om Schüggel skulle lämna någon uppgift om Wallenberg, så

Steinborn gjorde intryck av att vara en fysiskt nedbruten man. Han förklarade, att han numera är invalid och därigenom inte kan arbeta.

Hamburg den 14 maj 1947.

(S. Lundström)

Överlämnat av L
Lundström 17/5 /Zjed.

Strängt Förbehåll.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren banktjänstemannen
Hanns D i v i s c h, född 1901, hållet söndagen den
12 maj 1957 i dennes bostad i Berlin-Wilmersdorf, Hans-
felderstrasse 28.

Vid slutet av andra världskriget var D. verksam
som tolk för den tyske militärattachén Oberst Wolff
von H a l s o n i Sofia (numera bosatt under adress
Waldenburg/Württemberg, am Bahnhof). Tillsammans med
denne råkade D. i september 1944 i fångenskap i Bulga-
rien, då beskickningspersonalen var på väg till Turkiet.
De blevo genast överförda till Moskva, där D. och von
Halsen skildes för att ej mera återsees under fångenska-
pen. Den 3 oktober 1944 kom D. till Lefortovskaja-fän-
gelset, där han fick vara kvar till september 1948. I Le-
fortovskaja-fängelset var D. insatt i tre olika celler.
Först kom han till en cell, troligen med nr. 154 i fjär-
de våningen. Efter en kort tid förflyttades han till en
cell i tredje våningen (cellnumret kan D. icke erinra
sig). Denna cell fick han dela med överstelöjtnant von
O e r t z e n och kommandör B r o t t h a u e r. Se-
nare byttes medfångarna ut så att D. fick dela cellen
med en tysk vid namn J ä c k e r (från Bremen), som
senare avlidit under fångenskapen. Som cellkamrat har
D. också haft en tysk vid namn Fred F o l c h n e r.
Denne tillhör numera tyska ambassaden i Moskva och hade
tidigare varit verksam vid tyska ambassaden i Sofia.
D. fick dela cell med Felchner under cirka tre år. På
höst 1948 dömdes D. till 15 års fängelse. Han överför-
des i samband därmed till en cell avsedd för fångar, so
skulle transporteras från fängelset, och några dagar där
efter överfördes han till Wladimir-fängelset.

D. förklarade, att han under vistelsen i Lefortov-
skaja-fängelset ej hört talas om att någon svensk med-
borgare skulle hållas fången där. Först efter det att

- 2 -

han någon tid uppehållit sig i Wladimir-fängelset, fick han höra talas om att en svensk vid namn Wallenberg, som varit knuten till en svensk beskickning, skulle ha varit fånge i ett Moskva-fängelse.

I Wladimir insattes D. i corpus III. Under olika tidsperioder var han förlagd till tio eller elva olika celler där. Numera kan han ej erinra sig närmare tidpunkter eller cellnummer. Han förklarade dock, att han varit insatt i celler i samtliga våningar i corpus III.

På fråga om D. vid något tillfälle varit insatt i corpus II, uppgav han, att han under cirka fyra veckor år 1949 satt i cell 35 i andra våningen i en tvåmanscell. Till en början var han där ensam några dagar, sen därefter kom en äldre man, en ukrainare, vars namn D. ej längre kan komma ihåg, till cellen.

D. kände till att det i corpus II i bottenvåningen fanns s.k. karantänceller, i vilka fångar under längre tid kunde hållas strängt isolerade. I sådana celler lär generallöjtnanten Rainer S t a h e l ha suttit. Stahel avled under återtransporten till Västtyskland.

På fråga om D. i Wladimir hört talas om några nordiska eller svenska medborgare, förklarade han, att han som förut nämnts hört talas om Wallenberg. Beträffande denne kände D. endast till att hans namn nämnts och att han skulle ha suttit i ett Moskva-fängelse. Däremot kunde D. icke erinra sig vem som talat om detta och till vilken tidsperiod berättelsen hänförde sig.

I Wladimir fanns bl.a. tre finska medborgare. En av dem hette Dimitri D a r a g a n och hade i corpus III gjort sig känd för att vara verksam som collagepion för ryssarnas räkning. Vidare fanns där två bröder vid namn P o p e r. Den ene hette Boris till förnamn. Den andre, som var invalid, hade ett förnamn, som D. ej kan komma ihåg. Bröderna Poper gjorde sig kända som vederhäftiga personer.

Vidare nämnde D. att i Wladimir fanns också en georgier vid namn Leo P a t a r i d s e, med vilken D. 1950 eller 1951 varit tillsammans.

På fråga om D. kände till någon medfånge vid namn S c h ü g g l, svarade han att han 1952 eller 1953 under cirka nio - tio månader varit tillsammans med honom i en cell. Han var österrikare och härstamade från Graz. D., som närmast betecknar Schüggl som en förbrytare, framhåller att om Schüggl skulle lämna någon uppgift om Wallenberg, så

måste en sådan utsaga tas med den yttersta försiktighet. Själv kunde D. icke erinra sig att Schöggl nämnt någonting om Wallenberg.

Slutligen förklarade D. på fråga att han aldrig hört talas om några fångar vid namn Langfelder eller Scheuer.

Berlin den 13 maj 1957.

(S. Lundström)

angående samtal med tyska medborgaren översten (a.D.) Rudolf
P a l t z o, född 1904, hållet i dennes bostad i Kaiserslautern,
Ottostrasse 20, söndagen den 28 april 1957.

Den 2 februari 1943 blev P a l t z o rysk fånge vid Sta-
lingrad. Härifrån fördes han till Moskva. Rörande sin vistelse i
olika fängelser under olika tidsperioder lämnade Paltzo följande
översikt:

Ljubljanskaja-fängelset	20 mars 1943-början av okt. 1943
Lefortovskaja-fängelset	början av okt.- 2 januari 1944
Ljubljanskaja-fängelset	2 januari 1944-början av mars 44
Lefortovskaja-fängelset	början av mars 1944-13 april 1944 (ensam i en cell)
Suchanowo-fängelset	13 april 1945-omkring 13 april 46
Lefortovskaja-fängelset	ca. 13 april 1946-20 okt. 1947 (Den 11 okt. 1946 blev Paltzo dömd till 25 års fängelse),
Wladimir-fängelset	21 oktober 1947-hösten 1955.

Paltzo förklarade, att han först i Wladimir, sedan han där
1949 kommit att få dela cell med major Heinz-Helmut von Hinkeldey,
av denne fått reda på, att Wallenberg skulle ha hållits fången i
Moskva.

Rörande sin vistelse i Suchanowo uppgav Paltzo, att han där
fått dela cell med en korporal W i n k l e r (som härstammade från
Mühlau i trakten av Chemnitz). Paltzo kände vidare till, att en tysk
medborgare vid namn Hans Oskar G l a u n i n g också under samma
tid som Paltzo varit fånge i Suchanowo. Glauning, som nu fått åter-
vända till Västtyskland, är verksam som advokat i Düsseldorf, där
han bor under adress Irngardstrasse 15. Han gjorde sig under fången-
skapen känd som diktare, och han har 1956 utgivit en skrift med ti-
teln "Herz hinter Gittern". Från Suchanowo blev Glauning överförd
till något läger.

På fråga om Paltzo visste, om någon österrikare funnits i
Suchanowo, förklarade han, att han kände till, att en österrikisk
överste vid namn K ö r b e r t, som dock troligen avlidit senare,
suttit där.

Då jag frågade, om en ca. 60-årig man vid namn Otto S c h -
e u e r var bekant för Paltzo, förklarade denne, att han aldrig
hört talas om honom tidigare.

Paltzo kunde vidare erinra sig följande personer, som suttit fängslade i Suchanowo:

Oberleutnant M a n n (troligen återvänd till Bayern),

Överstelöjtnant (generalstabsofficer) von K u n o w s k i (som lär ha avrättats av ryssarna),

Dessutom funnos en del soldater bland fångarna i Suchanowo, men Paltzo kan ej erinra sig deras namn och ej heller har han hört, om någon av dem fått återvända till Västtyskland.

Beträffande fängelsebyggnaderna i Suchanowo - som ligger ca. 25-30 km, troligen söder om Moskva - förklarade Paltzo, att två kyrkor funnos inom området, och att de användes som förrådslokaler o.d. Paltzo upprättade under samtalet en skiss över Suchanowo-fängelset. I detta hölls, då Paltzo var där, 32 fångar insatta i 16 celler.

På fråga om Paltzo kände någon tysk fånge vid namn Erich S c h r ö d e r , svarade han nekande.

Då Paltzo i oktober 1947 blev överförd till Wladimir-fängelset, insattes han i corpus III. Inom denna byggnad fördes han först till cell 69. Vid flera tillfällen blev Paltzo omplacerad inom fängelset och kom att under olika tidsperioder hållas insatt i celler med följande nummer: 11, 7, 19, 16, 41, 37, 65 och 47. Han är ej längre säker på, om han nämnt cellerna i den ordning han suttit i dem. I varje fall var cell 47 den sista han var insatt i under Wladimir-vistelsen.

Från mars 1949 hade Paltzo major Heinz-Helmut von Hinkel-day som cellkamrat. Någon tid efter det att de kommit tillsammans, talade von Hinkel-day om, att han i Lefortovskaja-fängelset haft knackningsförbindelse med Wallenberg.

Paltzo hade under fångenskapen ej hört något ytterligare om Wallenberg och kan ej erinra sig något, som tyder på att Wallenberg kunnat hållas fången i Wladimir.

I Wladimir var Paltzo aldrig inne i corpus II. Major von Hinkel-day var däremot där troligen under 1950, då han undergick en blindtarmsoperation.

På fråga om Paltzo kände till någon georgier vid namn Simon G o g i b e r i d s e, förklarade han, att denne varit insatt i Wladimir och att han nu skulle ha fått amnesti och vara bosatt i Tiflis. Paltzo betecknade Gogaberidse såsom en förträfflig person.

Namnet Mulle var helt obekant för Paltzo.

Då jag nämnde namnet S c h ö g g l, förklarade Paltzo,

att han aldrig träffat denne, men däremot hört talas om honom i Wladimir, där han hade ett mycket dåligt rykte och närmast betecknats som en "bandit".

En balt-tysk vid namn von R e h e k a m p f (nu troligen bosatt i Darmstadt) kom till Wladimir med samma transport som Paltzo. von Rehekampf intresserade sig mycket för baltiska och nordiska fångar.

Enligt Paltzos mening fanns det goda möjligheter att isolera fångar i Wladimir. Han nämnde, att, då celldörrarna den 27 september 1955 lämnades öppna, så att fångarna inom våningsplanet kunde gå omkring och träffa varandra, visade det sig, att Paltzo dessförinnan endast kände till ^{omkring} 1/4 av de 74 tyska medborgarna, som då funnos i Wladimir. Rörande de fångar, som suttit i sjukhuset under en längre tid, hade Paltzo dessförinnan ingen som helst vetskap. Paltzo nämnde följande fångar, som tillhörande den sistnämnda kategorien:

Österrikaren Hans J a n c s y (överfördes till corpus III 1954 efter att dessförinnan under flera år ha hållits isolerad i corpus II),

tyske amiralen K r a f f t, som senare avlidit under fångenskapen,

tyske generalen S t a h e l, som under återtransporten till Västtyskland avlidit i Woikowo, som ligger i området kring Iwanowo, i januari 1956. Stahel hade berättat, att han och Krafft under en längre tid suttit i corpus II.

Hamburg den 14 maj 1957

(Sten Lundström).

Överlämnat av
Lundström 17.5/1957
Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren f.d. regeringsöverinspektören Theodor Krumrey, hållet söndagen den 12 maj 1957 i dennes bostad i Berlin-Charlottenburg, Eosanderstrasse 23.

Beträffande K r u m r e y har jag tidigare från Suchdienst i München inhämtat följande upplysningar rörande de olika fängelser han varit insatt i under olika tidsperioder.

Karlsbad	12.5.45	-
Pirna	-	25. 5.45
Görlitz	-	23. 8.45
Malchin	30.9.45	- 26.10.45
Waaren	-	5.12.45
Schwerin	-	19. 4.46
Fünfeichen	-	30. 6.47
Potsdam	30.6.47	- 18. 7.47
Berlin Hohen Schönhausen	-	16. 6.50
Moskva, Ljubljanskaja	-	12. 5.52
Wladimir	-	6.10.55
Refla	-	9.12.55
Bautzen	17.12.55	- 28. 4.56

x x x

Krumrey förklarade, att han före fångenskapen varit verksam inom det tyska inrikesministeriet. Rörande sin fångenskap lämnade han en redogörelse, som i stort sett sammanfaller med ovanstående förteckning. I Moskva var han emellertid ej enbart insatt i Ljubljanskaja-fängelset. Där satt han endast cirka 1 1/2 år, varefter han kom till Lefortovskaja-fängelset. Upphållet där varade ungefär tre månader. Sedan var K. insatt i Butyrskaja-fängelset cirka två månader, innan han förflyttades till Wladimir.

I Wladimir satt K. huvudsakligen i corpus II och hölls där mycket strängt isolerad från övriga fångar. Först i april 1954 flyttades han över till corpus III.

Under de sammanlagda två åren hade han så gott som inga förbindelser med granncellerna och han visste därunder ej bestämt att det också varit sjukhus i corpus II, men han förmodade dock att så varit fallet, när han ofta märkte att läkare och sjuksystrar rörde sig inom byggnaden. Bestämd uppgift om att så var fallet erhöll K. först då han träffade andra tyska fångar i corpus III.

Till en början insattes K. ensam i cell nr 13 i bottenvåningen i corpus II (se bifogade skiss som uppritats av K.) Han fick lämna cellen den 20 oktober 1952 och kom då in i cell 27 i I. Stock. Där fick han som cellkamrat en ungrare vid namn Dr. Carl S c h a n d l. Denne var mycket ängslig under fängelsevistelsen, varför man från cellen ej lyckades få förbindelser med granncellerna. K. står numera i brevförbindelse med Schandl, som numera frigivits och en tid rest omkring i England men som efter den 22 maj 1957 är anträffbar under adress Dr. Charles W. Schandl,
c/o Professor A. Bonkald,
7, Fairfield Road,
Toronto. Ontario, Canada.

K. har en bestämd känsla av att Schandl ej känner till så mycket om sina medfångar.

Andra fångar, som under en längre tid suttit i corpus II, var en italiensk judepräst (namnet kunde K. ej längre erinra sig), som suttit i cell 30 i I. Stock. Vidare satt i corpus II en tysk vid namn P a n z i n g e r (står numera inför rätta i München beträffande sin verksamhet före fångenskapen, varför han säkerligen ej är benägen att nu lämna uppgifter om sin fängelsevistelse) och en tysk vid namn L o r e n c z u c h (har under en längre tid varit nervsjuk, nuvarande tillstånd okänt).

Bland fångar, som suttit i corpus III och som kände till relativt mycket om medfångarna, nämnde K. tyska medborgarna Harald N i e t z (numera bosatt i Hamburg) och L i e b e r f e u n d. Den senare, som numera är bosatt i New York lever där under förändrat namn. Han kallar sig numera Liebert Martin och bor under adress 225, West, 86 Street, Apt. 412,
New York 24, N.Y.
och är verksam i en fabrik, benämnd "Delicia", vilken innehaves av hans sväger.

K. erinrar sig vidare från vistelsen i corpus II, att han där vid något tillfälle varit tillsammans med en finsk med-

bergare, som talat om att han var gift med en svensk och att hans svärfar hade stora vapenaffärer med leverans från Sverige till Finland. K. kunde inte komma ihåg finnens namn, vilket däremot Niets och en finsk medborgare vid namn M a x i m o f f säkerligen kunde göra. Maximoff hade under en längre tid befunnit sig i corpus III. Där råddes han vid något tillfälle i krakel med den andre om-
stående finnen, som han slagit på att denne fick lov att intagas på sjukhuset. Den "slagne" finnen var cirka 193
en lång och torde med denna uppgift säkerligen kunna iden-
tifieras av Niets och Maximoff.

Vidare kom K. ihåg att det i Vladivir bland fångarna fanns en rysk emigrant, som under flera år bott i Sverige. Denne gjorde sig under fängelsevistelsen känd för att vara homosexuell. Också denna namn, som K. ej kan erinra sig, torde såväl Niets som Maximoff kunna uppgiva.

På fråga om K. under sin fångenskap träffat eller hört talas om skandinaver eller svenska medborgare, förklarade han att så ej var fallet.

I april 1954 överflyttades K. till corpus III. Den 6 oktober 1955 fick K. lämna Vladivir och hälla därefter in-
satt i olika fångelser. Föret den 20 april 1956 fick han lämna Bautzen och fick återvända till Västtyskland.

På fråga om K. under fångenskapen hört talas om fångar vid namn Wallenberg, Langfelder och Schauer svarade han be-
stämt nej.

X X X

K. förklarade att han varit nervösk i Vladivir men att han nu kände sig betydligt bättre. Den skiss han ritat ville han lämna med en viss reservation för att han even-
tuellt kunnat göra någon oriktig numrering av cellerna.

Berlin den 13 maj 1957.

(S. Lundström)

Överlämnat av hr
Lundström 17.5/1964

Strängt förtrolig.

P.M.
angående samtal med tyske medborgaren arkitekten Ernst Beyer, född den 3.8.1888, hållet söndagen den 12 maj 1957 i dennes bostad i Berlin-Charlottenburg, Oldenburgerallee 49.

Sedan 1919 var Beyer verksam som arkitekt i Manchuriet. Då ryska trupper 1945 kom dit i samband med krigsoperationer mot de japanska besittningarna, blev han tillfångatagen och fördes till Wladivosotok. Därifrån transporterades han via ett flertal olika fängelser och kom efter någon tid till ett läger i Tavda, som ligger i trakten av Swerdlowsk. Där dömdes B. 1947 till 10 års fängelse. Han överfördes därför från lägret till ett fängelse i Gorki. Från detta fängelse överflyttades han sedan till åtta eller nio olika fängelser, vars namn han ej kan erinra sig.

1950 kom B. till Wladimir-fängelset och insattes där i corpus III. Han kan ej längre i detalj erinra sig cellnumren eller under vilka tidsperioder han suttit i olika celler.

På fråga om B. vid något tillfälle suttit i corpus II, förklarade han, att han 6 eller 7 gånger varit inlagd på sjukhuset i corpus II. Ej heller för dessa perioder kunde han lämna närmare redogörelse. Han erinrar sig dock att han under tiden april till juli 1952 låg i en tvåmanscell i corpus II i erster Stock tillsammans med tyska legationrådet Starke. Bl.a. fångar, som under en längre tid varit förlagda till corpus II, nämnde B. en tysk medborgare vid namn Cherdoka, med vilken B. delat cell 1950 i corpus II. Cherdoka var en av Mikojans närmaste medarbetare och hade närmast hand om fiskeriavdelningen inom Mikojans departement. B. kände till att Cherdoka under en längre tid hållits strängt isolerad i Wladimir. Sådana fångar var i allmänhet insatta i corpus II. Några ytterligare fångar, som hade likartad behandling kände B. icke till.

På fråga om B. visste om några nordiska medborgare hölls fängslade i Wladimir, förklarade han att han aldrig

truffat eller hört talas om någon svensk fånge. Däremot kände han till att en finsk medborgare från Helsingfors vid namn Daragan hölls fängslad i Wladimir. Med denne hade B. suttit tillsammans under flera perioder tiden 1950-1953. Såvitt B. kände till blev Daragan frigiven först 1956.

På min fråga om B. någonsin hört talas om fångar vid namn Wallenberg, Langfelder och Scheuer svarade han att så ej var fallet.

Den 13 juni 1953 transporterades B. från Wladimir och var från den 18 i samma månad insatt i Butyrskja-fängelset i Moskva. Den 28 juni 1953 transporterades han till Tapiou intill Königsberg. Där fick B. slagfall och fick vara kvar till den 26 december samma år. Påföljande dag anlände han till Fürstenwalde och kom till Berlin den 28 december 1953.

B. förklarade slutligen att han icke vid något tillfälle under fångenskapen hört talas om någon svensk medborgare som hölls fängslad i Sovjetunionen.

B., som numera endast delvis är arbetsförmå, uppgav sig lida av starkt hjärtfel. Hans minne är relativt dåligt, varför man ej kan vänta sig att han skall kunna lämna noggrannare upplysningar i saken.

Berlin den 13 maj 1957.

(S. Lundström)

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
Bonn den 13 maj 1957.		
Ström N:o förtroligt.		BIL.
1 bil.		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

. /. Närslutet ber jag få översända en av Lundström upprättad promemoria angående samtal med legationsrådet S t a r k e i tyska utrikesministeriet.

Lundström reser i kväll söderut, bland annat till München, Berchtesgarden och Nürnberg; han kommer även att i Hof/Saale uppsöka den i min promemoria den 10 dennes angående samtal med Martens nämnde Adam Haesler.

Får jag slutligen be Dig nämna för Hedin att jag nästa lördag och söndag hoppas kunna besöka Hermann Dröge i Leverkusen, Peter Tarkovzadeh i Köln (Lundström har fått uppgifter om denne av von Rosen) samt Hans Oskar Glauning i Krefeld?

u/L.Leifland

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

Exp. m. k. 18/5 / Lfd

19		
N:o		BIL.
<u>Strängt förtroligt.</u>		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MAL.

P.M.

angående förnyat samtal med tyske medborgaren, legationsrådet av första klassen Gotthold S t a r k e, hållet fredagen den 17 maj 1957 i hans tjänsterum i Auswärtiges Amt i Bonn.

På särskild fråga förklarade Starke att det enda han kände till om Wallenberg och dennes ungerske chaufför, vars namn han numera ej kan erinra sig, hade han fått veta av Hermann G r o s s h e i m (T o m s e n), som han i juni 1953 träffat på en transport till Tapiau. Denne berättade att han och chauffören tidigare suttit tillsammans i en fängelsecell. Starke kunde ej påminna sig i vilket fängelse de varit tillsammans. Han trodde dock att det var i ett Moskva-fängelse. Han har ingen känsla av att sammanträffandet skulle ha skett i Wladimir. Då jag tillfrågade Starke om han kände till någon österrikisk fånge vid namn V o g t, förklarade han att han i Wladimir sammanträffat med Gustav Vogt i februari 1954. Vid detta tillfälle berättade Starke vad han erfarit av Grossheim om Wallenberg och dennes chaufför. Starke tror sig ha uppgivit att han kände till att Grossheim suttit tillsammans med chauffören. Däremot kan han omöjligen ha berättat något om var Wallenberg hållits fången, när han ej kände till något härom. Starke menade att om Vogt lämnat en uppgift om att Starke skulle ha känt till var Wallenberg hållits fången, så måste detta vara en förväxling från Vogts sida.

Om Grossheim kände Starke vidare till att denne sutti

strängt isolerad i Wladimir i corpus II.

Själv hade Starke ofta varit i sjukhuset i corpus II på grund av att han led av en hjärtsjukdom. Såvitt han kunde påminna sig hade han varit insatt där omkring åtta gånger. Därvid hade han vistats i sjukhuset i perioder omfattande fjorton dagar - två månader. Vid ett tillfälle hade han legat där i fem månader. Starke kunde nu ej längre i detalj redogöra för i vilka olika celler han legat i corpus II. Före 1953 kände Starke inte till att det i corpus II också funnits strängt isolerade fångar. Detta hade han vid nämnda tidpunkt erfarit av andra tyska fångar i corpus III.

På frågan om Starke kände till några fångar som under längre tid suttit i corpus II, uppgav han att major Walter R e u s c h l e hållits isolerad där troligen i omkring fem år. Anledningen härtill skulle ha varit att Reuschle, som under andra världskriget tjänstgjort vid ett propagandakompani inom tyska flygvapnet, vid ett tillfälle blivit fotograferad tillsammans med Stalins son Jakob efter det denne råkat i tysk fångenskap. Starke träffade Reuschle i februari 1955 i en sjukcell i Wladimir. Denne hade då förklarat att Starke var den fjärde fånge han träffat efter det han kommit i rysk fångenskap. Starke trodde inte att Reuschle, som numera är bosatt i Schwäbisch Hall, Seiferheldstrasse 21, kunde lämna någon upplysning om någon svensk medborgare i rysk fångenskap. Skulle han känna till något härom borde Starke redan fått höra detta av Reuschle.

Beträffande andra strängt isolerade fångar i corpus II trodde sig Starke veta att en anförvant till Hitler, namnet kunde Starke numera ej erinra sig, varit insatt där. Vidare skulle en broder till Stalins andra hustru Allelujowa varit insatt i corpus II. Ej heller dennes namn kunde Starke komma ihåg.

Även i corpus I fanns mindre celler där man skulle kunna tänka sig att fångar skulle kunna hållas isolerade. Starke var tillfälligt förlagd till corpus I 1950 i samband med att corpus III renoverades.

Vidare ville Starke understryka att goda isolerings-

möjligheter även fanns i ett utanför Moskva beläget kloster vid namn "Suchanek" eller något liknande. Starke hade själv inte varit i detta fängelse. Däremot hade finske medborgaren Eiro P e l k o n e n berättat om detta fängelse. Starke hade träffat Pelkonen under januari - maj 1946 i en sjukcell i Butyrskaja-fängelset i Moskva. Pelkonen hade under en längre tid varit insatt i "Suchanek" men blev sjuk där och fördes då till sjukhuset i Butyrskaja. I januari 1955 då Starke var insatt i en cell i corpus III i Wladimir fick han knackningsförbindelser med Pelkonen, som då var förlagd till en granncell. Starke har senare erfarit att Pelkonen frigivits 1955 och troligen återvänt till Finland.

Sedan Starke den 16 februari 1954 fått återvända till Wladimir hade disciplinen i fängelset börjat uppluckras. Denna tendens blev ytterligare märkbar efter januari 1955. Knackningsförbindelserna kunde då upprätthållas i större utsträckning än tidigare och vidare kunde fångarna föra korta samtal i samband med toilettbesök. Med hänsyn till vad Starke härigenom fått veta om sina medfångar och deras erfarenheter ansåg han det mindre sannolikt att någon svensk medborgare varit insatt i Wladimir utan att han fått veta något därom. Å andra sidan menade Starke att det ändå ej vore omöjligt att en fånge under längre tid skulle kunna hållas strängt isolerad, exempelvis i corpus II i Wladimir, utan att detta blivit känt.

Bonn den 17 maj 1957.

(S. Lundström)

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19

Bonn den 22 maj 1957.

Strängt Nöjroligt.

1 bil. BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

Broder,

Lundström har från Stuttgart tillställt mig
närslutna handbrev jämte bilagor (P.M. rörande samtal
med Matussek, Sperlich och de Latry), som jag härmed ber
att få vidarebefordra.

./.

u/ Leif Leifland

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Exp. m. k. 22/5 / Lf. l.

Sten Lundström
p t München

Strängt förtroligt.
München den 23 maj 1957.
3 bil.

Wikk. 27/5
Mr Leifland/Lorentzon
Samma dag. / Ifd

Broder,

Med förhoppning om omedelbar vidarebefordran till
Stockholm och i enlighet med vår överenskommelse
i gårdagens telefonsamtal översänder jag härmed
PM angående samtal med W von Hülsen, W Reuschle
och T Riedle. Den sistnämnde är återvänd från
Norilsk-området.

Den i vårt telefonsamtal omnämnda mannen är
Fritz Bayer, född den 31 maj 1892, f n troligen
intagen på stadens sjukhus i Lüdenschäid. Han lär
vara anställd vid en metallvarufabrik "Astmar" (eller
något liknande) i samma stad. Enligt från DRK Such-
dienst München inhämtad uppgift har han befunnit
sig i läger 2 (Kaierkan) i juni och juli 1953.

Härliga hälsningar
Den tillgivna
Sten Lundström
/Sten Lundström/

Herr Attachén
Leif Leifland
B o n n.

Leifland/DJ

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
Bonn den 24 maj 1957.		
<u>Strängt förtroligt</u>		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

./.

Härmed ytterligare tre promemorior från Lundström,
avseende samtal med von Hülsen, Reuschle och Riedle.

Lundström är för närvarande i Bayern och beräknar
passera Bonn någon gång i mitten av nästa vecka.

u/Leifland

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

Exp. m. K. 27/5 / Ljml

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
Bonn den 28 maj 1957.		
<u>Strängt förtroligt.</u>		BIL.
2 bil.		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Härmed får jag översända ytterligare två promemorior från Lundström, avseende samtal med amiral V o s s i Berchtesgaden och med Rudolf J o r d a n i München.

Lundström ber mig meddela, att han planerar att närmast besöka Nürnberg och Hof/Saale, varefter han kommer att söka kontakt med Landwehr von Pragenau i Stuttgart.

Leif Leifland

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

Exp. n. K. 27/5 / Zfd

29.5.57 Leifland/BJ
hbr.Leifland-Lorentzon

Sten Lundström
p t Regensburg

Strängt förtroligt.
Regensburg den 26/5 195

Broder,

./1-2

Erån de senaste dagarnas samtal har jag skrivit ut PM, som här bifogas, beträffande amiral H E Voss och chaufför R Jordan. Vidare har jag samtalat med arkitekt K Kosch och studerande P Lange. Utskrifterna rörande dessa samtal måste emellertid anstå någon dag.

Rörande Landwehr von Pragenau har jag inhämtat, att denne flyttat och nu lär vara bosatt i Stuttgart-S, Olgastrasse 92. Efter besök i Nürnberg och i Hof kommer jag därför att uppsöka Landwehr i Stuttgart, innan jag på nytt inträffar i Bonn.

Jag får be Dig att underrätta Lorentzon om mina planer, samtidigt som Du insänder promemoriorna till honom.

*Med hjärtlig hälsning
Din tillgivna,
Sten Lundström*
/Sten Lundström/

Herr Attachén
Leif Leifland
B o n n .

KUNGL. SVENSKA
BESKICKNINGEN

19		
Bonn den 29 maj 1957.		
N:o	4 bil.	BIL.
<u>Strängt förtroligt.</u>		
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.

Broder,

Här ytterligare fyra promemorior från Lundström, som samtidigt meddelar att han, innan han kommer till Bonn nästa gång, ämnar besöka två av de av Schmidt nämnda personerna. Han torde alltså icke kunna träffa här förrän tidigast lördag/söndag.

Leif Leifland

*Ennisk, bil. t. h. h. Lorentzon /
Lundström 29.5.
(Inskick i W. L. Linn.)*

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Stockholm.

Exp. m. a. 29/5 / Lfled.

Sten Lundström
p t Nürnberg

Nürnberg den 28 maj 1957.
Strängt förtroligt.

29.5.57 Leifland/BJ
hbr. Leifland-Lorentzon

Broder,

Med förhoppning att försändelsen hinner fram i tid före kurirens avgång i morgon, översänder jag härmed för vidare befordran till Stockholm PM angående samtal med K. Kosch, P. Lange, A. Hässler och H. Schmidt.

Jag har dessutom haft samtal med Dr. S. Müller i Regensburg och ekon. stud. A. Lorenczuk i Nürnberg. Dessa båda samtal lämnade ett helt negativt resultat.

Som framgår av Schmidts redogörelse är där namngivna tre män, som möjligen kan säga något av intresse för oss. Två av de omnämnda synes vara bosatta inom området mellan Nürnberg och Bonn, och då jag därför har för avsikt att uppsöka dem, innan jag åter kommer till Bonn, torde min ankomst dit bli något fördröjd.

*Värmliga hälsningar
Din tillgivne
Sten Lundström
/Sten Lundström/*

Herr Attaché Leif Leifland
B o n n.

Sten Lundström
p t Stuttgart

Mk. 2215.
Stuttgart den 21 maj 1957.
Strängt förtroligt.
5 bil.

*Hr Leifland /
Lorentzon.*

Broder,

Härmed översänder jag PM angående samtal med W. Matussek, F. Sperlich och V. de Latry samt den fotostatkopia av de Latrys tidningsartikel, som Du tidigare överlämnat till mig. Därjämte närslutes ett handbrev från mig till Lorentzon. Det är min förhoppning, att Du ska få brevet i så god tid, att det kan vidarebefordras till Stockholm redan i morgon.

Med hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Sten Lundström
Sten Lundström/

Herr Attachen
Leif Leifland
B o n n.

1720